

Pakkokeinot tietomurtorikosten esitutkinnassa

Itä-Suomen yliopisto

Oikeustieteiden laitos

Pro gradu -tutkielma

Thor Kottelin, 181539

5.4.2013

Ohjaaja: Matti Tolvanen

TIIVISTELMÄ

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta		Yksikkö Oikeustieteiden laitos	
Tekijä Thor Kottelin			
Työn nimi Pakkokeinot tietomurtorikosten esitutkinnassa			
Pääaine Rikos- ja prosessioikeus	Työn laji Pro gradu -tutkielma	Aika 5.4.2013	Sivuja 76
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä työssä selvitetään lainopillisesta näkökulmasta, miten pakkokeinolaissa säädetyt pakkokeinot soveltuvat käytettäviksi tietomurtojen esitutkinnassa ja millaisia muutoksia 1.1.2014 voimaan tuleva uusi pakkokeinolainsäädäntö aiheuttaa. Lisäksi tarkastellaan empiirisesti, kuinka pakkokeinoja on vuosina 2009–2012 käytetty tietomurtorikosten esitutkinnassa.</p> <p>Haittaohjelmien automaattisesta levitystavasta johtuu, että tietomurtorikoksia tehdään erittäin paljon. Poliisin tietoon kuitenkin tulee vain joitakin satoja tietomurtorikoksia vuodessa, ja pakkokeinoja käytetään vuosittain noin 20:ssä tietomurtorikosta koskevassa esitutkinnassa. Tässä tutkimusaineistossa haittaohjelman avulla tehtyjen tietomurtorikosten osuus oli melko pieni. Taloudellista hyötyä oli tavoiteltu varsin monessa tapauksessa, mutta myös erilaiset mustasukkaisuuteen tai kiusanhaluun perustuvat teot olivat hyvin edustettuina.</p> <p>Tietomurtorikosten tutkinnassa keskeisiä pakkokeinoja ovat kotietsintä ja takavarikko, jotka mahdollistavat todisteiden etsimisen tietoteknisistä laitteista, sekä televalvonta, jolla rikoksentehtyjä voidaan löytää hänen tietoverkossa jättämiensä jälkien perusteella. Poliisin oikeus saada teleliittymän, teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöiviä tietoja poliisilain nojalla ei ole pakkokeino, mutta käytännön merkitykseltään se rinnastuu televalvontaan. Lisäksi tietomurtorikosten esitutkinnassa käytetään – kuten esitutkinnassa yleisestikin – vapautteen kohdistuvia pakkokeinoja sekä myös henkilönkatsastusta, käytännössä dna-tunnisteiden määrittämistä rikoksesta epäillyn rekisteröintiä varten.</p> <p>Uusi esitutkintalainsäädäntö tulee voimaan 1.1.2014. Uudistus tuo mukanaan lukuisia muutoksia pakkokeinojen käyttöön. Tietomurtorikosten esitutkinnan kannalta olennaisimpia muutoksia ovat seuraavat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Perusmuotoinen tietomurto ei enää ole televalvonnan peruserikos. • Televalvonta sen kohteena olevan teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella on käytettävissä muun muassa törkeän tietomurron esitutkinnassa tai kun tietomurto on tehty teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen. • Laite-etsinnästä, eli tietoteknisen laitteen tietosisältöön kohdistuvasta etsinnästä, säädetään nimenomaisesti. Telepakkokeinojen edellytyksiä koskevaa sääntelyä ei saa kiertää laiteetsinnällä eikä takavarikoimalla tai jäljentämällä tietoa teleyrityksen tai yhteisötilaajan hallusta. • Törkeän tietomurron esitutkinnassa voidaan käyttää tietoverkossa tapahtuvaa peitetöimintää. • Esitutkintaviranomaisten oikeus käyttää niin kutsuttua ylimääräistä tietoa täsmennyä. 			
Avainsanat atk-rikkokset, pakkokeinot			

SISÄLLYS

Lähteet	IX
Kirjallisuus.....	IX
Virallislähteet.....	XI
Hallituksen esitykset.....	XI
Valiokuntamietinnöt ja -lausunnot	XI
Muut virallislähteet.....	XI
Internetlähteet	XII
Oikeustapaukset.....	XIII
Korkein oikeus.....	XIII
Hovioikeudet	XIV
Eduskunnan oikeusasiamiehen päätökset.....	XIV
Lyhenteet	XV
Johdanto.....	1
Aikaisempi tutkimus.....	1
Tämän tutkielman tavoitteet	1
Tutkielman rakenne	1
Kiitos	2
1 Tietomurto	3
1.1 Yleistä	3
1.2 Tietomurron tunnusmerkit	4
1.3 Rangaistukset ja kvalifiointiperusteet.....	4
1.4 Syyteoikeus.....	4
1.5 Viestintäviraston tilastoja.....	5
1.6 Yleisyys ja toteutuneet rangaistukset.....	5
1.6.1 Poliisille ilmoitetut tietomurtorikokset.....	6
1.6.2 Käräjäoikeuksissa syyksi luetut tietomurtorikokset ja keskimääräiset rangaistukset.....	6
1.7 Oikeuskäytäntö muutoksenhakuasteissa.....	7
1.7.1 KKO 2003:36	7
1.7.2 Turun HO 31.3.2009 793.....	8
1.8 Lahirikoksia	9
2 Pakkokeinoista.....	10
2.1 Perusoikeuksien ja pakkokeinojen välinen jännite	10
2.2 Vuoden 2014 lakiuudistus	11

2.3	Pakkokeinolainsäädännön johtavat periaatteet	11
2.4	Salaisista pakkokeinoista	12
2.4.1	Yleistä.....	12
2.4.2	Salaisen pakkokeinon käyttämisen yleiset edellytykset uuden pakkokeinolain mukaan 12	
2.4.3	Salaisen pakkokeinon käytön suojaaminen	13
2.4.3.1	Nykyinen sääntely	13
2.4.3.2	Sääntely 1.1.2014 alkaen.....	13
2.4.4	Salaisen pakkokeinon käyttöä koskeva ilmaisukielto	14
2.4.4.1	Yleistä.....	14
2.4.4.2	Nykyinen sääntely	14
2.4.4.3	Sääntely 1.1.2014 alkaen.....	14
2.4.5	Salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen	14
2.5	Ulkomailta saapuvat oikeusapupyynnöt	15
3	Tutkimuksen empiirisestä osuudesta	16
3.1	Aineiston hankkiminen	16
3.1.1	Poliisihallitus	16
3.1.2	Käräjäoikeudet.....	17
3.2	Tekojen tyypittelyä	18
3.2.1	Yleistä.....	18
3.2.2	Tekoluokat ja pakkokeinojen käyttö.....	18
3.2.3	Yksityisyyden loukkaaminen	19
3.2.4	Verkkopankkipetos.....	20
3.2.5	Virtuaaliomaisuuden anastaminen.....	20
3.2.6	Yritykseen kohdistuva tiedustelutoiminta	20
3.2.7	Väärennettyjen yksityisviestien lähettäminen	20
3.2.8	Salasanojen hankkiminen	20
3.2.9	Ohjelmien luvaton asentaminen	20
3.2.10	Verkkokauppapetos	21
3.2.11	Verkkosivujen sotkeminen	21
3.3	Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavia seikkoja.....	21
4	Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot.....	24
4.1	Yleistä	24
4.2	Kiinniotto	24
4.2.1	Nykyinen sääntely	24

4.2.1.1	Yleinen kiinniotto-oikeus	24
4.2.1.2	Vartijan kiinniotto-oikeus	25
4.2.1.3	Järjestyksenvalvojan kiinniotto-oikeus	26
4.2.1.4	Poliisimiehen kiinniotto-oikeus.....	26
4.2.1.5	Vieraan valtion virkamiehen kiinniotto-oikeus.....	27
4.2.2	Kiinnioton käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa	27
4.2.3	Säätely 1.1.2014 alkaen	28
4.3	Pidättäminen	28
4.3.1	Nykyinen säätely	28
4.3.2	Pidättämisen käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa.....	30
4.3.3	Säätely 1.1.2014 alkaen	30
4.4	Vangitseminen	30
4.4.1	Nykyinen säätely	30
4.4.2	Vangitsemisen käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa.....	31
4.4.3	Säätely 1.1.2014 alkaen	31
4.5	Yhteydenpidon rajoittaminen	32
4.5.1	Nykyinen säätely	32
4.5.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	32
4.6	Poistumisen estäminen.....	33
4.6.1	Nykyinen säätely	33
4.6.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	33
4.7	Matkustuskielto.....	33
4.7.1	Nykyinen säätely	33
4.7.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	34
5	Takavarikointi ja vakuustakavarikko	35
5.1	Takavarikointi ja asiakirjan jäljentäminen.....	35
5.1.1	Nykyinen säätely	35
5.1.2	Takavarikon käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa	36
5.1.3	Säätely 1.1.2014 alkaen	36
5.2	Vakuustakavarikko ja hukkaamiskielto	38
5.2.1	Nykyinen säätely	38
5.2.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	38
6	Etsintä, laite-etsintä ja tutkimuspaikan tai tutkimuskohteen eristäminen	40
6.1	Etsintä	40
6.1.1	Nykyinen säätely	40

6.1.1.1	Kotietsintä	40
6.1.1.2	Kotietsinnän käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa.....	41
6.1.1.3	Paikantarkastus.....	41
6.1.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	42
6.1.2.1	Yleinen kotietsintä.....	42
6.1.2.2	Eriytynyt kotietsintä	42
6.1.2.3	Paikanetsintä.....	43
6.2	Laite-etsintä	43
6.2.1	Yleistä.....	43
6.2.2	Nykyinen säätely	44
6.2.3	Säätely 1.1.2014 alkaen	44
6.3	Tutkimuspaikan tai tutkimuskohteen eristäminen	45
6.3.1	Nykyinen säätely	45
6.3.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	46
7	Henkilöön kohdistuva etsintä sekä henkilötuntemerkkien ottaminen.....	47
7.1	Henkilöntarkastus	47
7.1.1	Nykyinen säätely	47
7.1.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	48
7.2	Henkilötuntemerkkien ottaminen	48
7.2.1	Nykyinen säätely	48
7.2.2	Henkilötuntemerkkien ottamisen käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa.....	49
7.2.3	Säätely 1.1.2014 alkaen	49
7.3	Henkilönkatsastus sekä dna-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen.....	49
7.3.1	Nykyinen säätely	49
7.3.2	Henkilönkatsastuksen käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa ..	51
7.3.3	Säätely 1.1.2014 alkaen	52
8	Telekuuntelu	53
8.1	Nykyinen säätely.....	53
8.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	54
8.3	Ylimääräisen tiedon käyttäminen	55
8.3.1	Nykyinen säätely	55
8.3.2	Säätely 1.1.2014 alkaen.....	56
9	Televalvonta sekä yksilöintitietojen hankkiminen teleyritykseltä tai yhteisötilaajalta	57
9.1	Nykyinen säätely.....	57

VII

9.2	Televalvonnan sekä yksilöintitietojen hankkimisen käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa	59
9.3	Säätely 1.1.2014 alkaen	60
9.3.1	Yleistä.....	60
9.3.2	Tukiasematietojen hankkiminen.....	61
10	Tarkkailu.....	63
10.1	Nykyinen säätely.....	63
10.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	63
11	Tekninen tarkkailu sekä teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen teknisellä laitteella	65
11.1	Yleistä	65
11.2	Tekninen kuuntelu	65
11.2.1	Nykyinen säätely	65
11.2.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	66
11.2.3	Asuntokuuntelu.....	66
11.2.3.1	Nykyinen säätely.....	66
11.2.3.2	Säätely 1.1.2014 alkaen.....	67
11.3	Tekninen katselu	67
11.3.1	Nykyinen säätely	67
11.3.2	Säätely 1.1.2014 alkaen.....	68
11.4	Tekninen seuranta	68
11.4.1	Nykyinen säätely	68
11.4.2	Säätely 1.1.2014 alkaen.....	69
11.5	Tekninen laitetarkkailu	69
11.6	Teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen teknisellä laitteella	70
11.6.1	Yleistä.....	70
11.6.2	Nykyinen säätely	71
11.6.3	Säätely 1.1.2014 alkaen.....	71
11.7	Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poistaminen.....	71
11.7.1	Nykyinen säätely	71
11.7.2	Säätely 1.1.2014 alkaen.....	71
12	Peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta ja tietolähdetoiminta.....	73
12.1	Peitelty tiedonhankinta	73
12.2	Peitetoiminta	73
12.2.1	Nykyinen säätely	73

VIII

12.2.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	74
12.3	Turvakuuntelu ja turvakatselu	75
12.4	Tietolähdetoiminta	75
12.4.1	Nykyinen säätely	75
12.4.2	Säätely 1.1.2014 alkaen	75

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Ahola, Sirpa; Brusila, Jorma; Frände, Dan; Hermunen, Pauliina; Hervonen, Johanna; Juutilainen, Gisela; Kalske, Erja; Kivalo, Leeni; Larinkoski, Eija; Lehto, Juha; Rintala, Matti & Tikka, Risto* (2007): Oikeudenkäynnin julkisuus. [<http://www.oikeus.fi/uploads/wbw61p7kebkylb.pdf>] (17.10.2012)
- Casey, Eoghan; Fellows, Geoff; Geiger, Matthew & Stellatos, Gerasimos* (2011): The growing impact of full disk encryption on digital forensics. *Digital Investigation* 2011, s. 129–134.
- Fredman, Markku & Järvinen, Petteri* (2003): Korkeimmasta oikeudesta. *Defensor Legis* 4/2003, s. 764–769.
- Frände, Dan* (2004): HD:s straffrättspraxis år 2003. *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland*, s. 544–557.
- Frände, Dan* (2009): Finsk straffprocessrätt. Edita.
- Haapaniitty, Tiina* (2012): Poliisin oikeus peitet toimintaan perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Turun yliopisto.
- Halijoki, Juha* (2001): Rikosprosessuaalinen vapaudenriisto. *Defensor Legis* 2/2001, s. 203–227.
- Halijoki, Juha* (2004): Kiinniotto-oikeus ja itseapu. *Defensor Legis* 2/2004, s. 183–215.
- Helminen, Klaus* (2006): Turvallisuusviranomaisten toimivaltuussäännösten uudistamistarpeet. Sisäasiainministeriö.
- Helminen, Klaus; Fredman, Markku; Kanerva, Janne; Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko* (2012a): Esitutkinta ja pakkokeinot. Talentum.
- Helminen, Klaus; Kuusimäki, Matti & Rantaeskola, Satu* (2012b): Poliisilaki. Talentum.
- Hietasalo, Heidi* (2010): Kotietsinnän oikeussuojakeinot ja erityisesti tuomioistuimen rooli niiden toteuttajana. [<http://www.edilex.fi.ezproxy.uef.fi:2048/lakikirjasto/7171.pdf>] (17.6.2012)
- Jounio, Anu* (2011): Tieto- ja viestintärikokset rikoslain 38 luvussa. Lapin yliopisto.
- Jyränki, Antero & Husa, Jaakko* (2012): Valtiosääntöoikeus. Lakimiesliiton Kustannus.
- Kadoch, Rebecca* (2012): Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 112.
- Koskinen, Johannes* (2001): Kameravalvonnan oikeudellinen sääntely. [<http://www.om.fi/text/Etusivu/1145624671107>] (5.6.2012)
- Kottelin, Thor* (2011): Yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain soveltaminen tietomurtojen paljastamiseen ja tutkimiseen.

[<http://www.anta.net/law/Turvapalvelulain%20soveltaminen%20tietomurtojen%20paljastamiseen.pdf>] (17.2.2013)

- Laaninen, Tuomo* (2005): Myyjän oikeus voimakeinojen käyttöön.
[<http://www.edilex.fi.ezproxy.uef.fi:2048/lakikirjasto/3701.pdf>] (19.12.2011)
- Niemi, Johanna* (2012): Pakkokeinot. Teoksessa Lappalainen, Juha; Frände, Dan; Havansi, Erkki; Koulu, Risto; Niemi, Johanna; Nylund, Anna; Rautio, Jaakko; Sihto, Juha & Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus.
[<http://www.wsoypro.fi.ezproxy.uef.fi:2048/wsoypro.aspx?page=selain&pos=pr111.38680>] (10.1.2012)
- Niemi, Johanna & de Godzinsky, Virve-Maria* (2009a): Oikeusturva telepakkokeinoasioissa. *Lakimies* 4/2009, s. 555–574.
- Niemi, Johanna & de Godzinsky, Virve-Maria* (2009b): Telepakkokeinoasiat tuomioistuimissa. *Oikeus* 3/2009, s. 242–261.
- Niemi, Johanna & de Godzinsky, Virve-Maria* (2009c): Telepakkokeinojen oikeussuojajärjestelmä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 243.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna* (2000): Johdatus esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin. Werner Söderström Lakitieto Oy.
- Nuutila, Ari-Matti* (2006): Rikostentorjunta, rikoksen selvittäminen ja perusoikeudet.
[<http://www.edilex.fi.ezproxy.uef.fi:2048/lakikirjasto/7122.pdf>] (17.6.2012)
- Pihlajamäki, Antti* (2004): Tietojenkäsittelyrauhan rikosoikeudellinen suoja. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja № 258.
- Pölönen, Pasi* (1997): Salaiset pakkokeinot. Kauppakaari.
- Ruiz-Martínez, A.* (2012): A survey on solutions and main free tools for privacy enhancing Web communications. *Journal of Network and Computer Applications* 35, s. 1473–1492.
- Sirkkala, Antti* (2011): Vartijat ja säilöissäpito. *Kontrolli* 2/2011, s. 6–11.
- Tolvanen, Matti* (2003): KKO 2003:36. Teoksessa Timonen, Pekka (toimittaja): KKO:n ratkaisut kommentein 2003:I, s. 256–264. Talentum.
- Tolvanen, Matti* (2006): Muuttuva tutkintavankeus. *Defensor Legis* 5/2006, s. 775–785.
- Tolvanen, Matti & Kukkonen, Reima* (2012): Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Talentum.
- Välimäki, Mikko & Oksanen, Ville* (2008): Tietokone-laitteiston ja sen sisältämän tiedon takavarikosta rikosasioissa. *Defensor Legis* 2/2008, s. 219–227.

Virallislähteet

Hallituksen esitykset

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 69/2001 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 52/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 125/2003 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sähköisen viestinnän tietosuojalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 266/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi poliisilain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 13/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 153/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen hyväksymisestä, laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 4 luvun, esitutkintalain 27 ja 28 §:n ja kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain 15 ja 23 §:n muuttamisesta.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 224/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 14/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

Valiokuntamietinnöt ja -lausunnot

LaVM 28/2002 vp. Hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 44/2010 vp. Hallituksen esitys esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

PeVL 66/2010 vp. Hallituksen esitys esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

Muut virallislähteet

EOA 2003. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2003.

Keskusrikospoliisin päätös 2400/2012/2301. Salaisten pakkokeinojen kokonaismäärät vuosina 2009–2012.

KM 2009:2. Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus.

Oikeusministeriö (2012): Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistaminen. Mietintöjä ja lausuntoja 61/2012.

Poliisihallitus (2012): Poliisihallituksen selvitys sisäasiainministeriölle poliisin tiedonhankinnasta ja valvonnasta vuonna 2011.

Poliisihallitus (2013): Poliisihallituksen selvitys sisäasiainministeriölle poliisin tiedonhankinnasta ja valvonnasta vuonna 2012.

Poliisihallituksen ohje 2010/2347. Tuntomerkkitietojen ottaminen ja tallettaminen.

Poliisihallituksen päätös 2020/2012/2679. Lupahakemus ”Pakkokeinot tietomurto rikosten esitutkinnassa” -nimisen tutkimuksen tekemiseksi.

PTK 170/2010 vp. Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 11.3.2011.

Sisäasiainministeriö (2007): Tietosuojaseloste: Poliisiasiaain tietojärjestelmä.

Sisäasiainministeriö (2008): Järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin torjunta.

Sisäasiainministeriö (2013): Hallituksen esitysluonnos eduskunnalle laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Tilastokeskus (2013): Suomen virallinen tilasto: Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset. [<http://www.stat.fi/til/syyttr/tie.html>] (13.2.2013)

Viestintävirasto (2010): Yleispalveluyritysten nimeäminen puhelinpalvelujen tarjontaan. Dnro 1776/9510/2010, liite 1.

Viestintävirasto (2012): Viestintäviraston CERT-FI-yksikön palvelukuvaus. [<http://www.cert.fi/palvelut/toiminta/certifpalvelukuvaus.html>] (28.5.2012)

Viestintävirasto (2013a): CERT-FI – Autoreporter. [<http://www.cert.fi/katsaukset/tilastot/autoreporter.html>] (14.2.2013)

Viestintävirasto (2013b): CERT-FI – Yhteydenotot. [<http://www.cert.fi/katsaukset/tilastot/yhteydenotot.html>] (13.2.2013)

Internetlähteet

Helsingin Sanomat (2011): Uusi pakkokeinolaki uhkaa heikentää tietoturvaa. [<http://www.hs.fi/politiikka/artikkeli/Uusi+pakkokeinolaki+uhkaa+heikent%C3%A4%C3%A4+tietoturvaa/1135264077147>] (13.6.2012)

Hutcheson, Lorna (2010): Network traffic analysis in reverse. [<https://isc.sans.edu/diary/Network+Traffic+Analysis+in+Reverse/8230>] (28.2.2013)

- Hämäläinen, Jukka* (2001): DNA mullisti tutkinnan.
[<http://www.poliisi.fi/poliisi/periodic.nsf/vwArchivedDocuments/E8EF9457758D21B4C2256B8200372158>] (28.3.2013)
- Justis- och politidepartementet* (2009): DNA-reformen er en suksess.
[http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Faktaark/DNA_3.pdf]
(29.3.2013)
- Palmulehto, Pasi & Apajalahti, Ahto* (2011): Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädännön uudistaminen.
[<http://media.piraattipuolue.fi/lausunnot/2011/pakkokeinolaki.pdf>]
(19.6.2012)
- Puolustusvoimat* (2012): Pimeänäkölaitteet.
[<http://www.puolustusvoimat.fi/portal/puolustusvoimat.fi/?urile=wcm:path:/S+U+Puolustusvoimat.fi/Puolustusvoimat.fi/Maavoimat/Perustietoa/Maavoimien+kalustoa+sivustoalueen+etusivu/Jalkavaki+Maavoimien+kalustoa/Taistelijan+asut+ja+varusteet+Jalkavaki+Maavoimien+kalustoa/Pimeanakolaitteet+-+Taistelijan+asut+ja+varusteet+-+Jalkavaki+-+Maavoimien+kalusto/Pimeanakolaitteet+-+Taistelijan+asut+ja+varusteet+-+Jalkavaki+-+Maavoimien+kalusto>] (26.3.2013)
- Rikosseuraamuslaitos* (2010): Paluu – Pohjoismainen tutkimus rikosseuraamusasiakkaiden uusintarikollisuudesta. [<http://www.rikosseuraamus.fi/50667.htm>]
(28.3.2013)
- Sanastokeskus TSK ry* (2007): Internetpuhelusanasto.
[<http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/internetpuhelusanasto.pdf>] (2.4.2013)
- Sanastokeskus TSK ry* (2012): Tietotekniikan termitalkoot.
[<http://www.tsk.fi/tsk/termitalkoot/haku-266.html>] (19.6.2012)
- Sanastokeskus TSK ry* (2013): TEPA. [<http://www.tsk.fi/tepa/>] (22.3.2013)
- Sulake Corporation Oy* (2013a): Mikä on Habbo Hotel?
[<https://help.habbo.fi/entries/22589103-mika-on-habbo-hotel>] (10.2.2013)
- Sulake Corporation Oy* (2013b): Onko Habbo maksullinen?
[<https://help.habbo.fi/entries/237814-onko-habbo-maksullinen>] (10.2.2013)
- Yleisradio* (2012): Kiuru: Uusi pakkokeinolaki heikentää tietomurtojen selvittämistä.
[http://yle.fi/uutiset/kiuru_uusi_pakkokeinolaki_heikentaa_tietomurtojen_selvittamista/3016258] (19.6.2012)

Oikeustapaukset

Korkein oikeus

KKO 1990:36

KKO 2000:90

KKO 2003:36

Hovioikeudet

Turun HO 31.3.2009 793

Eduskunnan oikeusasiamiehen päätökset

AOA 2081/4/01. Esitutkintalain 8 §:n vähimmän haitan periaate.

AOA 1416/4/02. Alaikäisen kiinniottaminen ja esitutkinnan suorittaminen.

AOA 2384/2/03. Käräjätuomarin menettely televalvontalupia myönnettäessä.

AOA 4194/4/09. Vähimmän haitan periaate kotietsinnässä.

AOA 4402/2/10. Poliisin tulee panostaa yksityisen turvallisuusalan valvontaan.

LYHENTEET

AOA	eduskunnan apulaisoikeusasiamies
EOA	eduskunnan oikeusasiamies
ETL	esitutkintalaki (449/1987)
HE	hallituksen esitys
HO	hovi oikeus
JVL	laki järjestyksenvalvojista (533/1999)
KKO	korkein oikeus
KM	komiteanmietintö
L	laki
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
LYTP	laki yksityisistä turvallisuuspalveluista (282/2002)
OikJulkL	laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007)
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PKL	pakkokeinolaki (450/1987)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
PolL	poliisilaki (493/1995)
ps	päiväsakko
PTK	täysistunnon pöytäkirja
RikosoikeusapuL	laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa (4/1994)
RL	rikoslaki (39/1889)
SopS	sopimussarja
SVTSL	sähköisen viestinnän tietosuojalaki (516/2004)
TutkintavankeusL	tutkintavankeuslaki (768/2005)
uETL ¹	esitutkintalaki (805/2011, tulee voimaan 1.1.2014)
UK	ulosottokaari (705/2007)
uPKL ²	pakkokeinolaki (806/2011, tulee voimaan 1.1.2014)
ViestintämarkkinaL	viestintämarkkinalaki (393/2003)
VL	vankeuslaki (767/2005)
vp	valtiopäivät

---

¹ Lyhenne viittaa uuteen esitutkintalakiin. Lyhenne ei ole vakiintunut.

² Lyhenne viittaa uuteen pakkokeinolakiin. Lyhenne ei ole vakiintunut.

JOHDANTO

Aikaisempi tutkimus

Telepakkokeinoasioiden käsittelyä käräjäoikeuksissa ovat vuonna 2009 tutkineet *Johanna Niemi* ja *Virve-Maria de Godzinsky*. Kyseisessä tutkimuksessa arvioitiin erityisesti pakkokeinopäätösten laatua oikeusturvanäkökulmasta. Sekä lupahakemusten että päätösten perustelemisessa nähtiin jonkin verran toivomisen varaa, erityisesti huumausainerikoksia koskeviin epäilyihin perustuvien telepakkokeinoasioiden osalta.³ Lisäksi *Antti Pihlajamäki* on vuonna 2004 julkaistussa väitöskirjassaan tutkinut tieto- ja viestintärikoksia koskevaa sääntelyä yleisesti⁴.

Tämän tutkielman tavoitteet

Työllä on kaksi tavoitetta. Ensinnäkin selvitän lainopillisesta näkökulmasta, miten pakkokeinolaissa säädetty pakkokeinot soveltuvat käytettäviksi tietomurto rikosten esitutkinnassa ja millaisia muutoksia 1.1.2014 voimaan tuleva uusi pakkokeinolainsäädäntö tuo. Toiseksi tutkin empiiristä eli kokemusperäistä tarkastelutapaa käyttäen, kuinka pakkokeinoja on tosiasiallisesti käytetty tietomurto rikoksia koskeneiden epäilyjen perusteella.

Tutkielman rakenne

Aloitan selostamalla tutkielman kannalta keskeisimmät käsitteet, eli tietomurto rikokset ja pakkokeinot. Esittelen työn empiirisen osuuden, ja kuvailen yleisluonteisesti nykyistä pakkokeinovalikoimaa sekä uuden pakkokeinolain aiheuttamia muutoksia erityisesti tietomurto rikosten esitutkinnan näkökulmasta. Tutkielmassa ei ole erillistä johtopäätösosaa, vaan esitän päätelmiä kautta tekstin. Kokonaiskuvan muodostamiseksi käsittelen myös joitain sellaisia pakkokeinolaissa säädettyjä pakkokeinoja, joita ei voida käyttää tietomurtojen esitutkinnassa. Sen sijaan pyrin ohittamaan esimerkiksi poliisilaissa, sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa tai sähköisen viestinnän tietosuojalaissa säädetty toimivaltuudet. Valitusta aiheesta johtuu myös, että työ keskittyy poliisin suorittamaan esitutkintaan eikä juuri mainitse rajavartio-, tulli- tai sotilasviranomaisten toimintaa.

---

³ *Niemi – de Godzinsky* 2009b.

⁴ *Pihlajamäki* 2004.

Kiitos

Lämpimät kiitokset Arjalle, Jormalle ja Raijalle tuesta tutkielman kirjoittamisen aikana!

1 TIETOMURTO

1.1 Yleistä

Tietomurto ja törkeä tietomurto on kriminalisoitu (RL 38:8–8a). Myös tietomurron yritys on rangaistava (RL 38:8.3). Näitä säännöksiä kuitenkin sovelletaan vain, jos teosta ei ole muualla laissa säädetty ankarampaa tai yhtä ankaraa rangaistusta (RL 38:8.4). Mikäli teko siis esimerkiksi täyttää petoksen tunnusmerkistön (RL 36:1), siitä ei rangaista tietomurtona. Tietomurtojen kriminalisoinnilla pyritään suojaamaan tietojärjestelmiä ulkopuolista tunkeutumista vastaan ja tietokoneyöskentelyn yksityisyyttä sellaista ulkopuolista tarkkailua vastaan, jossa ei ole kyse salakuuntelusta tai salakatselusta⁵. Tietomurron tyyppiesimerkkinä on pidetty tietokoneen kaappaamista bottiverkkoon⁶, jossa laitetta käytetään haittaohjelmien levittämiseen, roskapostin lähettämiseen, palvelunestohyökkäyksiin tai tietojenkäsiteluvälineiden tarjoamiseen. Haittaohjelmien avulla voidaan puolestaan esimerkiksi anastaa luottokorttitietoja, joita sitten käytetään rikosten tekemiseen. Toiminta voi olla varsin järjestäytyneitä; siihen voi esimerkiksi liittyä rahanpesuverkostoja, joita käytetään anastettujen varojen siirtämiseen rikollisten haltuun.⁷

Mediassa annetaan toisinaan ymmärtää, että tietomurrot ja niihin liittyvät muut rikokset olisivat enintään vähäistä haittaa aiheuttavia ”virtuaalirikoksia”, joita tekisi tietotekniikkaharrastajien eliitti motiivinaan omien taitojen osoittaminen. Todellisuudessa tieto- ja viestintärikosten tekeminen on mahdollista hyvin laajalle ihmisjoukolla. Tähän vaikuttavat tieto- ja viestintäteknisen osaamisen sekä tietoverkkorikosvälineiden yleistymisen. Osia rikoksen toteutuksesta voidaan jopa ulkoistaa kansainvälisillä markkinoilla toimiville erikoistuneille ”palveluntarjoajille”. Niinpä yhä useampi muilla rikoksilla taloudellista hyötyä jo tavoitellut henkilö kykenee laajentamaan toimintaansa tieto- ja viestintärikollisuuteen. Tietoverkkorikollisuuden arkipäiväistymiseen viittaa sekin, että tämän tutkimuksen aineistoon sisältyviin tietomurtojuttuihin liittyy myös väkivaltarikoksia: eräässä tapauksessa asi-

---

⁵ HE 94/1993 vp, s. 155.

⁶ Bottiverkko on tietoverkon kautta kaapatuista tietokoneista muodostuva verkko, jota sen haltija valtuutetun käyttäjän tietämättä käyttää haitallisiin tai laittomiin tarkoituksiin (*Sanastokeskus TSK ry 2012, hakusanat bottiverkko ja kaapattu tietokone*).

⁷ Sisäasiainministeriö 2008, s. 20.

anomistajalta esimerkiksi anastettiin törkeällä ryöstöllä verkkoyhteisöpalvelun salasana, jota käyttäen sitten tehtiin tietomurto.

Käytän tässä työssä nimitystä *tietomurtorikos* tarkoittamaan tietomurtoa, törkeää tietomurtoa tai näiden yrittystä.

1.2 Tietomurron tunnusmerkit

- teko kohdistuu tietojärjestelmään, jossa sähköisesti tai muulla vastaavalla teknisellä keinolla käsitellään, varastoidaan tai siirretään tietoja, tai sellaisen järjestelmän erikseen suojattuun osaan, ja
  - tekijä tunkeutuu oikeudettomasti tietojärjestelmään murtamalla (eli läpäisemällä luvattomasti) turvajärjestely, esimerkiksi käyttämällä hänelle kuulumatonta käyttäjätunnusta, tai
  - tekijä ottaa teknisen erikoislaitteen avulla oikeudettomasti selon tietojärjestelmässä olevasta tiedosta tunkeutumatta tietojärjestelmään tai sen osaan (RL 38:8.1-2).⁸

Rikos täyttyy, kun tekijä läpäisee tietojärjestelmän tunnistustarkistuksen⁹. Teon täyttyminen ei siis edellytä esimerkiksi, että tekijä tietojärjestelmään tunkeutumisen jälkeen aiheuttaisi vahinkoa, vaan tietomurto on niin kutsuttu tekorikos. Tämän sääntelyvalinnan tavoitteena on, että tekoon voidaan puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa¹⁰.

1.3 Rangaistukset ja kvalifointiperusteet

Tietomurrosta tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi (RL 38:8.1). Tietomurto on törkeä, jos se tehdään osana järjestäytyneen rikollisryhmän (ks. RL 17:1a.4) toimintaa tai erityisen suunnitelmallisesti. Lisäksi edellytetään, että tietomurto on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeästä tietomurrosta tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi (RL 38:8a.1). Tietomurto ja törkeä tietomurto ovat oikeushenkilön rangaistusvastuun piirissä (RL 38:12). Tämä tarkoittaa, että oikeushenkilö, jonka toiminnassa on tehty tietomurtorikos, voidaan tuomita yhteisösakkoon (RL 9:1.1).

1.4 Syyteoikeus

Syyttäjä saa nostaa perusmuotoista tietomurtoa koskevan syytteen vain, jos asianomistaja ilmoittaa rikoksen syytteeseen pantavaksi, jos rikosentekijä on rikosta tehdessään ollut

---

⁸ Tällaisella teknisellä erikoislaitteella tarkoitetaan esimerkiksi laitetta, joka tietojärjestelmän hajasäteilyn perusteella pystyy selvittämään järjestelmässä käsiteltävän tiedon sisällön. Ks. *HE 94/1993 vp*, s. 156.

⁹ *HE 94/1993 vp*, s. 156.

¹⁰ *HE 153/2006 vp*, s. 13.

yleistä posti- tai teletointa harjoittavan laitoksen palveluksessa tai jos erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista (RL 38:10.2). Syyttäjän on ennen perusmuotoista tietomurtoa koskevan syytteen nostamista kuultava tietosuojavaltuutettua, ja tuomioistuimen on tällaista rikosta koskevaa asiaa käsitellessään varattava tietosuojavaltuutetulle tilaisuus tulla kuulluksi (RL 38:10.3). Tietomurtoa koskeva syyte on nostettava kahden vuoden kuluessa rikoksen tekopäivästä. Törkeän tietomurron osalta vastaava vanhentumisaika on viisi vuotta. (RL 8:1–2)

1.5 Viestintäviraston tilastoja

Viestintävirastossa toimii Suomen kansallinen tietoturvaloukkauksia käsittelevä viranomainen CERT-FI¹¹. Yksikköön on otettu yhteys tietomurtoja koskevissa asioissa seuraavasti¹²:

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
yhteydenottoja	46	30	31	49	45	119	187	120	112	156	271

CERT-FI tuottaa myös Autoreporter-nimistä palvelua, jolla suomalaisia verkkoja koskevia haittaohjelma- ja tietoturvaloukkaushavaintoja kootaan automaattisesti. Vuonna 2011 palvelu lähetti 196 188 ilmoitusta tietoturvaloukkauksista ja haittaohjelmista. Ilmoitukset koskivat yhteensä 89 048 eri IP-osoitetta¹³.

1.6 Yleisyys ja toteutuneet rangaistukset

Viestintäviraston tilastoista ei voi päätellä tietomurtorikosten täsmällistä määrää, mutta ne osoittavat, että automatisoitujen tietomurtorikosten määrä on hyvin suuri. On ilmeistä, että tehdyistä tietomurtoyrityksistä suurin osa jää uhreiltaan huomaamatta ja että valtaosa havaituistakin yrityksistä jää ilmoittamatta viranomaisille¹⁴. Tämän tutkimuksen aineistoon sisältyvistä tietomurtojutuista vain muutama koski haittaohjelman levittämistä; suurimmassa osassa jutuista oli kyse ”käsityönä” tehdystä rikoksesta.

¹¹ Viestintävirasto 2012.

¹² Viestintävirasto 2013b.

¹³ Viestintävirasto 2013a. IP-osoite on internetiin kytketyn tietojenkäsittely- tai tiedonsiirtolaitteen tai verkkoliittymän yksilöivä tunnus (*Sanastokeskus TSK ry 2012, hakusana IP-osoite*).

¹⁴ Pihlajamäki 2004, s. 135 ja 140.

Poliisille ilmoitetaan vuosittain joitain satoja tietomurtorikoksia, ja vuonna 2011 niitä luettiin käräjäoikeuksissa syyksi 33. Juttujen määrä on nousussa, kuten jäljempänä olevista taulukoista ilmenee, mutta silti kiinnijäämisriski on kokonaisuutena arvioiden erittäin pieni. Lisäksi tuomioistuinten omaksumaa rangaistuskäytäntöä on luonnehdittu lempeäksi¹⁵, sillä käytännössä tietomurrosta selviää pienehköllä sakolla. Tietomurtorikosten tekemistä voi tosin osaltaan ehkäistä tietoisuus siitä, että jo tietomurron yritys voi aiheuttaa mittavan korvausvelvollisuuden¹⁶.

1.6.1 Poliisille ilmoitetut tietomurtorikokset¹⁷

	2007	2008	2009	2010	2011
tietomurto	153	196	153	315	449
tietomurron yritys	10	5	8	8	13
törkeä tietomurto	–	–	–	1	9
törkeän tietomurron yritys	–	–	–	–	–
yhteensä	163	201	161	324	471

1.6.2 Käräjäoikeuksissa syyksi luetut tietomurtorikokset ja keskimääräiset rangaistukset¹⁸

	2007	2008	2009	2010	2011	painotettu keskiarvo
tietomurto	4 rikosta 40,0 ps	5 rikosta 27,5 ps	7 rikosta 21,3 ps	3 rikosta 10,0 ps	33 rikosta 32,5 ps	29,8 ps
tietomurron yritys	1 rikos 20,0 ps	–	1 rikos 0 ps	–	–	10,0 ps
törkeä tietomurto	–	–	–	–	–	–
törkeän tietomurron yritys	–	–	–	–	–	–
yhteensä	5 rikosta	5 rikosta	8 rikosta	3 rikosta	33 rikosta	

Vapausrangaistusta ei tuomittu yhdessäkään tapauksessa.

¹⁵ Esim. *Joulio* 2011, s. 25.

¹⁶ *Tolvanen* 2003, s. 258.

¹⁷ *Poliisihallitus 2020/2012/2679*.

¹⁸ *Tilastokeskus* 2013.

1.7 Oikeuskäytäntö muutoksenhakuasteissa

Antti Pihlajamäki kiinnitti jo vuonna 2004 huomiota siihen, että niukka tietotekniikkariikoksia koskeva oikeuskäytäntö vanhentuu nopean teknisen kehityksen seurauksena¹⁹. Yhdeksän vuotta myöhemmin tietomurtorikoksia koskevien ennakkopäätösten määrä on edelleen yksi. Ehkä tietomurtorikoksia koskevaa sääntelyä ja sen soveltamiskäytäntöä pidetään niin selkeinä, että oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 30 luvun 3 §:n 1 momentissa säädettyjä muutoksenhakedellytyksiä²⁰ ei ole vallinnut.

Alla mainitut kaksi oikeustapausta koskevat tekoja, jotka tehtiin vuosina 1998 ja 2006. Niitä koskevat esitutkintapöytäkirjat eivät siis sisälly tämän tutkielman empiiriseen aineistoon, mutta mainitsen kunkin tapauselostuksen lopuksi seikat, joita pidän kiinnostavina pakkokeinojen käytön kannalta.

1.7.1 KKO 2003:36

Korkein oikeus on antanut yhden tietomurtorikosta koskevan ennakkopäätöksen. Päätös on vuodelta 2003. Asiassa oli kyse tietomurron yrityksen tunnusmerkistön täyttymisestä sekä vahingonkorvauksen sovittamisesta. Syytetty oli tehnyt erään pankin verkkoa vastaan niin kutsutun porttiskannauksen²¹, jolla hän oli etsinyt avoimia välityspalvelimia. Turun hovioikeus oli tuominnut syytetyn sakkorangaistukseen ja velvoittanut hänet suorittamaan vahingonkorvauksena asianomistajille yhteensä 75 000 markkaa korkoineen²². Korkein

---

¹⁹ *Pihlajamäki* 2004, s. 54–55.

²⁰ ”Valituslupa [korkeimpaan oikeuteen] voidaan myöntää ainoastaan, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeätä saattaa asia korkeimman oikeuden ratkaistavaksi taikka jos siihen on erityistä aihetta asiassa tapahtuneen sellaisen oikeudenkäynti- tai muun virheen takia, jonka perusteella ratkaisu olisi purettava tai poistettava, tahi jos valitusluvan myöntämiseen on muu painava syy.”

²¹ Portti on TCP/IP-yhteyksikäytäntöä käyttävässä tietokoneessa oleva numeroitu looginen yhtymäkohta, jota käytetään tietoliikenteen ohjaamiseksi oikeaan ohjelmaan. Jokaiselle tietokoneella olevalle ohjelmalle, jonka täytyy lähettää tai vastaanottaa tietoa tietoverkon kautta, on määritetty erityinen porttinumero. (*Sanastokeskus TSK ry* 2007, s. 31.) Porttiskannaus voidaan määritellä tiedustelumenetelmäksi, jossa verkkoliikennettä kohdistetaan kohdejärjestelmän eri portteihin sen selvittämiseksi, mitkä portit ovat tavoitettavissa. Samalla voidaan pyrkiä tutkimaan esimerkiksi, mitä ohjelmia mainittujen porttien kautta voidaan käyttää ja minkälaiset hyökkäykset niitä kohtaan todennäköisesti onnistuisivat.

²² Syyte koski vuonna 1998 tehtyä tietomurron yritystä. Korkein oikeus tuomitsi syytetyn korvaamaan asianomistajapankille muun muassa turvajärjestelyjen uudistamisesta ja tietoturvallisuusjärjestelmän lisääntyneestä valvontatarpeesta aiheutuneita kustannuksia. Kuten edellä olen osoittanut, automaattiset tietomurtoyritykset ovat erittäin yleisiä. Niitä on jopa luonnehdittu osaksi internetin ”taustakohinaa” (esim. *Hutcheson* 2010). Niinpä ainakin nykypäivänä sitä yksittäistä rikosentekijää, joka tuon kohinan joukosta sattuisi valikoitumaan asianomistajan yritysturvallisuutta koskevien perusparannuskustannusten maksajaksi, voitaisiin pitää poikkeuksellisen huono-onnisenä. Ks. myös *Tolvanen* 2003, s. 259.

oikeus katsoi, että syytetty oli teollaan pyrkinyt hankkimaan tietojärjestelmään tunkeutumisessa hyödynnettävää tietoa, eikä muuttanut hovioikeuden tuomion lopputulosta.²³

Ratkaisua on arvosteltu näkökulmasta, jonka mukaan porttiskannausta ei olisi pidettävä rikoksen yrityksenä vaan kohteen havainnointiin verrattavana, rankaisemattomana valmistelutoimena²⁴. Toisaalta tekoa on myös verrattu siihen, että henkilö, jonka hallussa on suuri määrä avaimia, kokeilisi näitä vieraan asunnon oveen siinä toivossa, että jokin niistä sopisi lukkoon²⁵. On jopa arveltu, että korkein oikeus mahdollisesti olisi pitänyt itsestään selvänä, että porttiskannaukseen olisi liittynyt varteenotettava mahdollisuus löytää jokin haavoittuvuus²⁶.

Esitutkinnassa oli selvitetty, että teko oli tehty syytetyn käytössä olleesta IP-osoitteesta ja että syytetyn tietokoneessa oli ollut sekä porttiskannaukseen soveltuva ohjelma että porttiskannaukseen käytettävää tai porttiskannauksella kerättyä tietoa. Osana esitutkintaa syytetyn tietokoneelta oli myös etsitty jälkiä luvattomista käyttäjistä.²⁷

1.7.2 Turun HO 31.3.2009 793

Lisäksi Turun hovioikeus on vuonna 2009 ratkaissut tietomurtoa koskeneen asian. Syytteen mukaan syytetty oli hänelle kuulumatonta käyttäjätunnusta käyttämällä kahdesti tunkeutunut asianomistajayhtiön sähköpostijärjestelmään. Syytetty kiisti syytteen. Käräjäoikeus ja hovioikeus eivät pitäneet syytettä toteennäytettynä. Syytetyllä ei ollut motiivia tunkeutua asianomistajan sähköpostijärjestelmään, eikä hänellä ollut hallussaan tunkeutumisessa käytettyjä salasanoja. Vaikka syytetty oli asuinnaapurinsa suojaamattoman lähiverkon välityksellä käyttänyt sitä internetliittymää, jonka kautta tietomurto oli tehty, oli mahdollista, että myös joku muu oli käyttänyt samaa liittymää ja että tämä henkilö oli tehnyt syytteessä tarkoitetun tietomurron.²⁸

Syytetyn tietokone oli ollut takavarikoituna, ja asiassa käytettiin todisteena jonkinlaista kyseiseen tietokoneeseen liittyvää tulostetta. Todisteina käytettiin myös edellä mainitun

---

²³ KKO 2003:36.

²⁴ *Fredman – Järvinen* 2003, s. 767–769.

²⁵ *Tolvanen* 2003, s. 259.

²⁶ *Frände* 2004, s. 549.

²⁷ KKO 2003:36.

²⁸ Turun HO 31.3.2009 793.

asuinnaapurin langattoman lähiverkon tukiaseman ja hänen tietokoneensa lokitietoja. Esi-
tutkinnassa oli lisäksi selvitetty, että IP-osoite, josta tietomurto tehtiin, oli ollut kyseisen
asuinnaapurin internetliittymän käytössä.²⁹

1.8 Lähirikoksia

Muita sellaisia tieto- ja viestintärikoksia, joita tyypillisesti tehdään tietoverkon välityksellä,
ovat viestintäsalaisuuden loukkaus (RL 38:3), törkeä viestintäsalaisuuden loukkaus
(RL 38:4), tietoliikenteen häirintä (RL 38:5), törkeä tietoliikenteen häirintä (RL 38:6), lie-
vä tietoliikenteen häirintä (RL 38:7), tietojärjestelmän häirintä (RL 38:7a) ja törkeä tieto-
järjestelmän häirintä (RL 38:7b)³⁰. Myös tietoverkkorikosvälineen hallussapito tarkoituk-
sena haitan tai vahingon aiheuttaminen on kriminalisoitu. Tällaisina rikosvälineinä pide-
tään esimerkiksi tietojärjestelmän suojauksen murtamiseen suunniteltua ohjelmaa (kuten
tietokonevirusta, vakoiluohjelmaa³¹ tai salasananarvausohjelmaa) tai laitetta (kuten näp-
päintallenninta³²) sekä toiselle kuuluvaa salasanaa (RL 34:9b).

---

²⁹ Turun HO 31.3.2009 793.

³⁰ Tietojärjestelmän häirintää, törkeää tietojärjestelmän häirintää tai niiden yrityksiä käsitellään hyvin harvoin oikeudessa: vuosina 2005–2011 tapauksia oli vain yksi (*Tilastokeskus* 2013).

³¹ *HE 153/2006 vp*, s. 57–59. Tietokonevirus on ohjelma, jolla tarkoituksellisesti aiheutetaan koneen käyttäjän kannalta ei-toivottuja tapahtumia tietojärjestelmässä tai sen osassa ja joka leviää kopioitumalla muihin ohjelmiin. Vakoiluohjelmalla vakoillaan tietojärjestelmää ja sen käyttöä siten, että vakoiluohjelma lähettää keräämänsä tiedot ohjelmassa määritettyyn osoitteeseen. (*Sanastokeskus TSK ry* 2012, hakusanat *haittaohjelma, tietokonevirus ja vakoiluohjelma*.)

³² *HE 153/2006 vp*, s. 58.

2 PAKKOKEINOISTA

2.1 Perusoikeuksien ja pakkokeinojen välinen jännite

Jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (PL 7.1). Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Muun kuin tuomioistuimen määräämän vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. (PL 7.3) Jokaisen yksityiselämä ja kotirauha on myös turvattu (PL 10.1). Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton (PL 10.2). Lailla voidaan kuitenkin säätää esimerkiksi rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan myös säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa sekä oikeudenkäynnissä, turvallisuustarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana. (PL 10.3)

Rikosprosessuaaliset pakkokeinot ovat toimenpiteitä, joilla puututaan lailla suojattuihin yksilön oikeushyviin rikosprosessin häiriöttömän kulun turvaamiseksi ja sen saattamiseksi aineellisesti oikeaan tulokseen³³. Tällaisia pakkokeinoja koskevat yleissäännökset ovat pakkokeinolaissa (450/1987)³⁴. Pakkokeinolaki siis sisältää perustuslakiin perustuvia poikkeuksia perusoikeuksiin³⁵. Perusoikeuden rajoittaminen edellyttääkin, että rajoitus perustuu eduskuntalakiin tai, jos rajoitus ulottuu perusoikeuden ytimeen, perustuslainsäätämisyjärjestyksessä säädettyyn lakiin. Lisäksi edellytetään, että rajoitus on tarkkarajainen, riittävän täsmällisesti määritelty ja perusteiltaan hyväksyttävä sekä suhteellisuusvaatimuksen mukainen ja että rajoitukseen liittyy riittävät oikeusturvajärjestelyt.³⁶ Pakkokeinoja voidaan laissa säädetyin edellytyksin ja rajoituksin käyttää esimerkiksi rikoksen selvittämi-

---

³³ *Helminen* ym. 2012a, s. 659 ja *Tolvanen – Kukkonen* 2012, s. 184. Pakkokeino ei siis ole voimakeinon synonyymi, vaan voimakeinolla tarkoitetaan ruumiinvoimien tai välineiden käyttämistä esimerkiksi vastarinnan murtamiseksi (*Helminen* ym. 2012a, s. 676 ja *Helminen* ym. 2012b, s. 768).

³⁴ *HE 222/2010 vp*, s. 244.

³⁵ *Frände* 2009, s. 81.

³⁶ *Jyränki – Husa* 2012, s. 406–408.

seen, rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseen ja rikosprosessin turvaamiseen³⁷. Sen sijaan pakkokeinoja ei saa käyttää rangaistusmaisesti³⁸.

2.2 Vuoden 2014 lakiuudistus

Pakkokeinolaki 806/2011, josta tässä tutkielmassa käytän nimitystä *uusi pakkokeinolaki*, tulee voimaan 1.1.2014 ja kumoaa nykyisen pakkokeinolain (uPKL 11:5). Pakkokeinolain uudistamisen tavoitteita ovat perus- ja ihmisoikeuksien korostaminen, rikostorjunnan tehokkuusvaatimukset huomioon ottava viranomaistoimivaltuuksien kattava ja selkeä sääntely sekä lainsäädännön kielellinen uudistaminen. Uudella pakkokeinolailla ja uudella poliisilailla 872/2011, joka myös tulee voimaan 1.1.2014, pyritään myös yhdenmukaistamaan ja johdonmukaistamaan salaisia pakkokeinoja ja poliisin tiedonhankintakeinoja koskevaa sääntelyä.³⁹

Vuonna 1989 voimaan tullut pakkokeinolaki ja sen nojalla annettu asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista käsittivät yhteensä 114 pykälää. Uudessa pakkokeinolaissa on 204 pykälää. Sääntely siis monimutkaistuu huomattavasti. Erityisesti tämä koskee salaisia pakkokeinoja: viranomaisten käyttöön tulee uusia salaisia pakkokeinoja, ja salaisten pakkokeinojen käyttämistä säännellään kaiken kaikkiaan entistä yksityiskohtaisemmin.

2.3 Pakkokeinolainsäädännön johtavat periaatteet

Suhteellisuusperiaate edellyttää, että pakkokeinoa käytetään vain, kun sitä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon kaikki asiaan vaikuttavat seikat, muun muassa rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys ja pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus (PKL 7:1a ja uPKL 1:2). Uudessa pakkokeinolaissa säädetään lisäksi vähimmän haitan periaatteesta ja hienotunteisuusperiaatteesta. Vähimmän haitan periaate edellyttää, että pakkokeinoja käytettäessä ei puututa kenenkään oikeuksiin enempää kuin on välttämättömä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi eikä aiheuteta tarpeetonta vahinkoa tai haittaa (uPKL 1:3). Pakkokeinon kohteeksi joutuvaa henkilöä tulisi myös kuulla, kun pakkokeinon edellytyksiä harkitaan⁴⁰, mutta salaisten pakkokeinojen osalta tämä tavoite ei tietenkään

---

³⁷ Helminen 2006, s. 114 sekä HE 222/2010 vp, s. 71.

³⁸ Tolvanen – Kukkonen 2012, s. 203.

³⁹ HE 222/2010 vp, s. 145–146.

⁴⁰ HE 222/2010 vp, s. 245.

toteudu. Hienotunteisuusperiaate puolestaan tarkoittaa erityisesti sitä, että pakkokeinoja käytettäessä vältetään aiheettoman huomion herättämistä (uPKL 1:4).

2.4 Salaisista pakkokeinoista

2.4.1 Yleistä

Salaisiksi pakkokeinoiksi kutsutaan pakkokeinoja, joita voidaan käyttää salassa niiden kohteilta (uPKL 10:1.1). Suurimpana salaisiin pakkokeinoihin liittyvänä ongelmana on pidetty sitä, että ne ulottuvat myös muihin henkilöihin kuin varsinaiseen kohteeseensa⁴¹.

Nykyisessä pakkokeinolaissa säädetään telekuuntelusta, televalvonnasta, teknisestä kuuntelusta, teknisestä katselusta ja teknisestä seurannasta (PKL 5 a luku). Uuden pakkokeinolain mukaisia salaisia pakkokeinoja ovat lisäksi tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, tukiasematietojen hankkiminen, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen laitetarkkailu, telesoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku (uPKL 10:1.1). Telekuuntelua ja televalvontaa kutsutaan myös telepakkokeinoiksi⁴².

2.4.2 Salaisen pakkokeinon käyttämisen yleiset edellytykset uuden pakkokeinolain mukaan

Salaisen pakkokeinon käyttäminen edellyttää ensinnäkin, että sen käytöllä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja (uPKL 10:2.1). Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, suunnitelmallista tarkkailua, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seurantaa, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua saadaan käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttää lisäksi, että kyseisen pakkokeinon käyttäminen on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi (uPKL 10:2.2). Rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset eivät lainkaan saa käyttää peitetoimintaa, valeostoa tai asuntokuuntelua (uPKL 10:1.2)⁴³.

---

⁴¹ Nuutila 2006, s. 125.

⁴² Niemi – de Godzinsky 2009a, s. 555, Niemi – de Godzinsky 2009b, s. 244 ja Niemi – de Godzinsky 2009c, s. 6.

⁴³ Ks. myös HE 222/2010 vp, s. 314–315.

2.4.3 Salaisen pakkokeinon käytön suojaaminen

2.4.3.1 Nykyinen sääntely

Tiedonhankintaa suorittava poliisimies saa poliisilain (493/1995) nojalla ”siirtää puuttumisen sellaiseen tekeillä olevaan rikokseen, josta ei aiheudu välitöntä vakavaa vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka välitöntä huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa ja jos toimenpiteen siirtäminen on välttämätöntä tiedonhankintatoiminnan paljastumisen estämiseksi tai toiminnan tavoitteen turvaamiseksi” (PoL 5.1). Lisäksi poliisilla on oikeus ”silloin kun se on välttämätöntä tarkkailun, teknisen tarkkailun, valeoston, peitetoiminnan ja tietolähdetoiminnan paljastumisen estämiseksi, käyttää harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää vääriä asiakirjoja” (PoL 33a.1). Pakkokeinolaissa näistä oikeuksista ei ole säädetty. Harhauttavia ja peiteltyjä rekisterimerkintöjä tai vääriä asiakirjoja käytettiin vuonna 2012 Poliisihallituksen mukaan ”vähän ja ainoastaan tietyissä yksittäistapauksissa”⁴⁴.

2.4.3.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uuden pakkokeinolain nojalla esitutkintaviranomainen saa salaista pakkokeinoja käyttäessään siirtää puuttumisen muuhun kuin pakkokeinon perusteena olevaan rikokseen, jos puuttumisen siirtämisestä ei aiheudu merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Edellytyksenä on lisäksi, että puuttumisen siirtäminen on välttämätöntä pakkokeinon käytön paljastumisen estämiseksi tai toiminnan tavoitteen turvaamiseksi. (uPKL 10:47.1) Poliisi saa myös käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää vääriä asiakirjoja, kun se on välttämätöntä jo toteutetun, käynnissä olevan tai tulevaisuudessa toteutettavan salaisen pakkokeinon käytön suojaamiseksi (uPKL 10:47.2). Rekisterimerkinnot on oikaistava, kun suojaustarve on päättynyt (uPKL 10:47.3). Edellä mainittuja suojaamiskeinoja siis voidaan käyttää kaikkien salaisten pakkokeinojen – myös esimerkiksi televalvonnan ja telekuuntelun – yhteydessä.

---

⁴⁴ Poliisihallitus 2013, s. 22.

2.4.4 Salaisen pakkokeinon käyttöä koskeva ilmaisukielto

2.4.4.1 Yleistä

Poliisi voi joissakin tapauksissa joutua pyytämään sivullista avustamaan salaisen pakkokeinon käytössä. Tarkkailulaitteen asentamiseksi voi esimerkiksi olla välttämätöntä, että huoltoyhtiön työntekijä järjestää poliisimiehelle pääsyn taloyhtiön yhteisiin tiloihin. Tällöin voi olla tarpeen kieltää avustanutta sivullista paljastamasta salaisen pakkokeinon käyttöön liittyviä tietoja.⁴⁵

2.4.4.2 Nykyinen sääntely

Pakkokeinolaisissa ei ole erityisiä säännöksiä salaisen pakkokeinon käyttöä koskevasta ilmaisukiellosta. Esitutkintalaisissa sen sijaan säädetään ilmaisukiellosta, jonka tutkinnanjohtaja voi antaa henkilölle, jolle ilmaistaan muita kuin tätä itseään tai tämän päämiestä koskevia seikkoja (ETL 48 §).

2.4.4.3 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi uuden pakkokeinolain nojalla kieltää sivullista ilmaisemasta tämän tietoon tulleita seikkoja salaisen pakkokeinon käytöstä. Kielto voidaan antaa vain tärkeästä tutkinnallisesta syystä. Lisäksi edellytetään, että sivullinen on avustanut pakkokeinon käytössä tai että häntä on pyydetty avustamaan siinä sekä että avustaminen tai sitä koskeva pyyntö perustuu hänen tehtävänsä tai asemaansa (uPKL 10:49.1). Jos henkilö rikkoo hänelle annettua ilmaisukieltoa, hänet voidaan tuomita salassapitorikkomuksesta tai salassapitorikoksesta (RL 38:1–2).

2.4.5 Salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen

Rikoksesta epäillylle on nykyisen pakkokeinolain nojalla pääsääntöisesti ilmoitettava hänen kohdistetuista salaisista pakkokeinoista esitutkinnan päätyttyä tai vuoden kuluttua pakkokeinon käytön lopettamisesta, aikaisemman ajankohdan ollessa määräävä. Tuomioistuimien voi kuitenkin tutkinnanjohtajan esityksestä tärkeästä tutkinnallisesta syystä⁴⁶ päättää, että ilmoitus saadaan tehdä myöhemmin tai että se saadaan jättää kokonaan tekemättä

---

⁴⁵ HE 222/2010 vp, s. 354.

⁴⁶ Poliisihallituksen käsityksen mukaan tällaisen tärkeän tutkinnallisen syyn voisi joissakin tapauksissa muodostaa myös tietolähteelle koitua uhka. Tämän perusteen tulkinnanvaraisuuden vuoksi Poliisihallitus on kuitenkin ehdottanut säännöksen tarkentamista niin, että hengelle ja terveydelle aiheutuva vaara säädettäisiin erilliseksi perusteeksi olla ilmoittamatta salaisen pakkokeinon käytöstä. (*Poliisihallitus* 2013, s. 17.)

(PKL 5a:11.2). Uudessa pakkokeinolaissa vastaava sääntely on jonkin verran yksityiskohdaisempi (uPKL 10:60).

2.5 Ulkomailta saapuvat oikeusapupyynnöt

Vieraan valtion viranomaisen tekemän oikeusapupyynnön perusteella voidaan todisteiden hankkimiseksi käyttää etsintää, takavarikkoa, datan säilyttämismääräystä, telekuuntelua, televalvontaa, teknistä tarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa ja henkilötuntemerkkien ottamista (RikosoikeusapuL 23.1). Vuoden 2014 alusta alkaen tämä sääntely muuttuu siten, että myös suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta ja valvottu läpilasku tulevat mahdollisiksi⁴⁷. Pakkokeinojen käyttäminen kansainvälisen oikeusapupyynnön perusteella edellyttää pääsääntöisesti lisäksi, että kulloisenkin pakkokeinon käyttäminen olisi Suomen lain mukaan sallittua, jos pyynnön perusteena oleva teko olisi tehty vastaavissa olosuhteissa Suomessa (RikosoikeusapuL 15.1). Yhteydet Suomen poliisihallinnon ja ulkomaisten lainvalvontaviranomaisten välillä hoidetaan pääsääntöisesti keskusrikospoliisin välityksellä⁴⁸.

---

⁴⁷ Valvotun läpilaskun käyttömahdollisuus lisättiin säännökseen vasta valiokuntakäsittelyssä. Ks. *HE 222/2010 vp*, s. 371 sekä *LaVM 44/2010 vp*.

⁴⁸ *Helminen ym. 2012b*, s. 49.

3 TUTKIMUKSEN EMPIIRISESTÄ OSUDESTA

3.1 Aineiston hankkiminen

3.1.1 Poliisihallitus

Aloitin pyytämällä Poliisihallitukselta seuraavat tiedot:

- a) ajanjaksolta 1.1.2007–31.12.2011 tieto niiden esitutkintojen vuosittaisesta lukumäärästä, joissa epäiltyihin rikoksiin sisältyy tietomurto, tietomurron yritys, törkeä tietomurto tai törkeän tietomurron yritys
- b) niiden kohdassa a tarkoitettujen esitutkintapöytäkirjojen numerot, joissa on käytetty vähintään yhtä pakkokeinoa
- c) kohdassa b tarkoitettujen esitutkintapöytäkirjat.

Kohdan a osalta sain Poliisihallitukselta tilastotietojärjestelmästä haetun tiedon tekojen lukumäärästä. Tiedot on esitetty edellä kohdassa 1.6.1. Lisäksi sain käyttööni tilastotietoja tietomurtorikoksiin liittyneestä pakkokeinojen käytöstä.

Kohdan b osalta sain luettelon rikosilmoituksista, joissa tietomurto, tietomurron yritys, törkeä tietomurto tai törkeän tietomurron yritys oli vähintään yhtenä pakkokeinon perusteena, eli joko pääperusteena tai muuna perusteena. Luetteloon sisältyi ilmoituksia vuodesta 2009 alkaen, ei siis tietopyynnön mukaisesti 1.1.2007 alkaen. Tämä ero johtui siitä, että ilmoitus poistuu poliisiasiain tietojärjestelmästä (Patja), kun ankarimman rikoksen vanhenemisajan päättymisestä on kulunut yksi vuosi. Tietomurtoa tai tietomurron yritystä koskeva syyteoikeus vanhentuu kahdessa vuodessa rikoksen tekopäivästä (RL 8:1.2,4 ja 8:2.1), joten niitä koskevat ilmoitukset poistuvat Patjasta, kun tekoajankohdasta on kulunut kolme vuotta.

Tietomurron sekä tietomurron yrityksen osalta käytettävissäni siis olivat tiedot ilmoituksista, jotka koskivat syyskuun 2009 ja syyskuun 2012 välillä tehtyjä rikoksia. Rajasinkin esitutkinta-aineiston tarkastelun tähän kolmen vuoden ajanjaksoon, johon osui 48 ilmoitusta⁴⁹. Samalla täsmensin esitutkintojen mukaanottoehtoja niin, että tutkimukseen valikoituivat vain jutut, joissa tietomurtorikos oli pakkokeinon perusteena. Huomasin, että tilastoon ei sisältynyt telepakkokeinoja.

Pyysin luettelossa mainitut esitutkintapöytäkirjat asianomaisilta poliisiyksiköiltä. Suurimman osan aineistosta sain kahden viikon kuluessa ja viimeisetkin pöytäkirjat neljän kuu-

---

⁴⁹ Aineistoa ei siis voi suoraan verrata kalenterivuositain koottuihin vuositilastoihin.

kauden sisällä. Pian varmistui, että esitutkinnoissa oli käytetty myös telepakkokeinoja. Jotta voisin muodostaa kokonaiskäsityksen pakkokeinojen käytöstä, pyysin Poliisihallitusta täydentämään vastaustaan siten, että mukana olisivat kaikki pakkokeinot. Poliisihallitus kuitenkin ilmoitti, että telepakkokeinoja käsitellään poliisiasian tietojärjestelmästä erillään olevassa sovelluksessa⁵⁰, josta tietojen luovuttaminen ei ollut mahdollista.

Poliisihallituksen antama tutkimuslupa edellytti, että esitutkintapöytäkirjoihin sisältyneet henkilötunnukset poistettiin ennen niiden luovuttamista. Tämä rajoitus vastasi lupahakemustani. En siis pyrkinyt selvittämään rikoksista epäiltyjen ikäjakaumaa.

3.1.2 Käräjäoikeudet

Jotta saisin tutkimuksen piiriin myös sellaiset esitutkinnot, joissa oli käytetty vain telepakkokeinoja ja jotka tämän vuoksi eivät sisältyneet Poliisihallituksen toimittamaan aineistoon, pyysin jokaista käräjäoikeutta ilmoittamaan minulle esitutkintapöytäkirjojen numerot niiden pakkokeinoasioiden osalta, joissa kaikki seuraavat ehdot täyttyivät:

- ilmoitus on kirjattu 1.1.2009 tai myöhemmin
- pakkokeinon käytön perusteena (pääperusteena tai muuna perusteena) on tietomurtoa, tietomurron yritystä, törkeää tietomurtoa tai törkeän tietomurron yritystä koskeva epäily
- pakkokeinoasia koskee telekuuntelua, televelvontaa, tiedon hankkimista matkaviestimien sijainnista, teknistä kuuntelua tai teknistä katselua.

Käräjäoikeudet, yhtä lukuun ottamatta, lähettivät pyytämäni tiedot. Joidenkin vastausten saatesanoista tosin ilmeni, että tietojen kerääminen oli ollut työlästä. Käräjäoikeuksien vastauksissa mainittiin kahdeksan juttua, joista kuusi eivät ennestään sisältyneet aineistooni. Kannoksi kaskeen asettui Helsingin käräjäoikeus: se ei luovuttanut pyytämiäni tietoja vaan vastasi, että ”käräjäoikeudessa ei tilastoida tai listata epäiltyjä rikoksia, joiden perusteella telelupia pyydetään”. Perustelu vaikuttaa yllättävältä; tuomioistuimenhan olisi ilmoitettava pakkokeinovaatimuksen perusteena oleva rikosnimike jo oikeudenkäyntiä koskevissa pe-

---

⁵⁰ Kyse on Salpa-nimisestä sovelluksesta. Salpa on keskusrikospoliisin ylläpitämä järjestelmä, jota käytetään salaisten pakkokeinojen asianhallintaan ja laillisuusvalvontaan (*Sisäasiainministeriö* 2007 sekä *Poliisihallitus* 2012, s. 4 ja 38–39).

rustiedoissa⁵¹. Tuomioistuinten diaarien puutteellisuuteen on tosin kiinnitetty huomiota jo aikaisemmissa pakkokeino-oikeudenkäyntejä käsittelevissä tutkimuksissa⁵².

3.2 Tekojen tyypittelyä

3.2.1 Yleistä

Esitutkinnat koskivat varsin erilaisia tekoja. Osassa tietomurtoina tutkittuja juttuja rikosnimike oli myöhemmin muuttunut esimerkiksi petokseksi⁵³. Mukaanottoehtona siis kuitenkin oli, että pakkokeinoja oli käytetty nimenomaan tietomurtorikosta koskevan epäilyn perusteella. Pakkokeinot, joita ei käytetty tietomurtoa koskevan epäilyn perusteella, olen pyrkinyt tunnistamaan ja rajaamaan pois.

3.2.2 Tekoluokat ja pakkokeinojen käyttö

Tietooni tuli kolmen vuoden ajalta 54 sellaista esitutkintaa, jossa oli tietomurtorikosta koskevan epäilyn perusteella käytetty vähintään yhtä pakkokeinoja. Vuosina 2009–2011 poliisille ilmoitettiin yhteensä 956 tietomurtorikoksesta. Pakkokeinojen käyttäminen tietomurtorikosten esitutkinnassa on siis suhteellisen harvinaista. Olisiko pakkokeinoja sitten syytä käyttää useammin? Tähän kysymykseen vastaaminen edellyttäisi myös niiden juttujen analysointia, joissa pakkokeinoja ei ole käytetty, ja niinpä ongelma jää tämän työn ulkopuolelle.

Tekotyypin vertailua varten luokittelin jutut alla olevista taulukoista ilmenevällä tavalla. Taulukosta ilmenee myös pakkokeinojen käyttö. Pakkokeinokohtaiset luvut kertovat, kuinka monessa esitutkinnassa kulloistakin pakkokeinoja käytettiin; kyse ei siis ole käyttökertojen määrästä. Joidenkin pakkokeinojen toteutunutta käyttöä tarkastelen myös pakkokeinojen yksityiskohtaisemman esittelyn yhteydessä.

---

⁵¹ HE 13/2006 vp, s. 31.

⁵² Niemi – de Godzinsky 2009c, s. 51 ja Kadoch 2012, s. 2.

⁵³ Kuten edellä mainitsin, tietomurtorikoksia koskevia säännöksiä sovelletaan vain, jos teosta ei ole muualla laissa säädetty ankarampaa tai yhtä ankaraa rangaistusta.

	Esitutkintojen määrä	Kiinniotaminen	Pidättäminen	Vangitseminen	Henkilönkatsastus	Takavarikko	Kotietsintä	Televalvonta tai yksilöinti-tietojen hankkiminen ⁵⁴
Yksityisyyden loukkaaminen	6	1	–	–	3	4	3	1
Verkkopankkipetos	5	2	1	1	1	5	1	1
Virtuaaliomaisuuden anastaminen	5	1	–	–	1	3	3	3
Yritykseen kohdistuva tiedustelutoiminta	4	2	–	–	2	3	2	2
Väärennetyjen yksityisviestien lähettäminen	3	2	2	–	1	3	2	–
Salasanojen hankkiminen	3	1	–	–	–	3	3	–
Ohjelmien luvaton asentaminen	3	–	–	–	–	3	–	–
Verkkokauppapetos	2	1	1	1	–	1	–	1
Verkkosivujen sotkeminen	2	–	–	–	–	1	–	1
Muut	9	2	2	2	2	6	4	2
Yhteensä	42	12 (29 % jutuista)	6 (14 % jutuista)	4 (10 % jutuista)	10 (24 % jutuista)	32 (76 % jutuista)	18 (43 % jutuista)	11 (26 % jutuista)

3.2.3 Yksityisyyden loukkaaminen

Teot, joilla rikoksenteijä hankki tietoonsa asianomistajan yksityisyyden piiriin kuuluvaa tietoa, esimerkiksi sähköpostiviestejä, verkkoyhteisöpalvelussa käytyä viestintää tai valokuvia. Lähes kaikissa tapauksissa asianomistaja ja epäilty tunsivat toisensa. Yli puolessa tapauksista rikoksesta epäilty oli asianomistajan teonaikainen tai entinen puoliso, jolloin motiivi useassa tapauksessa liittyi tekijän ajatuksiin siitä, että asianomistajalla olisi intiimisuhte jonkun muun kanssa. Useimmissa tapauksissa tietomurto tehtiin kirjautumalla

⁵⁴ Tässä sarakkeessa esitetyt määrät koskevat juttuja, joissa on käytetty televalvontaa ja/tai poliisilain 36 §:n 2 momentissa säädettyä oikeutta saada teleliittymän, teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöivät tiedot. Ks. kohta 9.2.

asianomistajan käyttäjätunnuksella; salasanan tekijä oli usein arvannut itse tai selvittänyt näppäintallentimen avulla.

3.2.4 Verkkopankkipetos

Teot, joilla rikosentekijä verkkopankkia käyttäen siirsi varoja asianomistajan pankkitililtä. Joidenkin esitutkintojen yhteydessä asianomistajan tietokone takavarikoitiin tietoteknistä tutkintaa varten, ja näissä tapauksissa ilmenikin, että rikos oli tehty asianomistajan tietokoneelle asennetun haittaohjelman avulla.

3.2.5 Virtuaaliomaisuuden anastaminen

Nämä teot kohdistuivat verkkoyhteisöpalvelun tai verkkopelin käyttäjätileihin. Lähes kaikki teot koskivat Habbo Hotel -nimistä verkkoyhteisöpalvelua⁵⁵. Tekijä pyrki saamaan hallintaansa uhrin käyttäjätiliin liittyviä maksullisia ominaisuuksia, kuten palvelussa käytettävää ”virtuaalirahaa” tai keskusteluhuoneen sisustamiseen käytettäviä ”virtuaalihuonekaluja”.

3.2.6 Yritykseen kohdistuva tiedustelutoiminta

Teot, joilla tekijä pyrki saamaan haltuunsa kohdeyrityksen luottamuksellista tietoa.

3.2.7 Väärennettyjen yksityisviestien lähettäminen

Teot, joilla tietomurron asianomistajan käyttäjätililtä, eli hänen nimissään, lähetettiin väärennettyjä yksityisviestejä. Tekojen tarkoituksena näyttää olleen lähinnä kiusanteko.

3.2.8 Salasanojen hankkiminen

Teot, joilla tekijä hankki käyttöönsä muiden käyttäjien salasanoja, mutta tietävästi ei käyttänyt niitä tai vain kokeili niiden toimivuutta.

3.2.9 Ohjelmien luvaton asentaminen

Teot, joilla asianomistajan tietojärjestelmään asennettiin haittaohjelmia tai muita luvattomia ohjelmia, joita ei kuitenkaan tiedetä varsinaisesti käytetyn.

---

⁵⁵ Habbo Hotel on yli 13-vuotiaille tarkoitettu verkkoyhteisöpalvelu, jossa käyttäjä luo itselleen virtuaalihahmon ja virtuaalisen hotellihuoneen. Palvelun maksulliset toiminnot hankitaan ”Habbo-kolikoilla”, jotka puolestaan maksetaan rahalla. (*Sulake Corporation Oy* 2013a ja 2013b.)

3.2.10 Verkkokauppapetos

Teot, joilla pyrittiin erehdyttämään tietoverkon välityksellä tehdyn kaupan osapuolta. Yhdessä tapauksessa oli kyse olemattomien tavaroiden myymisestä tietomurron uhrin nimissä. Toisessa tapauksessa verkkokaupoista oli hankittu tavaraa tietomurron uhrin internetliittymän välityksellä niin, että maksamiseen oli käytetty kolmansilta osapuolilta anastettuja maksukorttitietoja.

3.2.11 Verkkosivujen sotkeminen

Teot, joilla julkisten verkkosivujen sisältöä muutettiin luvottomasti. Näihin tekoihin ei ainakaan ensisijaisesti liittynyt taloudellisen hyödyn tavoittelua, vaan pääasiallisena tavoitteena saattoi olla kiusanteko.

3.3 Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavia seikkoja

Työn luotettavuus perustuu ensinnäkin oletukseen, että Poliisihallitukselta saadut tiedot vastaavat muiden kuin salaisten pakkokeinojen todellista käyttöä. Olin pyytänyt poliisiyksiköiltä kaikkiaan 54 esitutkintapöytäkirjaa, ja sain esitutkinta-aineistoa 42 jutusta. Tähän lukuun sisältyvät myös sellaiset esitutkinnat, joista oli laadittu pelkkä tutkintailmoitus mahdollisine liitteineen. Yleisin syy siihen, että pöytäkirjaa ei lainkaan luovutettu, oli, että asiaa ei vielä ollut käsitelty tuomioistuimessa. Muutamassa tapauksessa käytettävissäni on ollut vain osa pöytäkirjasta; pöytäkirja on luovutettu vain julkisin osin tai se on ollut niin laaja, että olen pyytänyt jättämään pois pakkokeinojen käyttöön liittymätöntä aineistoa. En hakenut epääviin luovutus päätöksiin muutosta, sillä ne koskivat vain pientä osaa kaikesta pyydetyistä aineistosta ja oikeudenkäynti olisi viivästyttänyt työn valmistumista. Kuten edellä mainitsin, Helsingin käräjäoikeus kieltäytyi kokonaan luovuttamasta pyytämiäni tietoja. Tämän vuoksi on mahdollista, että salaisten pakkokeinojen todellinen käyttö on ollut laajempaa kuin aineisto osoittaa.

Esitutkinta-aineistosta ei aina käynyt ilmi, oliko esimerkiksi rikoksesta epäillyn liittymätiedot hankittu televalvonnalla vai poliisilain 36 §:n 2 momentin nojalla. Tämän vuoksi päädyin esittämään näiden tiedonhankintatapojen käytön yhteismäärinä. Käytettävissäni ei kuitenkaan ole ollut tietoa kaikista jutuista, joissa yksilöintitietoja on hankittu poliisilain nojalla. On siis todennäköistä, että yksilöintitietoja hankitaan poliisilain nojalla teleyritykseltä tai yhteisötilaajalta useammin kuin tässä tutkielmassa esitetyt määrät osoittavat.

Joissakin tapauksissa pöytäkirjoista puuttui pakkokeinojen käyttöä koskevia merkintöjä. Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (575/1988) 20 §:ssä säädetään, että esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä tarvittavat tiedot esitutkinnassa käytetyistä pakkokeinoista. Niinpä tapana ei ole ollut luetella järjestelmällisesti kaikkia pakkokeinoja. Esimerkiksi joidenkin takavarikkopöytäkirjojen puuttuminen on aiheuttanut epäselvyyttä sen suhteen, mitä omaisuutta takavarikko on koskenut ja minkälaiseen rikosepäilyyn takavarikko on perustunut. Monesti tällaisia puutteita on korvannut puuttuvien tietojen ilmeneminen epäsuorasti esimerkiksi kuulusteluissa esitetyistä kysymyksistä. Joiltain osin olen kuitenkin joutunut turvautumaan tulkintaan, johon tietenkin liittyy virheiden mahdollisuus.

Kaiken kaikkiaan poliisiyksiköiden käytännöt esitutkinta-aineiston laatimisessa ja luovuttamisessa vaihtelevat, mikä voi aiheuttaa tulkintavirheitä tällaista aineistoa analysoitaessa. Ehdotankin, että esitutkinta-aineiston luomiseen käytettäviä järjestelmiä kehitettäisiin niin, että mahdollisimman suuri osa tiedoista tallennettaisiin vertailukelpoisessa muodossa, ensisijaisesti vastausvaihtoehdoista valiten; vapaata tekstiä siis tulisi käyttää vain tarvittaessa. Pöytäkirjan täydellisyyttä puolestaan voitaneen edistää automatisoimalla toimintoja niin, että järjestelmä esimerkiksi tuottaisi esitetytyn merkintälehdien pakkokeinomerkitöineen. Tällaiset muutokset kaiketi tehostaisivat erityisesti esitutkintaviranomaisten omaa työtä. Empiirisen tutkimuksen tuloksellisuutta ja luotettavuutta olisi omiaan parantamaan myös se, että tutkimuksen tekijä voisi käsitellä käyttöönsä rajattua aineistoa teknisen käyttöyhteyden avulla ja tehdä siihen kohdistuvia hakuja.

Käräjäoikeuksissa käsiteltyjen pakkokeinoasioiden kautta ei tietenkään ollut saatavissa tietoja sellaisista salaisista pakkokeinoista, joita ei ollut käsitelty tuomioistuimessa. Tutkimuksen ulottumattomiin on siis voinut jäädä sellaisia esitutkintoja, joissa on käytetty teknistä katselua, teknistä seuranta- tai valeostoa. Teknisestä katselusta päättää lähtökohtaisesti poliisi, ja tuomioistuimen lupa tarvitaan vain tietyissä tapauksissa. Valeostosta ja teknisestä seurannasta päättää aina poliisi. Tiedonsaantiongelma olisi voitu yrittää ratkaista sisällyttämällä aineistoon kaikki tietomurtorikosta koskevat esitutkinnat, mutta ilmoitusten suuren määrän vuoksi se ei tämän työn osalta ollut mahdollista, ja lisäksi analysointia olisivat todennäköisesti hankaloittaneet edellä kuvatut pöytäkirjojen sisältöön liittyneet ongelmat. Poliisin päätöksen varassa olevia salaisia pakkokeinoja koskevan virhemahdollisuuden merkityksen vähäisyyden puolesta kuitenkin puhuu usea seikka:

- Peitetoimintaa tai teknistä kuuntelua ei voida käyttää törkeääkään tietomurtoa koskevan epäilyn perusteella, joten niitä koskevien tietojen puuttumisella ei ole merkitystä.
- Valeostoa ei voida käyttää pelkän perusmuotoisen tietomurron esitutkinnassa. Ylipäänsä sitä käytetään esitutkinnassa varsin harvoin, pääasiassa törkeiden huumausainerikosten paljastamiseksi ja selvittämiseksi⁵⁶.
- Keskusrikospoliisin tiedossa ei ollut yhtään tapausta, jossa keskusrikospoliisi olisi vuosina 2009–2012 itsenäisesti päättänyt salaisen pakkokeinon käytöstä tietomurtorikokseen liittyen⁵⁷.
- Lienee harvinaista, että rikoksen esitutkinnassa käytettäisiin salaista pakkokeinoja mutta ei esimerkiksi kiinniottoa, etsintää tai muuta sellaista pakkokeinoja, jonka käytön vuoksi esitutkinta olisi sisältynyt Poliisihallituksen toimittamaan aineistoon.

---

⁵⁶ *Poliisihallitus* 2012, s. 23. Valeostoa ei varsinaisesti käsitellä tässä työssä. Nykyisessä pakkokeinolaissa valeostosta säädetään poliisilakiin osoittavassa viittaussäännöksessä (PKL 6:7). Uudessa pakkokeinolaissa valeostosta säädetään yksityiskohtaisesti (uPKL 10:34–38).

⁵⁷ *Keskusrikospoliisi* 2400/2012/2301.

4 VAPAUTEEN KOHDISTUVAT PAKKOKKEINOT

4.1 Yleistä

Vapauteen kohdistuvia pakkokeinoja ovat kiinniottaminen, pidättäminen, vangitseminen, poistumisen estäminen ja matkustuskielto. Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen seuraavat usein toisiaan: rikoksesta epäilty otetaan ensin kiinni, sitten tarvittaessa pidätetään ja tämän jälkeen mahdollisesti vielä vangitaan. Rikoksesta epäillyn kuulusteleminen ei kuitenkaan edellytä pakkokeinojen käyttämistä, sillä jokainen, jonka läsnäolo esitutkinnassa on tarpeen rikoksen selvittämiseksi, on velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan sen kihlakunnan alueella, missä hän oleskelee (ETL 17.1).

4.2 Kiinniotto

4.2.1 Nykyinen sääntely

4.2.1.1 Yleinen kiinniotto-oikeus

Jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksenteijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos (PKL 1:1.1). Ilmaisuu ”verekseltä” kattaa tyypillisesti tilanteet, joissa rikoksen tekijä on tavattu tekopaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä heti teon jälkeen ja häntä silloin on ryhdytty ajamaan takaa⁵⁸. Jos kiinni otettava on tunnistettu, kiinniottaminen olisi kuitenkin pääsääntöisesti jätettävä viranomaiselle⁵⁹.

Jokainen saa ottaa kiinni myös sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava (PKL 1:1.2). Alle 15-vuotiaakin voidaan ottaa kiinni⁶⁰, joskin suhteellisuusperiaatetta noudattaen on suhtauduttava varovaisesti näin nuoren kiinniottamiseen⁶¹. Yleisen kiinniotto-oikeuden nojalla kiinni otettu henkilö on viipymättä luovutettava poliisimiehelle (PKL 1:1.3).

---

⁵⁸ HE 44/2002 vp, s. 230–231.

⁵⁹ LaVM 28/2002 vp, s. 14.

⁶⁰ Helminen 2006, s. 115, Helminen ym. 2012a, s. 684 sekä HE 222/2010 vp, s. 72–73.

⁶¹ AOA 1416/4/02. Ratkaisu koskee tapausta, jossa poliisi oli ottanut 14-vuotiaan kiinni noin kahden tunnin ajaksi.

Jos kiinniotettava tekee vastarintaa tai pakenee, kiinniottaja voi käyttää tarpeellisia, kokonaisuutena arvioiden puolustettavia voimakeinoja (PKL 1:1.4). Voimakeinot ovat puolustettavia, jos ne ja niistä aiheutuvat haitat ovat oikeassa ja kohtuullisessa suhteessa tavoiteltaviin päämääriin. Pakenemisen estämiseksi käytettävien voimakeinojen on lähtökohtaisesti oltava lievempiä kuin hyökkäyksen tai vastarinnan torjumiseksi sallittujen voimakeinojen.⁶² Mikäli vastarinta uhkaa yltyä hyökkäykseksi, kiinniottajalla on tietenkin oikeus puolustautua hätävarjelusääntelyn nojalla. Tällöin voimakeinojen käyttöä ei arvioida yhtä kriittisesti kuin kiinniotto-oikeutta koskevassa sääntelyssä, vaan riittää, että puolustusteko ei ilmeisesti ylitä sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana (RL 4:4.1).

Koska jo tietomurron yrityksestä voidaan tuomita vankeuteen, yleinen kiinniotto-oikeus on käytettävissä tietomurto-rikostenkin perusteella. Tähän ei vaikuta se, että tietomurrosta yleensä tuomitaan vain sakkorangaistukseen.

4.2.1.2 Vartijan kiinniotto-oikeus

Vartijalla tarkoitetaan tässä henkilöä, joka vartioimisliikkeen palveluksessa suorittaa vartioimistehtäviä: omaisuuden vartioimista, henkilön koskemattomuuden suojaamista, vartioimiskohteeseen tai toimeksiantajaan kohdistuneiden rikosten paljastamista taikka näiden tehtävien valvomista (LYTP 2,3 ja 2,9). Vartijoita koskeva sääntely kattaa siis myös rikostenpaljastamistoimintaa harjoittavat yksityisetsivät. Vartijana toimivalla henkilöllä on oltava poliisin antama vartijahyväksyntä (LYTP 16.1), ja vartioimisliiketoiminnan harjoittajalla on oltava vartioimisliikelupa (LYTP 3.1). Tapauskohtaisesti voi kuitenkin olla tulkinanvaraista, olisiko näitä säännöksiä sovellettava ammattimaiseen tietomurtojen paljastamiseen⁶³. Vartijan kiinniotto-oikeus vastaa yleistä kiinniotto-oikeutta, mutta lisäksi vartijalla on oikeus tehdä kiinni ottamalleen henkilölle turvatarkastus, tarvittaessa voimakeinoin (LYTP 28.3–4).

Kiinni otettu henkilö on siis viipymättä luovutettava poliisimiehelle. Siitä, saadaanko kiinni otettu poliisia odotettaessa sulkea säilöön tai ylipäänsä kuljettaa pois kiinniottopaikalta, vallitsee eriäviä käsityksiä. Koska tämä ongelma kohdataan erityisesti vartijan työssä, kä-

---

⁶² *LaVM 28/2002 vp*, s. 14.

⁶³ *Kottelin 2011*, s. 8–11 ja 20–24.

sittelen sitä tässä yhteydessä. *Juha Halijoki* on pitänyt oikeutettuna kiinni otetun sulkemista säilöön jopa usean tunnin ajaksi⁶⁴. Yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain (282/2002) esitöissä on arvioitu, että vaarallisesti käyttäytyvän henkilön sulkemista säilytystilaan poliisiin saapumista odottaessa voidaan pitää puolustettavana⁶⁵. Poliisihallituksen sijaan on katsonut, että vartijalla tai järjestyslain perusteella asetetulla järjestyksenvalvojalla⁶⁶ ei ole oikeutta kuljettaa kiinni otettua henkilöä eikä pitää häntä säilössä edes pakotilan tai hätävarjelman nojalla. Jos kiinni otettua henkilöä ei voida pitää kiinni poliisiin saapumiseen asti, olisi Poliisihallituksen mukaan harkittava hänen päästämistä vapaaksi.⁶⁷ Myös eduskunnan oikeusasiamies on katsonut, että vartijoilla ei ole oikeutta pitää kiinni otettua säilössä⁶⁸. Toisaalta on arvioitu, että kiinni otettu henkilö voi suostua siirtymään toiseen paikkaan, esimerkiksi yrityksen julkisesta tilasta ”takahuoneeseen”⁶⁹. Tällaista suostumusta arvioitaessa olisi kuitenkin kiinnitettävä tarkkaa huomiota siihen, voidaanko suostumuksen katsoa vastaavan kiinni otetun todellista tahtoa. Vartijan kiinni ottaman henkilön kuljettamisesta ja säilössä pitämisestä olisi säädettävä yksiselitteisesti laissa. Jos säilössä pitäminen tällöin sallitaan, olisi säädettävä myös säilytystiloille ja niiden valvonnalle asetettavista vaatimuksista.

4.2.1.3 Järjestyksenvalvojan kiinniotto-oikeus

Järjestyksenvalvoja saa tietyin edellytyksin poistaa henkilön toimialueeltaan (JVL 7.1). Jos henkilön poistaminen ei riitä vakavan vaaran torjumiseksi, järjestyksenvalvojalla on oikeus ottaa henkilö kiinni (JVL 7.2). On johdonmukaista katsoa, että järjestyksenvalvojalla lisäksi on edellä kohdassa 4.2.1.1 käsitelty yleinen kiinniotto-oikeus.

4.2.1.4 Poliisimiehen kiinniotto-oikeus

Yleinen kiinniotto-oikeus on myös poliisimiehen käytettävissä. Poliisimies saa lisäksi ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi (PKL 1:2.1).

---

⁶⁴ *Halijoki* 2004, s. 189.

⁶⁵ *HE 69/2001 vp*, s. 76.

⁶⁶ Järjestyksenvalvoja voidaan asettaa myös kokoontumislain, majoitus- ja ravitsemistoiminnasta annetun lain, merityösopimuslain tai ulkoilulain nojalla. Näiden säädösten nojalla asetetulla järjestyksenvalvojalla on erään edellytyksin oikeus pitää kiinni otettua henkilöä säilössä (JVL 7:3–4).

⁶⁷ *Sirkkala* 2011, s. 6–8.

⁶⁸ *AOA 4402/2/10*.

⁶⁹ *Laaninen* 2005, s. 67 ja *Sirkkala* 2011, s. 9.

Jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua (PKL 1:2.2). Poliisimiehellä on oikeus tarkastaa kiinni otettu ja tämän mukana olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei kiinni otetun hallussa ole vaarallisia esineitä (Poll 22.1). Kiinniotto voi kestää enintään 24 tuntia (PKL 1:2.2).

Esitutkintalaissa säädetään esitutkintaan noutamisesta (ETL 18 §) ja rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun henkilön poistumisen estämisestä (ETL 19 §). Poliisilaisissa puolestaan säädetään poliisimiehen kiinniotto-oikeudesta joidenkin muiden perusteiden vallitessa: henkilöllisyyden selvittäminen (Poll 10.2), henkilön suojaaminen (Poll 11 §), etsintäkuulutus (Poll 12 §), kotirauhan tai julkisrauhan piiriin kuuluvan alueen tai paikan suojaaminen (Poll 14.3), väkijoukon hajottaminen (Poll 19.1) sekä rikoksilta ja häiriöiltä suojaamisen (Poll 20.3). Vaikka käsillä oleva tutkimuksen on tarkoitus rajoittua pakkokeinolain mukaisiin pakkokeinoihin, olen tutkielman empiirisessä osassa käsitellyt kiinniottoja samalla tavalla riippumatta siitä, onko kiinniotto perustunut pakkokeinolakiin, esitutkintalakiin vai poliisilakiin. Käytettävissäni ei edes ole ollut tietoa yksittäisten kiinniottojen säännösperustasta.

4.2.1.5 Vieraan valtion virkamiehen kiinniotto-oikeus

Schengenin säännöstöä soveltavan valtion toimivaltaisella virkamiehellä on oikeus maansa alueella verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentehtäjän takaa-ajoon Suomen alueella samoin kuin kiinniottoon ja turvallisuustarkastukseen Suomen alueella siten kuin Suomea velvoittavassa Schengenin säännöstössä määrätään (Poll 22a.1). Jos kiinni otettava tekee vastarintaa eikä suomalaisen virkamiehen apua ole viipymättä saatavilla, virkamiehellä on oikeus käyttää poliisilain mukaisia voimakeinoja (Poll 22a.2). Kiinni otettu on luovutettava kiinniottopaikkakunnan poliisilaitokselle (Poll 22a.3).

4.2.2 **Kiinnioton käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa**

Kiinniottoa käytettiin 29 prosentissa aineistoon sisältyvistä esitutkinnoista. Usein kiinniot-taminen tapahtui kotietsinnän yhteydessä: rikoksesta epäillyn kotoa takavarikoitiin tietoteknisiä laitteita tutkittaviksi, ja samalla hänet otettiin kiinni kuulustelemista varten. Kiinni-ottojen olennaisin hyöty vaikuttaa olleen asian selvittämisen turvaaminen esimerkiksi estämällä epäiltyä hävittämästä tietoteknistä todistusaineistoa.

4.2.3 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Poliisimies saa rikoksen selvittämistä varten myös ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn (uPKL 2:1.1). Nykyisessä pakkokeinolaissa tämä oikeus sisältyy yleiseen kiinniotto-oikeuteen. Kiinniotto voi jatkua yli 12 tuntia vain, jos pidättämisen edellytykset ovat olemassa (uPKL 2:1.3). Yleisen kiinniotto-oikeuden käytön yhteydessä sallitut voimakeinot kaventuvat ”tarpeellisista” ”välttämättömiin” (uPKL 2:3). Tällä muutoksella korostetaan voimakeinojen poikkeuksellisuutta ja viimesijaisuutta⁷⁰.

Vartijan kiinniotto-oikeutta on ehdotettu täsmennettäväksi siten, että vartija voisi vapauttaa rikoksesta epäillyn kiinni otetun sen sijaan, että luovuttaisi tämän poliisimiehelle. Vapauttaminen edellyttäisi, että kiinni otetun henkilöllisyys olisi selvitetty, että kiinni otetun luovuttaminen poliisimiehelle ei olisi kohtuullisessa ajassa mahdollista ja että rikoksesta ei olisi odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta. Lisäksi sekä poliisimiehen että kiinni otetun olisi suostuttava vapauttamiseen. Tällaisissa tilanteissa poliisi esittäisi epäillylle rangaistusmääräysvaatimuksen myöhemmin.⁷¹

4.3 Pidättäminen

4.3.1 Nykyinen sääntely

Pidättämisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolaissa:

”Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää:

- 1) jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;*
- 2) jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:

  - a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;*
  - b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka**

---

⁷⁰ HE 222/2010 vp, s. 246.

⁷¹ Sisäasiainministeriö 2013, s. 16.

c) jatkaa rikollista toimintaa;

3) jos hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitetaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; taikka

4) jos hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kun jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen muutoin on 1 momentissa säädetty edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Ketään ei saa pidättää, jos se asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi olisi kohtuutonta.” (PKL 1:3)

Henkilö, jota epäillään tietomurto rikoksesta, voidaan siis pidättää, jos jokin seuraavista ehdoista täyttyy:

- on syytä epäillä, että hän karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa
- on syytä epäillä, että hän vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa
- on syytä epäillä, että hän jatkaa rikollista toimintaa
- hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitetaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon
- hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa, ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Lisäksi siis edellytetään, että epäilyyn on todennäköiset syyt tai että epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Lopuksi on varmistettava, että pidättäminen ei olisi kohtuutonta.

Pidättämisen edellytyksiin siis vaikuttaa, perustuvatko henkilöön kohdistuvat rikosepäilyt todennäköisiin syihin vain muihin syihin. Juha Halijoki on todennut, että ilmaisulle *todennäköiset syyt* ei voida antaa tarkkaa sisältöä, mutta arvioinut, että todennäköisiä syitä on olemassa, kun objektiivinen tarkkailija vahvoin perustein saattaa epäillä henkilön tehneen tutkittavana olevan rikoksen eikä mikään seikka puhu tätä epäilyä vastaan⁷². Vaikka ri-

---

⁷² Halijoki 2001, s. 220.

kosepäily ei perustuisi todennäköisiin syihin, henkilö voidaan pidättää, jos pidättäminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Tällainen kvalifioitu pidättäminen voi tulla kysymykseen esimerkiksi teknisten tutkimusten kestäessä⁷³. – Matkustuskieltoon määrätty voidaan pidättää ja vangita myös, jos hän rikkoo matkustuskieltoa, ryhtyy valmistelemaan pakoa tai jatkaa rikollista toimintaa (PKL 2:8).

Pidättämisestä päättää siihen pakkokeinolain nojalla oikeutettu virkamies, esimerkiksi komisario, rikoskomisario tai syyttäjä (PKL 1:6). Pidätetty on päästettävä vapaaksi, kun pidättämisen edellytyksiä ei enää ole tai, ellei häntä vaadita vangittavaksi, viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetyn ajan kuluttua (PKL 1:4.1). Henkilöä, joka on pidätetty tai vangittu ja päästetty vapaaksi, ei saa uudelleen pidättää samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka oli viranomaisen tiedossa jo, kun ensin mainitusta pidättämisestä tai vangitsemisesta päätettiin (PKL 1:5).

4.3.2 Pidättämisen käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa

Pidättämistä käytettiin 14 prosentissa esitutkinnoista. Pidätettyä epäiltiin jokaisessa tapauksessa myös muista rikoksista kuin tietomurtorikoksesta. Esitutkinta-aineistosta ei yleensä ilmene suoraan, millä perusteella epäilty pidätettiin. Juttujen perusteella arvelen, että noin puolet pidätyksistä perustui ensisijaisesti tarpeeseen estää epäiltyä vaikeuttamasta asian selvittämistä (PKL 1:3.1,2b). Myös rikollisen toiminnan (joskaan ei niinkään tietomurtojen kuin muun rikollisuuden) jatkamisen estämisellä näyttää olleen merkitystä useassa jutussa.

4.3.3 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uusi pakkokeinolaki sisältää keskeisiltä osin samanlaiset pidättämistä koskevat säännökset kuin nykyinen pakkokeinolaki. Uudessa laissa säädetään erikseen, että alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa pidättää (uPKL 2:5.3).

4.4 Vangitseminen

4.4.1 Nykyinen sääntely

Esitutkinnassa tapahtuvalle vangitsemiselle asetetut edellytykset vastaavat niitä, jotka koskevat pidättämistä. Kvalifioitu (eli *syytä epäillä* -tasoiseen todennäköisyyteen perustuva) vangitseminen on mahdollista kvalifioitua pidättämistä vastaavin perustein. (PKL 1:8.1–2)

---

⁷³ Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 49.

Kvalifioitu vangitseminen voi kestää enintään viikon, minkä jälkeen vangittu on joko vangittava todennäköisin syin tai vapautettava (PKL 1:18a.2). Kohtuuton vangitseminen on kielletty (PKL 1:13).

Vangitsemisesta päättää tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta (PKL 1:9.1 ja 1:10). Tuomioistuin ei saa omasta aloitteestaan määrätä rikosasian vastaajaa vangittavaksi (PKL 1:10). Vangitseminen ei edellytä, että vangittavaksi vaadittu on läsnä tai edes, että hänen olinpaikkansa on tiedossa (ks. PKL 1:15.3 ja 1:19). Vaatimus pidätetyn vangitsemisesta on tehtävä viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello 12:ta, ja tuomioistuimen on otettava vangitsemisvaatimus käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta. Vangitsemisasiassa annettuun päätökseen ei voi hakea muutosta valittamalla, mutta vangittu voi kannella päätöksestä hovioikeuteen (PKL 1:27).

Rikoksen johdosta vangittua kutsutaan tutkintavangiksi (TutkintavankeusL 1:2.1). Tutkintavankia säilytetään joko tutkintavankilassa tai poliisin ylläpitämässä säilytystilassa, niin kutsutussa poliisivankilassa (TutkintavankeusL 2:1)⁷⁴.

4.4.2 Vangitsemisen käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa

Vangitsemista käytettiin kymmenessä prosentissa esitutkinnoista. Yhdessä tapauksessa vangittu oli rikkonut hänelle aikaisemmin määrättyä matkustuskieltoa (PKL 2:8), ja yhdessä tapauksessa vangitseminen perustui rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseen (PKL 1:3.1,2c). Kahdessa muussa tapauksessa vangitsemisen peruste ei ilmene esitutkinta-aineistosta mutta lienee perustunut tarpeeseen estää epäiltyä vaikeuttamasta asian selvittämistä (PKL 1:3.1,2b).

4.4.3 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Rikoksesta epäillyn vangitsemista koskevat keskeisimmät säännökset vastaavat pääosin nykyistä sääntelyä.

---

⁷⁴ KM 2009:2, s. 122.

4.5 Yhteydenpidon rajoittaminen

4.5.1 Nykyinen sääntely

Esitutinnan aikana voidaan rajoittaa kiinni otetun, pidätetyn tai vangitun henkilön yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa kyseisen vapautteen kohdistuvan pakkokeinon tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa vielä syyteharkinnan ja oikeudenkäynninkin aikana, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen (PKL 1:18b.1). Yhteydenpitörajoitus voi koskea kirjeenvaihtoa, puhelimen käyttöä, tapaamisia tai muita yhteyksiä vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloa tiettyjen tutkintavankien tai vankien kanssa (PKL 1:18b.3). Yhteydenpidon rajoittamiseen ei kuitenkaan sisälly kirjeiden tarkastamista, lukemista tai takavarikoimista, vaan kirjeenvaihtoa koskeva yhteydenpitörajoitus tarkoittaa vain, että kirjeitä ei toimiteta perille⁷⁵.

Yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa saadaan rajoittaa vain rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä, ja sama koskee ulkomaisen kiinni otetun, pidätetyn tai vangitun yhteydenpitoa hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon. Yhteydenpitoa oikeudenkäyntiasiamiehen tai oikeudenkäyntiavustajan kanssa ei saa lainkaan rajoittaa (PKL 1:18b.2).

Yhteydenpidon rajoittamisesta päättää tuomioistuin vangitsemisvaatimuksen tekijän, syytäjän tai vankilan johtajan esityksestä. Väliaikaisesta yhteydenpidon rajoittamisesta voi päättää myös vankilan johtaja tai, jos pakkokeinon kohteena oleva henkilö on sijoitettu poliisin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies. (PKL 1:18b.4) Päätös yhteydenpidon rajoittamisesta tehdään usein samalla, kun henkilö otetaan kiinni tai pidätetään. Perusteena on yleensä vaara todistusaineiston hävittämisestä tai todistajaan vaikuttamisesta.⁷⁶

4.5.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Yhteydenpitoa lähiomaiseen saadaan rajoittaa vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi (uPKL 4:1.2). Yhteydenpidon rajoittamisesta kiinniottamisen ja pidättämisen aikana päät-

---

⁷⁵ HE 222/2010 vp, s. 261.

⁷⁶ Tolvanen 2006, s. 779.

tää pidättämiseen oikeutettu virkamies (uPKL 4:4.1)⁷⁷. Yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen on lopetettava yhteydenpidon rajoittaminen, kun rajoituksen edellytyksiä ei enää ole (uPKL 4:4.3).

4.6 Poistumisen estäminen

4.6.1 Nykyinen sääntely

Jokainen, jonka läsnäolo on tarpeen rikoksen selvittämiseksi, on velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan sen kihlakunnan alueella, jossa hän oleskelee (ETL 17.1). Rikoksesta epäiltyä, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa kerrallaan enintään 12 tuntia tai, milloin pidättämiseen on edellytykset, enintään 24 tuntia (ETL 21.2). Häntä saadaan tuolloin pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi (PKL 6:1).

4.6.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Edellä mainittu pakkokeinolain säännös on uudessa esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännössä siirretty uuden esitutkintalain (805/2011) 6 luvun 6 §:ään, jonne sen katsotaan asiayhteytensä vuoksi sopivan paremmin kuin pakkokeinolakiin⁷⁸.

4.7 Matkustuskielto

4.7.1 Nykyinen sääntely

Matkustuskielto on vapaudenmenetystä korvaava, tätä lievempi pakkokeino⁷⁹. Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättämisen tai vangitsemisen sijasta määrätä matkustuskieltoon, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään yksi vuosi vankeutta ja on syytä epäillä, että epäilty karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa taikka jatkaa rikollista toimintaa (PKL 2:1).

Matkustuskielto merkitsee velvoitetta pysyä päätöksessä mainitulla alueella, esimerkiksi tietyllä paikkakunnalla. Lisäksi matkustuskielto voi sisältää kiellon mennä tietylle alueelle, määrärauksen olla tiettyinä aikoina tavattavissa omassa asunnossa tai työpaikalla tai määrärauksen ilmoittautua tiettyinä aikoina poliisille. (PKL 2:2.1–2) Jos matkustuskieltoon mää-

---

⁷⁷ Sääntelyn täsmentäminen on tarpeen, koska tällainen yhteydenpidon rajoittaminen ei yleensä ole väliaikaista vaan kestää kiinnioton tai pidätyksen ajan (*HE 222/2010 vp*, s. 261–262).

⁷⁸ *HE 222/2010 vp*, s. 214.

⁷⁹ *Helminen 2006*, s. 87.

rätty rikkoo kieltoa, ryhtyy valmistelemaan pakoa tai jatkaa rikollista toimintaa, hänet saadaan pidättää ja vangita (PKL 2:8). Matkustuskieltoon määrätylle ei saa myöntää passia, ja jos hänelle on myönnetty passi ennen kiellon määräämistä, hänen on luovutettava se poliisille (PKL 2:2.3).

Matkustuskiellosta esitutinnan aikana päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies taikka syyttäjä (PKL 2:3.1). Matkustuskieltoon määrätty henkilö voi saattaa kiellon tuomioistuinten tutkittavaksi (PKL 2:6.3).

4.7.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uudessa pakkokeinolaissa pyritään lisäämään matkustuskiellon käyttöä vapaudenmenetyksen vaihtoehtona⁸⁰. Matkustuskiellon määräämisedellytyksiä on laajennettu siten, että kiello voidaan määrätä rikoksesta epäillylle myös, jos on syytä epäillä, että hän vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa (uPKL 5:1.1,2)⁸¹. Matkustuskieltoon voidaan myös sisällyttää kiello ottaa yhteyttä tällaiseen henkilöön. Tällöin ei kuitenkaan ole kyse lähestymiskiellosta, josta säädetään lähestymiskiellosta annetussa laissa (898/1998).

Uusi pakkokeinolaki ei ehdottomasti kiellä myöntämästä matkustuskieltoon määrätylle passia eikä edellytä, että hän luovuttaa hallussaan mahdollisesti jo olevan passin. Hänelle ei kuitenkaan saa myöntää passia, jos se vaarantaisi matkustuskiellon tarkoituksen (uPKL 5:3). Esimerkiksi matkustamiskiello, joka sisältää vain yhteydenpitokiellon, ei välttämättä estä passin myöntämistä tai hallussapitoa. Käytännössä passi tulisi määrätä luovutettavaksi, jos henkilölle samalla määrätään sellainen liikkumavapauden rajoitus, jonka noudattamisen kannalta passin luovuttamisella voi olla merkitystä⁸².

---

⁸⁰ HE 222/2010 vp, s. 2.

⁸¹ Tällä uudella määräämisperusteella pyritään tekemään matkustamiskiellosta nykyistä parempi vaihtoehto pidättämiselle ja vangitsemiselle (HE 222/2010 vp, s. 263).

⁸² HE 222/2010 vp, s. 264.

5 TAKAVARIKOINTI JA VAKUUSTAKAVARIKKO

5.1 Takavarikointi ja asiakirjan jäljentäminen

5.1.1 Nykyinen sääntely

Esine, aine, asiakirja tai sähköisessä muodossa oleva tieto voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se voi olla todisteena rikosasiassa, että se on viety rikoksella tai että tuomioistuin julistaa sen menetetyksi (PKL 4:1.1)⁸³. Takavarikko siis voi kohdistua muidenkin kuin rikoksesta epäiltyjen omaisuuteen, ja niinpä tietomurtojen esitutkinnassa takavarikoidaan usein asianomistajien tietokoneita tai niissä olevaa tietoa.

Kun esitutkinnassa tarvitaan tietokoneessa olevia tiedostoja, on vähimmän haitan periaatteen mukaista, että tiedot jäljennetään poliisiin käyttöön sen sijaan, että tietokonetta pidettäisiin takavarikossa koko sen ajan, jona tietoja tarvitaan⁸⁴. Koko esineen asemesta voidaan takavarikoida todisteena käytettäväksi esineestä irrotettu osa, jos tutkintatoimenpidettä ei voida muuten suorittaa ilman suuria vaikeuksia (PKL 4.18.2). Sellaiset epäillylle tarkoitetut tai häneltä lähtöisin olevat postilähetykset, jotka ovat ”posti- ja telelaitoksen hallussa”, saa takavarikoida vain, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään yksi vuosi vankeutta ja lähetykset voitaisiin pakkokeinolain nojalla takavarikoida vastaanottajan hallusta (PKL 4:3.1).

Esitutinnan kestäessä takavarikosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies (PKL 4:5). Lisäksi kuka tahansa poliisimies, joka ottaa rikoksesta epäillyn kiinni taikka toimittaa kotietsinnän tai henkilöön kohdistuvan etsinnän, saa ottaa haltuunsa takavarikoimista varten esineen, joka silloin tavataan. Jos asia ei siedä viivytystä, poliisimies saa muulloinkin ottaa haltuunsa takavarikoitavan esineen, ei kuitenkaan postin hallussa olevaa lähetystä (PKL 4:6.1).

Jokaisen, joka on velvollinen todistamaan esitutkinnassa, on esitutkintaviranomaisen pyynnöstä annettava tälle tiedossaan olevat sähköisessä muodossa olevan tiedon takavarikoinnin toimittamiseksi tarpeelliset tiedot, esimerkiksi tietojärjestelmien salasanoja

---

⁸³ Menetetyksi voidaan tuomita esimerkiksi esine, jota on käytetty rikoksen tekemisessä (RL 10:4.2,1). Tietoteknisten laitteiden tuomitsemisesta menetetyksi ks. esim. *Välimäki – Oksanen 2008*, s. 222–226.

⁸⁴ Ks. *AOA 2081/4/01*. Uuden pakkokeinolain mukaan näin onkin toimittava, jos jäljennös on riittävä todistelun luotettavuuden kannalta; ks. jäljempänä.

(PKL 4:4a.1)⁸⁵. Jos on syytä olettaa, että rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellistä sähköisessä muodossa olevaa tietoa häviää tai sitä muutetaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä tiedon haltijan, ei kuitenkaan rikoksesta epäiltyä henkilöä, säilyttämään kyseisen tiedon (PKL 4:4b.1). Tällainen säilyttämismääräys ei sellaisenaan kuitenkaan oikeuta esitutkintaviranomaista saamaan käyttöönsä tietoa, jota määräys koskee (PKL 4:4b.3). Säilyttämismääräyksen saaneen on pidettävä se salassa (PKL 4:4c.2).

Ellei henkilö, jonka luona esine takavarikoidaan tai otetaan haltuun, ole saapuvilla, hänelle on viipymättä ilmoitettava takavarikosta tai haltuun ottamisesta (PKL 4:7). Henkilö, jota takavarikko koskee, voi saattaa tuomioistuimen päätettäväksi, onko takavarikko pidettävä voimassa (PKL 4:13). Myös tuomioistuimen takavarikkoa koskevasta päätöksestä saa valittaa, mutta muutoksenhaku ei estä esineen takavarikoimista (PKL 4:16.1).

5.1.2 Takavarikon käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa

Takavarikko oli yleisin pakkokeino; sitä käytettiin 76 prosentissa aineistoon sisältyvistä esitutkinnoista. Tyypillisesti takavarikko kohdistui rikoksesta epäillyn hallussa olleeseen tietokoneeseen, matkapuhelimeen tai ulkoiseen massamuistiin, usein myös asianomistajan tietokoneeseen. Tällaisten laitteiden tietotekninen tutkinta on keskeinen esitutkintamenetelmä, jonka avulla usein saadaan rikoksesta epäillyn syyllisyyttä tukevaa näyttöä. Rikoksesta epäillyn käyttämästä laitteesta saattaa esimerkiksi löytyä tietomurron teon yhteydessä syntyneitä lokimerkintöjä. Laitteeseen asennetun haittaohjelman löytyminen voi puolestaan johtaa siihen, että laitteen haltijan asema esitutkinnassa muuttuu epäilystä asianomistajaksi.

5.1.3 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Takavarikosta säädetään uuden pakkokeinolain 7 luvussa. Takavarikon kohdetta on selvennetty: takavarikoida voidaan esineen, aineen, asiakirjan ja tiedon lisäksi muu omaisuus (esimerkiksi saamisoikeudet⁸⁶) sekä sähköisessä muodossa oleva tieto (uPKL 7:1). Kun takavarikon perusteena on asiakirjan käyttäminen todisteena, asiakirja on takavarikoimisen sijaan jäljennettävä, jos tämä riittää todistelun luotettavuuden kannalta (uPKL 7:2). Esi-

---

⁸⁵ Ks. myös *HE 153/2006 vp*, s. 69–70.

⁸⁶ *HE 222/2010 vp*, s. 91.

merkiksi tietokonetta ei tulisi takavarikoida, jos todisteiden saaminen poliisin haltuun voidaan turvata jäljentämällä ne tietokoneen kiintolevyiltä⁸⁷.

Teleyrityksen tai yhteisötilaajan hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen vastaanotettavaan taikka siitä lähetettyyn viestiin liittyviä tietoja eikä tunnistamistietoja tai tukiasematietoja (uPKL 7:4.1). Poikkeuksen tästä kiellosta muodostaa tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta. Tätä vaihtoehtoa käsittelemme telekuuntelun yhteydessä.

Mainitsin edellä, että nykyisen lainsäädännön nojalla henkilölle, jonka luona esine takavarikoidaan tai otetaan haltuun ilman, että hän itse on saapuvilla, on viipymättä ilmoitettava takavarikosta tai haltuun ottamisesta. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi uuden pakkokeinolain nojalla kuitenkin päättää, että tällaisen ilmoituksen tekemistä siirretään enintään viikolla. Siirtäminen edellyttää tärkeää tutkinnallista syytä. Lisäksi tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä päättää ilmoituksen siirtämisestä enintään kaksi kuukautta kerrallaan. Ilmoitus on kuitenkin tehtävä viipymättä esitutkinnan päätyttyä (uPKL 7:9.2).

Tutkinnanjohtaja voi päättää, että takavarikoidun tai haltuun otetun sähköisen asiakirjan avaamisessa saa avustaa toimenpiteen kohteena olevan tietojärjestelmän tai sen tallennusalustan asiantuntija, esimerkiksi suojaamiseen liittyvien käyttäjätunnusten tai salasanojen kiertämiseksi (uPKL 7:11.2)⁸⁸. Tällainen asiantuntija ei kuitenkaan saa tarkastella avattavaa asiakirjaa⁸⁹.

Vähäarvoinen esine tai esine, jonka hallussapito on rangaistavaa, voidaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä takavarikoimisen sijasta hävittää, ottaa valtion käyttöön (esimerkiksi koulutustarkoituksia varten⁹⁰) tai myydä, jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi eikä sitä tarvita oikeudenkäynnissä todisteena (uPKL 7:24.1).

---

⁸⁷ HE 222/2010 vp, s. 273.

⁸⁸ Ks. myös HE 222/2010 vp, s. 280.

⁸⁹ HE 222/2010 vp, s. 99.

⁹⁰ HE 222/2010 vp, s. 288.

5.2 Vakuustakavarikko ja hukkaamiskielto

5.2.1 Nykyinen sääntely

Vakuustakavarikko ja hukkaamiskielto ovat turvaamistoimia. Jos on olemassa vaara, että luonnollinen henkilö, jota on syytä epäillä rikoksesta tai joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai menettämään valtiolle rahamäärä, pyrkii välttämään sakon, korvauksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamista kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla, tuomioistuimien tutkinnanjohtajan tai syyttäjän vaatimuksesta asettaa hänen omaisuuttaan hukkaamiskieltoon enintään määrä, joka oletettavasti vastaa tuomittavaa sakkoa, korvausta ja menettämisseuraamusta (PKL 3:1.1 ja 3:2.1–2). Jos hukkaamiskielto ei ole riittävä keino edellä tarkoitetun saamisen turvaamiseksi, vastaava määrä omaisuutta voidaan määrätä vakuustakavarikkoon (PKL 3:1.2). Oikeushenkilön omaisuutta voidaan määrätä hukkaamiskieltoon ja vakuustakavarikkoon myös yhteisösakon maksamisen turvaamiseksi (PKL 3:1.3). Kiireellisessä tapauksessa tutkinnanjohtaja tai syyttäjä saa päättää väliaikaisesta hukkaamiskiellosta tai vakuustakavarikosta (PKL 3:3.1).

Hukkaamiskieltoon määrätty omaisuus jää omistajansa tai haltijansa käyttöön, mutta häntä kielletään luovuttamasta sitä. Vakuustakavarikon kohteena oleva omaisuus sen sijaan otetaan ulosottomiehen haltuun.⁹¹ Hukkaamiskielto tai vakuustakavarikko on kumottava, jos vastaavan rahamäärän maksamisen vakuudeksi asetetaan pantti tai takaus (PKL 3:4.1). Tuomioistuimen antamaan hukkaamiskieltoa tai vakuustakavarikkoa koskevaan päätökseen saa hakea muutosta. Muutoksenhaku kuitenkin estää toimenpiteen toteuttamisen vain, jos muutoksenhakutuomioistuin niin määrää (PKL 3:7).

5.2.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Hukkaamiskielton nimikkeestä luovutaan. Vakuustakavarikon kohteena oleva omaisuus voidaan kuitenkin tarvittaessa jättää kohdehenkilön haltuun (UK 4:31.1 ja 8:7.1)⁹². Va-

---

⁹¹ Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 61.

⁹² Ks. HE 222/2010 vp, s. 272.

kuustakavarikko voidaan määrätä myös rikokseen perustuvan hyvityksen maksamisen turvaamiseksi (uPKL 6:1.1)⁹³.

Väliaikaisesta vakuustakavarikosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies (uPKL 6:3.1)⁹⁴. Ulosottomies kuitenkin huolehtii myös väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta⁹⁵. Väliaikaisen vakuustakavarikon kohteena olevaa omaisuutta voidaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä kuitenkin ottaa myös esitutkintaviranomaisen haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi (uPKL 6:3.1). Tällainen tarve voi ilmetä esimerkiksi, jos rikoksesta epäilty on juuri pakenemassa kyseisen omaisuuden kanssa⁹⁶.

---

⁹³ Hyvityksestä säädetään ainakin tekijänoikeuslain (404/1961) 57 §:n 1 momentissa, naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986) 11 §:ssä, yhdenvertaisuuslain (21/2004) 9 §:ssä ja yhteistoiminnasta yrityksissä annetun lain (334/2007) 62 §:ssä.

⁹⁴ Kuten edellä mainitsin, nykyisin päätöksen tekee tutkinnanjohtaja tai syyttäjä. Tutkinnanjohtajana voi kuitenkin joissakin tapauksissa toimia ylikonstaapeli tai muu sellainen virkamies, jolla ei ole oikeutta pidättämiseen (ETL 14.1, uETL 2.2.1). Syyttäjä puolestaan on pakkokeinolain nojalla pidättämiseen oikeutettu virkamies (PKL 1:6,2, uPKL 2:9.1,4).

⁹⁵ Vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoon nimittäin sovelletaan ulosottoaaren (705/2007) 8 luvun säännöksiä (uPKL 6:10.1). Ks. myös *HE 222/2010 vp*, s. 269.

⁹⁶ *HE 222/2010 vp*, s. 268–269.

6 ETSINTÄ, LAITE-ETSINTÄ JA TUTKIMUSPAIKAN TAI TUTKIMUSKOHTTEEN ERISTÄMINEN

6.1 Etsintä

6.1.1 Nykyinen sääntely

6.1.1.1 Kotietsintä

Kotietsintä voi kohdistua rakennukseen, huoneeseen, suljettuun säilytyspaikkaan tai suljettuun kulkuneuvoon, ei siis vain asuntoihin. Etsinnän tavoitteena voi olla sellaisen esineen tai omaisuuden löytäminen, joka aiotaan takavarikoida tai asettaa vakuustakavarikkoon, tai muun sellaisen seikan tutkiminen, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Yleensä kotietsintä edellyttää sellaista epäiltyä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Tästä säännöstä on kuitenkin muutama poikkeus. Ensimmäkin kotietsintä voidaan tehdä yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvien seikkojen selvittämiseksi (PKL 5:1.1). Jos kotietsintä kohdistuu paikkaan, johon yleisöllä on pääsy, jossa rikosentekijöillä on tapana oleskella tai jossa sellaista omaisuutta, jota etsitään, on tapana ostaa tai ottaa pantiksi, etsintä saadaan tehdä rikoksen rangaistusasteikosta riippumatta (PKL 5:1.3). Paikassa, joka ei ole rikoksesta epäillyn hallinnassa, etsintä voidaan tehdä vain erityisin perustein (PKL 5:1.2).

Kotietsintä voidaan tehdä myös kiinni otettavan, pidätettävän, vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan tai tuomioistuimeen rikosasiassa haastettavan vastaajan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittamiseksi (PKL 5:2.1). Muun kuin etsittävän henkilön luona voidaan tehdä kotietsintä henkilön löytämiseksi vain, jos etsittävän henkilön erittäin pätevin perustein voidaan olettaa oleskelevan kyseisessä paikassa. Etsintä saadaan kuitenkin aina toimittaa paikassa, johon yleisöllä on pääsy tai jossa rikosentekijöillä on tapana oleskella (PKL 5:2.2).

Kotietsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lisäksi jokainen poliisimies saa tehdä kotietsinnän kiinni otettavan, pidätettävän, vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan tai henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittamiseksi tai sellaisen esineen takavarikoimiseksi, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen teosta verekseltään. Muutenkin poliisimies voi

tehdä kotietsinnän, jos asia ei siedä viivytystä (PKL 5:3). Suomalainen käytäntö, jossa poliisi siis päättää lähes kaikista kotietsinnöistä, on muihin maihin verrattuna harvinainen⁹⁷.

Huone tai säilytyspaikka, jossa etsintä on tarkoitus tehdä, voidaan tarvittaessa avata voimakeinoja käyttäen. Tällöin paikka on etsinnän jälkeen suljettava uudelleen (PKL 5:5.3). Vähimmän haitan periaate edellyttää muutoinkin huolellisuutta: asuntoa ei esimerkiksi saa sotkea siivottomaan kuntoon⁹⁸.

Kotietsinnässä on mahdollisuuksien mukaan oltava läsnä todistaja. Kotietsinnän tekijä saa käyttää apunaan asiantuntijaa tai muuta henkilöä (PKL 5:4.1). Sille, jonka luona kotietsintä pidetään, tai hänen poissa ollessaan jollekulle ”hänen talonväkeensä kuuluvalle” paikallaolijalle, on annettava tilaisuus olla läsnä etsinnässä ja kutsua siihen todistaja, jollei se viivytystä toimitusta. Ellei kukaan edellä mainituista ole ollut läsnä kotietsinnässä, etsinnästä on viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona se on toimitettu (PKL 5:4.2). Henkilö, jonka luona etsintä on tehty, voi saattaa etsinnän lainmukaisuuden tuomioistuimen tutkittavaksi (PKL 5:7a.1).

6.1.1.2 Kotietsinnän käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa

Kotietsintä tehtiin 43 prosentissa aineistoon sisältyvistä esitutkinnoista. Kotietsintöjen yhteydessä tyypillisesti takavarikoitiin rikoksesta epäillyn tietoteknisiä laitteita, ja monessa tapauksessa otettiin samalla kiinni epäilty. Keskeisimmät kotietsinnöillä saadut hyödyt olivatkin rikoksesta epäiltyjen henkilöiden tietokoneiden saaminen tutkittaviksi sekä heidän itsensä tavoittaminen.

6.1.1.3 Paikantarkastus

Kotietsintä voi siis kohdistua rakennukseen, huoneeseen, suljettuun säilytyspaikkaan tai suljettuun kulkuneuvoon. Muissa sellaisissa paikoissa, joihin yleisöllä ei ole pääsyä, tehtävää etsintää kutsutaan paikantarkastukseksi. Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi suljetut pihat, teollisuustontit ja varastoalueet⁹⁹. Paikantarkastus voidaan tehdä takavarikoitavan tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi ja muutenkin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Lisäksi paikantar-

---

⁹⁷ Ks. esim. *Hietasalo* 2010, s. 67.

⁹⁸ Ks. esim. *AOA 4194/4/09*.

⁹⁹ *Niemi* 2012, kohta *Kotirauhaa koskevat pakkokeinot* → *Paikantarkastus*.

kastus voidaan tehdä kiinni otettavan, pidätettävän, vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan tai tuomioistuimeen sinne rikosasiassa haastettavan vastaajan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittamiseksi. Paikantarkastuksesta päättää syyttäjä, tutkinnanjohtaja tai tutkija (PKL 5:8).

6.1.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

6.1.2.1 Yleinen kotietsintä

Uudessa pakkokeinolaissa erotetaan toisistaan yleinen kotietsintä ja erityinen kotietsintä. Yleisellä kotietsinnällä tarkoitetaan kotirauhan suojaamassa paikassa tehtävää etsintää (uPKL 8:1.2). Tuomioistuin voi uudenkin lain mukaan arvioida yleisen kotietsinnän lainmukaisuutta vasta sen jälkeen, kun etsintä on jo tehty (uPKL 8:18.1). Tämä valinta korostaa voimavarojen taloudellista käyttöä kotirauhan suojan kustannuksella¹⁰⁰. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että yleisestä kotietsinnästä päättäminen olisi siirrettävä pääsääntöisesti muulle kuin esitutkintaviranomaiselle¹⁰¹. Tämä tavoite ei siis kuitenkaan vielä ole toteutumassa.

6.1.2.2 Erityinen kotietsintä

Erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, joka on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa säädetyn todistamiskiellon tai 24 §:n 2–3 momenteissa säädetyn lähdesuojan piirissä ja jota uuden pakkokeinolain 7 luvun 3 §:ssä kielletään takavarikoimasta tai jäljentämästä¹⁰² (uPKL 8:1.3). Tällaisia tiloja ovat esimerkiksi virkamiesten työhuoneet, lääkärin vastaanottotilat, lehtien ja kirjojen toimitukset, toimittajien asunnot ja asianajotoimistot¹⁰³. Erityisestä kotietsinnästä päättää tuomioistuin (uPKL 8:15.1). Jos kotietsinnän tai paikanetsinnän jo alettua huomataan, että etsintä on suoritettava erityisenä kotietsintänä, etsintää voidaan kuitenkin jatkaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä (uPKL 8:15.2).

Erityisen kotietsinnän suorittaminen edellyttää joka tapauksessa etsintävaltuutetun läsnäoloa. Hänen tehtävänä on huolehtia edellä mainitun takavarikointi- ja jäljentämiskiellon

---

¹⁰⁰ Ks. esim. *LaVM 44/2010 vp*, s. 19–20 ja 59.

¹⁰¹ *PeVL 66/2010 vp*, s. 6.

¹⁰² Kiellot koskevat muun muassa salassa pidettäviä virka-asioita sekä terveydenhuollon ammattihenkilön taikka oikeudenkäyntiasiamiehen toiminnassaan saamia tietoja.

¹⁰³ *HE 222/2010 vp*, s. 291.

noudattamisesta. (uPKL 8:7) Tuomioistuin määrää etsintävaltuutetun tapauskohtaisesti (uPKL 8:15.1), ja hänelle maksetaan palkkio ja korvaukset valtion varoista (uPKL 8:10.1). Samaan etsintään voidaan tarvittaessa määrätä useitakin etsintävaltuutettuja¹⁰⁴.

Erityisessä kotietsinnässä löydettyä yksityistä asiakirjaa saa tarkastella vain etsintävaltuutettu (uPKL 8:13). Jos etsintävaltuutettu vastustaa jonkin aineiston takavarikoimista tai jäljentämistä, kyseistä aineistoa ei saa tutkia, vaan se on sinetöitävä (uPKL 8:11), ja pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on saatettava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi (uPKL 8:12.1). Tuomioistuin siis päättää oikeudesta tutkia tai hyödyntää sellaista aineistoa. Hallituksen esityksen mukaan esitutkintaviranomaisen olisi tuomioistuinkäsittelyä varten tarvittaessa saatettava sähköisessä muodossa oleva sinetöity aineisto luettavaan muotoon¹⁰⁵. Esityksessä ei kuitenkaan oteta kantaa siihen, kuinka esitutkintaviranomainen käytännössä voisi muuntaa tällaista aineistoa tutkimatta sitä samalla.

Erityistä kotietsintää koskevasta tuomioistuimen päätöksestä ei saa valittaa, mutta pidättämiseen oikeutettu virkamies saa ilman määräaikaa kannella päätöksestä (uPKL 8:17.3). Sinetöityä aineistoa koskevasta tuomioistuimen päätöksestä sen sijaan saa valittaa, jolloin kyseinen aineisto on pidettävä sinetöitynä, kunnes asia on ratkaistu lainvoimaisesti (uPKL 8:12.4).

6.1.2.3 Paikanetsintä

Paikanetsintä korvaa paikantarkastuksen. Jos etsintä ei ole yleistä eikä erityistä kotietsintää mutta kohdistuu paikkaan, johon yleisöllä ei ole vapaata pääsyä, kyseessä on paikanetsintä (uPKL 8:1.4). Paikanetsintää on myös kulkuneuvoon kohdistuva etsintä, ellei kulkuneuvoa ole tarkoitettu asumiseen¹⁰⁶.

6.2 Laite-etsintä

6.2.1 Yleistä

Tämän tutkimuksen aineistoon sisältyy lukuisia tapauksia, joissa poliisi on tutkinut epäilyn tai asianomistajan käytössä olleita tietoteknisiä laitteita. Kuitenkin esitutkinnassa yleensä useimmat tietotekniikkalaitteiden tietosisältöön kohdistuvat etsinnät tehdään muu-

---

¹⁰⁴ HE 222/2010 vp, s. 298.

¹⁰⁵ HE 222/2010 vp, s. 301.

¹⁰⁶ HE 222/2010 vp, s. 292.

toin kuin kotietsinnän yhteydessä, esimerkiksi kun laite on tavattu pakenevan, rikoksesta epäillyn henkilön hallusta¹⁰⁷.

6.2.2 Nykyinen sääntely

Pakkokeinolaki ei tunne erillistä laite-etsintää, vaan tekniseen laitteeseen kohdistuvan etsinnän katsotaan sisältyvän kotietsintään. Perustuslain oikeusvaltioperiaate kuitenkin edellyttäisi, että myös tällaisesta etsinnästä säädettäisiin riittävän kattavasti ja tarkasti.¹⁰⁸

6.2.3 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Laite-etsinnällä tarkoitetaan etsintää, joka kohdistuu tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön (uPKL 8:20.1)¹⁰⁹. Lain esitöissä määritelmää tosin pyritään laajentamaan siten, että laite-etsintä voisi kohdistua myös tiedostoihin, jotka eivät ole laitteen tai tietojärjestelmään muistissa, mutta joihin pääsee yksinomaan kyseiseen laitteen kautta, sekä laitteen tai järjestelmän käyttämiseksi tarvittaviin tietoihin. Kyseisessä yhteydessä ei anneta käytännön esimerkkejä siitä, millaisia tietoja tällä laajentavalla tulkinnalla tarkoitetaan. Joka tapauksessa laite-etsinnällä ei saa kiertää telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun käyttöedellytyksiä koskevia säännöksiä; esimerkiksi sähköpostiviestien etsiminen internetpalveluntarjoajan palvelimelta on telekuuntelua, ei laite-etsintää¹¹⁰.

Laite-etsintä saadaan tehdä muun muassa, jos on syytä epäillä rikosta, josta voidaan tuomita vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Lisäksi edellytetään, että etsinnässä voidaan olettaa löytyvän liittyvää takavarikoitavaa tai jäljennettävää tietoa (uPKL 8:21.1). Jos on syytä olettaa, että laite on viety joltakulta rikoksella, laite-etsintä voidaan tehdä myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, eli esimerkiksi laitteen omistajan selvittämiseksi (uPKL 8:21.2)¹¹¹. Laite-etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies tai, jos etsin-

---

¹⁰⁷ HE 222/2010 vp, s. 109.

¹⁰⁸ HE 222/2010 vp, s. 109.

¹⁰⁹ Laite-etsinnän piiriin siis kuuluvat tiedot, jotka ovat laitteessa jo ennen etsinnän toimittamista tai tulevat laitteeseen etsinnän toimittamisen aikana. Laite-etsintää ei kuitenkaan pidä laitteen haltuunoton jälkeen viivyttää pyrkien siihen, että laitteeseen kertyisi lisää tietoja (*Helminen* ym. 2012a, s. 999 ja HE 222/2010 vp, s. 306).

¹¹⁰ *Helminen* ym. 2012a, s. 905–906 ja HE 222/2010 vp, s. 306.

¹¹¹ HE 222/2010 vp, s. 306.

nän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä, kuka tahansa poliisimies (uPKL 8:29).

Poliisimies saa ottaa laitteen haltuunsa laite-etsinnän toimittamista varten (uPKL 8:22.1). Toisaalta laite-etsintä voidaan toimittaa myös etäetsintänä eli ilman, että käytetään etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta (uPKL 8:27). Etäetsintä ei kuitenkaan ole salaista etsintää, josta ei ilmoitettaisi etsinnän kohteena olevalle henkilölle¹¹².

Jotta laite-etsinnän kohteena olevaa tietoa ei ennen laite-etsinnän toimittamista häviäisi eikä sitä muutettaisi, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä tietoa hallussaan tai määräysvallassaan pitävän henkilön säilyttämään tiedon muuttumattomana. Tällainen säilyttämismääräys voi koskea myös tietoa, jonka voidaan olettaa tulevan laitteeseen tai tietojärjestelmään määräyksen antamista seuraavan kuukauden aikana (uPKL 8:24.1).

Laite, johon laite-etsintä kohdistuu, voi olla suojattu esimerkiksi salasanalla. Varsinkin kannettavien tietokoneiden massamuistit salataan usein, jotta niiden sisältöä ei voitaisi lukea ilman oikeaa salasanaa tai salausavainta.¹¹³ Tietojärjestelmän haltija, ylläpitäjä ja muu henkilö on velvollinen esitutkintaviranomaisen pyynnöstä luovuttamaan laite-etsinnän toimittamiseksi tarpeelliset salasanat ja muut vastaavat tiedot (uPKL 8:23.1). Tämä tietojenantovelvollisuus ei koske rikoksesta epäiltyä henkilöä, oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettua läheistä henkilöä, oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettua vaitiolovelvollista henkilöä (muun muassa terveydenhuollon ammattihenkilöä taikka oikeusavustajaa) eikä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettua henkilöä (lähdesuoja).

6.3 Tutkimuspaikan tai tutkimuskohteen eristäminen

6.3.1 Nykyinen sääntely

Rikoksen selvittämisen turvaamiseksi saadaan pakkokeinolain nojalla sulkea rakennus tai huone taikka kieltää pääsy tietylle alueelle, jonkin esineen siirtäminen muualle tai muu vastaava toimenpide. Tutkimuspaikan eristämisessä on soveltuvien osin noudatettava taka-

---

¹¹² HE 222/2010 vp, s. 309.

¹¹³ Esim. Casey ym. 2011, s. 129–134.

varikointia koskevia säännöksiä (PKL 6:2). Tätä viittaussäännöstä on pidetty epäselvänä¹¹⁴.

6.3.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Lain esitöissä täsmennetään, että tutkimuspaikan tai tutkimuskohteen eristämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies¹¹⁵. Uuden lain nojalla saadaan myös kieltää pääsy tietyn tutkittavana olevan kohteen lähelle (uPKL 9:1.1,2). Kohteella tarkoitetaan esinettä tai muuta vastaavaa tutkinnan kohteena olevaa objektia¹¹⁶. Säännöksen nojalla voidaan siis esimerkiksi eristää tietokone etsinnän taikka asiakirjan jäljentämisen ajaksi¹¹⁷.

---

¹¹⁴ HE 222/2010 vp, s. 312–313.

¹¹⁵ HE 222/2010 vp, s. 312–313.

¹¹⁶ HE 222/2010 vp, s. 312.

¹¹⁷ KM 2009:2, s. 159–160.

7 HENKILÖÖN KOHDISTUVA ETSINTÄ SEKÄ HENKILÖTUNTOMERKKIEN OTTAMINEN

7.1 Henkilöntarkastus

7.1.1 Nykyinen sääntely

Henkilöntarkastuksessa tutkitaan, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muutoin yllään (PKL 5:9). Rikoksesta epäillyn henkilöntarkastus edellyttää, että tarkastettavaa henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai lievistä pahoinpitelystä, näpistyksestä, lievistä kavalluksesta, lievistä luvattomasta käytöstä, lievistä moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta, murtovälineen hallussapidosta, lievistä alkoholirikoksesta, lievistä vahingonteosta tai lievistä petoksesta (PKL 5:10.1).

Henkilöntarkastuksen tavoitteena voi olla takavarikoitavan taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytäminen tai muun sellaisen seikan tutkiminen, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä (PKL 5:10.1). Henkilölle, jota ei ole syytä epäillä rikoksesta, saadaan tehdä henkilöntarkastus vain, jos erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että tarkastuksessa saatetaan löytää tällainen esine tai tällaista omaisuutta taikka muutoin saada selvitystä rikoksesta (PKL 5:10.2). Henkilöntarkastuksesta päättämistä koskevat samat säännökset kuin kotietsintää. Lähtökohtaisesti henkilöntarkastuksesta siis päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kiireellisessä tilanteessa poliisimiehellä on kuitenkin oikeus oma-aloitteisesti tehdä henkilöntarkastus (PKL 5:3 ja 5:12.1).

Pakkokeinolakiin perustuvaa henkilöntarkastusta ei pidä sekoittaa turvatarkastukseen, josta säädetään esimerkiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista annetussa laissa, poliisilaissa, vankeuslaissa ja turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetussa laissa (LYTP 28.3, PolL 22 §, VL 16:3 ja 17:2 sekä L turvatarkastuksista tuomioistuimissa 1121/1999 5 §)¹¹⁸. Turvatarkastuksen tarkoituksena on mahdollisten kiellettyjen tai vaarallisten esineiden löytäminen. Henkilö voi olla velvollinen alistumaan turvatarkastukseen esimerkiksi, koska hänet on otettu kiinni, tai hän voi vapaaehtoisesti suostua siihen, vaikkapa saadakseen asioida tuomioistuimen tiloissa.

---

¹¹⁸ Eri säädöksissä käytetään vaihtelevasti termejä *turvatarkastus* ja *turvallisuustarkastus*.

7.1.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Henkilöntarkastuksen määritelmä laajenee tulkinnanvaraisuuden poistamiseksi kattamaan myös sen, mitä tarkastettavalla on mukanaan olevissa tavaroissa eli kädessään, päällään tai kantovälineessä (uPKL 8:30)¹¹⁹. Jos tarkastettavan kehoa kosketaan käsin, esimerkiksi tunnustelemalla hänen vartalooaan vaatteiden läpi¹²⁰, tai jos hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa puututaan muulla vastaavalla tavalla, henkilöntarkastuksen tekijän on oltava terveydenhuollon ammattihenkilö tai samaa sukupuolta kuin tarkastettava (uPKL 8:33.3).

7.2 Henkilötuntemerkkien ottaminen

7.2.1 Nykyinen sääntely

Henkilötuntemerkkejä ovat sormenjäljet, kädenjäljet, jalanjäljet, käsialanäyte, ääninäyte, valokuva ja tuntemerkkitiedot. Poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillystä henkilöstä henkilötuntemerkit tunnistamista, rikoksen selvittämistä ja rikosentekijöiden rekisteröintiä varten (PKL 6:4.1). Painavista rikostutkinnallisista syistä poliisimies saa ottaa tunnistamista ja rikoksen selvittämistä varten henkilötuntemerkit myös muusta kuin rikoksesta epäillystä, jos asia koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Muun kuin rikoksesta epäillyn henkilötuntemerkkejä saa käyttää vain tutkittavan rikoksen selvittämiseksi (PKL 6:4.2). Poliisihallituksen ohjeen mukaan henkilötuntemerkit ja dna-tunnisteet on otettava aina, kun siihen on pakkokeinolaissa mainitut perusteet, ellei se ole usein toistuvista rekisteröinneistä, suhteellisuusperiaatteesta tai muusta erityisestä syystä johtuen ilmeisen tarpeetonta. Henkilöä ei kuitenkaan voida ottaa kiinni henkilötuntemerkkien ottamiseksi.¹²¹

Henkilötuntemerkit voidaan ottaa ja jäljempänä käsiteltävä dna-tunniste määrittää myös alle 15-vuotiaalta rikoksesta epäillyltä. Tällöin on kuitenkin noudatettava erityistä harkintaa ja huomioitava suhteellisuusperiaate sekä lapsen etuun ja oikeusturvaan liittyvät seikat. Alle 15-vuotiaalta otettuja henkilötuntemerkkejä ja dna-tunnisteita talletetaan vain erityi-

---

¹¹⁹ HE 222/2010 vp, s. 110 ja 310.

¹²⁰ HE 222/2010 vp, s. 311.

¹²¹ Poliisihallitus 2010/2347, s. 3.

sen painavasta syystä, esimerkiksi kun epäily koskee törkeää tai suunnitelmallisesti tehtyä rikosta ja kun lisäksi on perusteltua aihetta olettaa epäillyn jatkavan rikollista toimintaa.¹²²

7.2.2 Henkilötuntomerkkien ottamisen käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa

Poliisihallituksen luovuttamaan aineistoon ei ole merkitty henkilötuntomerkkien ottamista. Esitutkinta-aineistosta sen sijaan ilmenee, että rikoksesta epäiltyjä on rekisteröity.

7.2.3 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uudessa pakkokeinolaissa henkilötuntomerkkeihin, joita voidaan ottaa, luetaan myös haju-näyte (uPKL 9:3.1). Henkilöstä, jota ei epäillä rikoksesta, saadaan ottaa henkilötuntomerkit vain, jos asia koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään yksi vuosi vankeutta (uPKL 9:3.2). Henkilötuntomerkit saa poliisimiehen yksittäistapauksessa antaman osoituksen mukaisesti¹²³ ottaa myös sellainen poliisiyksikön päällikön määräämä virkamies, joka on koulutettu niiden ottamiseen (uPKL 9:3.3). Tarkoituksena onkin lisätä poliisiyksiköissä työskentelevien vartijoiden vastuuta henkilörekisteröintien toteuttamisessa¹²⁴.

7.3 Henkilönkatsastus sekä dna-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen

7.3.1 Nykyinen sääntely

Henkilönkatsastus käsittää katsastettavan kehon tarkastamisen, verinäytteen ottamisen tai muun ruumiiseen kohdistuvan tutkimuksen (PKL 5:9). Kuten henkilöntarkastuskin, henkilönkatsastus saadaan tehdä takavarikoitavan taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi tai muun sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä (PKL 5:10.1 ja 5:11.1).

Henkilönkatsastus voidaan tehdä henkilölle, jota todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, taikka rattijuopumuksesta tai huumausaineen käyttörikoksesta. Jos epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, epäilty saadaan katsastaa vain, jos erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että henki-

---

¹²² *Poliisihallitus 2010/2347*, s. 7–8.

¹²³ *HE 222/2010 vp*, s. 314.

¹²⁴ *Poliisihallitus 2010/2347*, s. 4. Kyse on virkasuhteisista vartijoista, ei yksityisistä turvallisuuspalveluista annetussa laissa tarkoitetuista vartijoista.

lönkatsastuksessa saatetaan löytää takavarikoitava taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantava esine tai omaisuus taikka saada muuta selvitystä rikoksesta (PKL 5:11.1).

Rikoksesta epäillylle saadaan tehdä dna-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta (PKL 6:5.1). Henkilölle, jonka on lainvoimaisella tuomiolla todettu syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta, saadaan tehdä dna-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus sinä aikana, kun hän suorittaa kyseisestä rikoksesta tuomittua rangaistusta rangaistuslaitoksessa tai on mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätettynä hoidettavana mielisairaalassa, ellei dna-tunnistetta ole määritetty jo esitutkinnassa (PKL 6:5.2).

Dna-tunniste saadaan poliisilain 1 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi tallettaa poliisin henkilökisteriin (PKL 6:5.3). Nämä tehtävät ovat oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Poliisin henkilökisteriin ei kuitenkaan saa tallettaa dna-tunnistetta, joka sisältää tietoa rekisteröitävän muista henkilökohtaisista ominaisuuksista kuin sukupuolesta (PKL 6:5.3).

Henkilölle, jota ei epäillä rikoksesta, saadaan tehdä dna-tunnisteen määrittämiseksi tai muun vastaavan tutkimuksen¹²⁵ suorittamiseksi tarvittava henkilönkatsastus, jos tutkittavasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Tällöin edellytetään lisäksi, että tutkimuksella on erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämisen vuoksi, että rikoksen selvittäminen lievempiä keinoja käyttäen olisi mahdotonta tai olennaisesti vaikeampaa (PKL 5:11.2).

Henkilönkatsastuksen yhteydessä tehtävästä tutkimuksesta ei saa aiheutua tutkittavalle sanottavaa haittaa (PKL 5:12.4). Lääketieteellistä asiantuntemusta vaativan tutkimuksen saa suorittaa vain lääkäri (PKL 5:12.2). Jos henkilökatsastuksen tekijä ei ole terveydenhuollon ammattihenkilö, hänen on oltava samaa sukupuolta kuin katsastettava. Tämä vaatimus ei kuitenkaan koske sylkinäytteen ottamista dna-tunnisteen määrittämiseksi (PKL 5:12.3).

---

¹²⁵ Tällainen muu tutkimus voi olla esimerkiksi ruutisavunäytteen ottaminen (*HE 222/2010 vp*, s. 310).

Kuten henkilöntarkastuksenkin osalta, myös henkilönkatsastuksesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kiireellisessä tilanteessa kuitenkin jokaisella poliisimiehellä on oikeus oma-aloitteisesti päättää henkilönkatsastuksesta (PKL 5:3 ja 5:12.1)¹²⁶.

7.3.2 Henkilönkatsastuksen käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa

Henkilönkatsastusta käytettiin 24 prosentissa esitutkinnoista. Kaikkien juttujen esitutkinta-aineistosta ei ilmene, miten henkilönkatsastusta käytettiin, mutta niissä pöytäkirjoissa, joissa asia mainitaan, kyse on ollut dna-tunnisteen määrittämisestä. Otaksun, että sama koskee ainakin lähes kaikkia aineistoon sisältyviä henkilönkatsastuksia, sillä tietomurtorikosten tutkiminen aiheuttanee harvoin tarvetta esimerkiksi etsiä takavarikoitavia esineitä epäillyn ruumiinonteloista.

Kuten edellä mainitsin, Poliisihallitus on ohjeistanut ottamaan dna-tunnisteet aina, kun tähän on pakkokeinolaissa mainitut perusteet (eli kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta) eikä se ole erityisestä syystä johtuen ilmeisen tarpeetonta. Tähän nähden aineistoni henkilönkatsastusluvut vaikuttavat pieniltä: tietomurtorikosta koskevaan epäilyyn perustuvaa henkilönkatsastusta ei Poliisihallitukselta saadusta aineistosta päätellen olisi tehty edes kaikissa sellaisissa tapauksissa, joissa henkilö on vangittu sellaisen rikosepäilyn perusteella. Toisaalta on mahdollista, että aineistoon sisältyvien epäiltyjen dna-tunnisteita on määritetty muita rikosta koskevien epäilyjen perusteella ja että kyseiset henkilönkatsastukset tämän vuoksi eivät sisälly mainittuun aineistoon.

Keskeisin tehdyistä henkilönkatsastuksista saatava hyöty lienee uusiin rikoksiin myöhemmin syyllistyvän henkilön tunnistaminen aikanaan dna-tunnisteen perusteella. Suomessa 31 prosenttia ehdottomasta vankeusrangaistuksesta vapautuneista sekä yhdyskuntaseuraamuksen aloittaneista tekee uuden rikoksen, josta seuraa uusi Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanema tuomio kahden vuoden seuranta-aikana¹²⁷. Dna-tunnisteista on hyötyä paitsi törkeiden rikosten esitutkinnassa myös päivittäisrikosten, kuten varkauksien selvit-

---

¹²⁶ Näin myös KKO 2000:90.

¹²⁷ *Rikosseuraamuslaitos* 2010.

tämisessä¹²⁸. Dna-tunnisteiden kattavalla tallentamisella on otaksuttu olevan myös yleises-tävä vaikutus¹²⁹.

7.3.3 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Todennäköisiin syihin perustuvan rikosepäilyn osalta henkilönkatsastuksen kynnystä on korotettu: henkilönkatsastus on edelleen mahdollinen, jos epäily koskee rattijuopumusta tai huumausaineen käyttör rikosta, mutta muiden rikosten osalta edellytetään, että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään yksi vuosi vankeutta (uPKL 8:32.1).

Lääketieteellistä asiantuntemusta vaativan tutkimuksen saa suorittaa muukin terveydenhuollon ammattihenkilö kuin lääkäri (uPKL 8:33.2). Eri sukupuolta oleva muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö saa paitsi ottaa sylkinäytteen, myös tehdä puhalluskokeen (uPKL 8:33.3). Henkilönkatsastuksesta ei saa aiheutua tutkittavalle mainittavaa terveydel-listä haittaa (uPKL 8:33.4)¹³⁰. Muutakin kuin terveydellistä haittaa on tästä huolimatta arvioitava pienimmän haitan periaatteen pohjalta¹³¹.

---

¹²⁸ *Hämäläinen* 2001.

¹²⁹ *Justis- och politidepartementet* 2009.

¹³⁰ Nykyinen säännös kieltää minkä tahansa ”sanottavan” haitan tuottamisen.

¹³¹ *HE 222/2010 vp*, s. 311–312.

8 TELEKUUNTELU

8.1 Nykyinen sääntely

Telekuuntelulla tarkoitetaan yleisen viestintäverkon¹³² tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleosoitteeseen (esimerkiksi teleliittymään tai sähköpostiosoitteeseen) taikka telepäätelaitteeseen tulevan taikka siitä lähtevän viestin¹³³ kuuntelua tai tallentamista salaa viestin sisällön selvittämiseksi (PKL 5a:1,1). Niin kutsuttuihin erillisverkkoihin ja omatarveverkkoihin varsinaista telekuuntelua ei sen sijaan voitane kohdistaa, muita pakkokeinoja kylläkin. Telekuuntelu ei myöskään ole tarpeen sellaisen viestin sisällön selvittämiseksi, jota ei vielä ole lähetetty tai joka on jo saapunut perille. Esimerkiksi viesti, joka ei enää ole välitettävänä, voidaan siis takavarikoida esimerkiksi vastaanottajansa hallusta.¹³⁴ Tätä käsitystä voidaan perustella myös medianeutraaliudella: kirjekin on takavarikoitavissa sen jälkeen, kun sen vastaanottaja on saanut sen (joskin suljetun kirjeen avaamisen menettelystä on säädetty erikseen pakkokeinolain 4 luvun 8 §:ssä).

Käräjäoikeus voi myöntää esitutkintaa toimittavalla yksikölle luvan telekuunteluun (PKL 5a:2 ja 5a:5). Telekuunteluluvan yhteydessä yleensä haetaan myös lupaa televalvontaan, koska lakia pidetään tulkinnanvaraisena siltä osin, oikeuttaako telekuuntelulupa myös tunnistamistietojen tallentamiseen telekuuntelun yhteydessä¹³⁵.

Telekuuntelun edellytyksenä on pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:n mukaisesti, että tutkinta koskee jotakin kyseisessä pykälässä luetelluista rikoksista tai tällaisen rikoksen rangaistavaa yritystä. Pääosin kyse on törkeistä rikoksista, kuten henkirikoksista, törkeästä ryöstöstä, tuhotyöstä, törkeästä vahingonteosta ja törkeästä huumausainerikoksesta. Telekuuntelu on mahdollinen myös, kun jotakuta on syytä epäillä eräistä liike- tai ammattitoimintaan liittyvistä törkeistä rikoksista, kuten sellaisesta törkeästä petoksesta, jolla tavoitellaan erityisen suurta hyötyä ja joka tehdään erityisen suunnitelmallisesti (PKL 5a:2.2). Vaikka

---

¹³² Yleisellä viestintäverkolla puolestaan tarkoitetaan toisiinsa liitetyistä johtimista sekä laitteista muodostuvaa järjestelmää, joka on tarkoitettu viestien siirtoon tai jakeluun johtimella, radioaalloilla, optisesti tai muulla sähkömagneettisella tavalla, ja jota tarjotaan etukäteen rajaamattomalle käyttäjäpiirille (ViestintämarkkinaL 2,1–2).

¹³³ Viestillä tarkoitetaan osapuolten välillä tai vapaasti valikoituville vastaanottajille välitettävää puhelua, sähköpostiviestiä, tekstiviestiä, puheviestiä tai muuta vastaavaa sanomaa. Viestin käsite ei siis kata tietoliikennelaitteiden välistä ohjaus- ja signaalintiliikennettä. (HE 222/2010 vp, s. 317)

¹³⁴ HE 222/2010 vp, s. 316–317.

¹³⁵ Poliisihallitus 2012, s. 4.

tietoverkkoja käyttäen tehtyihin petosrikoksiin yleensä liittyy suuren hyödyn tavoittelemista sekä suunnitelmallisuutta, liike- tai ammattitoimintaa koskeva edellytys ei yleensä täyty¹³⁶. Telekuuntelua ei voida käyttää törkeääkään tietomurtoa koskevan epäilyn perusteella.

8.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uudessa pakkokeinolaissa telekuuntelulla tarkoitetaan viestin kuuntelun ja tallentamisen lisäksi myös viestin muuta käsittelyä sen sisällön ja siihen liittyvien tunnistamistietojen selvittämiseksi (uPKL 10:3.1). Tällainen muu käsittely voi tarkoittaa esimerkiksi sähköpostiviestin lukemista. Uusi säännös tekee selväksi, että telekuuntelu oikeuttaa myös tunnistamistietojen selvittämiseen. Telepäätelaitteen sijaintia kuvaavia tunnistamistietoja ei sen sijaan voida saada telekuuntelulla, vaan niiden hankkiminen kuuluu televalvonnan piiriin.¹³⁷

Telekuuntelun perusterikosten joukkoon on lisätty muun muassa törkeä petos (uPKL 10:3.2,13). Tämä mahdollistaa esimerkiksi joissain verkkopankkeihin kohdistuvissa rikoksissa käytettävien haittaohjelmien välisen viestinnän tallentamisen¹³⁸.

Jos telekuuntelun edellytykset täyttyvät, mutta viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei todennäköisesti enää ole saatavissa telekuuntelulla, käräjäoikeus voi antaa esitutkintaviranomaiselle luvan takavarikoida tai jäljentää ne teleyrityksen tai yhteisötilaajan hallusta (uPKL 10:4.1). Tätä pakkokeinoa kutsutaan termillä *tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta*. Sen onnistuminen tietenkin edellyttää, että tarvittava tieto on jostain syystä tallella. Muutoksen eräs tarkoitus on telekuuntelun edellytysten kiertämisen estäminen: tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta on mahdollista vain samoilla edellytyksillä kuin telekuuntelukin¹³⁹.

Uudessa pakkokeinolaissa säädetään myös sellaisen tiedon hankkimisesta, joka kohdistetaan ”viestin sisällön selvittämiseksi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan henkilökohtaiseen tekniseen laitteeseen tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen” (uPKL 10:4.2). Tällai-

---

¹³⁶ HE 222/2010 vp, s. 122.

¹³⁷ HE 222/2010 vp, s. 116 ja 317–318.

¹³⁸ HE 222/2010 vp, s. 123.

¹³⁹ HE 222/2010 vp, s. 319.

sella tiedon hankkimisella tarkoitetaan esimerkiksi puhelimen ja langattoman kuulokkeen välisen tietoliikenteen kuuntelemista¹⁴⁰. Tuomioistuin voi antaa esitutkintaviranomaiselle siihen luvan, jos telekuuntelun edellytykset täyttyvät (uPKL 10:4.2). Säännöksellä suojataan päätelaitteen käyttäjän olettamusta siitä, että edellä mainitun kaltaisen lisälaitteen käyttäminen ei vähennä viestintäsalaisuuden suojaa. Tarkoituksena on siis estää telekuuntelua koskevien säännösten kiertäminen teknisen kuuntelun keinoin. Säännös kuitenkin koskee vain viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen käytettäviä laitteita ja yhteyksiä, ei esimerkiksi tallennusvälineiden sisällön selvittämistä eikä kaiuttimesta kuuluvan viestin kuuntelemista.¹⁴¹

8.3 Ylimääräisen tiedon käyttäminen

8.3.1 Nykyinen sääntely

Ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan telekuuntelulla tai teknisellä kuuntelulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten telekuuntelua tai teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös on annettu (PKL 5a:13.1). Näiden pakkokeinojen käyttäminen tuottaa väistämättä muutakin kuin pakkokeinopäätöksen tarkoittamaan rikokseen liittyvää tietoa¹⁴². Ylimääräinen tieto on hävitettävä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Tästä säännöksestä poiketen tieto saadaan säilyttää ja tallettaa, jos se koskee rikosta, jonka tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua tai teknistä kuuntelua, tai jos tietoa tarvitaan rikoslain (39/1889) 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun törkeän rikoksen estämiseen (PKL 5a:13.1).

Ylimääräisen tiedon käyttämistä ei siis ole kielletty. Lainsäätäjä ei myöskään ole pitänyt järkevänä eikä realistisena, että ylimääräisen tiedon hyödyntämistä esitutkinnassa pyrittäisiin estämään: mahdollisen käyttökiellon valvomista on pidetty mahdottomana, koska ylimääräinen tieto joka tapauksessa on jo tullut esitutkintaviranomaisen tietoon. On katsottu, että vapaa todistelu ja todistusharkinta mahdollistavat parhaiten totuuden selvittämisen oikeudenkäynnissä.¹⁴³ Sääntelyn puutteellisuutta on silti pidetty ongelmallisena¹⁴⁴.

---

¹⁴⁰ HE 222/2010 vp, s. 319.

¹⁴¹ HE 222/2010 vp, s. 319.

¹⁴² HE 222/2010 vp, s. 142.

¹⁴³ HE 52/2002 vp, s. 27.

8.3.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Ylimääräisen tiedon määritelmä laajenee kattamaan kaiken sellaisen telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saadun tiedon, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu (uPKL 10:55).

Ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen selvittämisessä, kun tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoja, jolla tieto on saatu. Jos ylimääräinen tieto on saatu pakkokeinolla, jonka käyttämisestä tuomioistuin päättää, myös tiedon käyttämisestä päättää tuomioistuin (uPKL 10:56.1)¹⁴⁵. Ylimääräistä tietoa saa lisäksi käyttää rikoksen estämiseksi, poliisin toiminnan suuntaamiseksi (esimerkiksi tutkintalinjan valitsemiseksi¹⁴⁶), syyttömyyttä tukevana selvityksenä, hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran estämiseksi tai huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi (uPKL 10:56.2–3). Tällaisen merkittävän vaaran estäminen voi tulla ajankohtaiseksi esimerkiksi, jos törkeän huumausainerikoksen selvittämiseksi toteutettavassa telekuuntelussa saadaan tieto, jonka mukaan joku muu kuin kuunneltava henkilö on lähdössä pahoinpitelemään kolmatta henkilöä¹⁴⁷.

---

¹⁴⁴ Esim. *EOA* 2003, s. 71–72.

¹⁴⁵ Ylimääräistä tietoa olisi hallituksen esityksen mukaan saanut käyttää myös selvittämään rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, sekä varkautta ja kätkemisrikosta (*HE* 222/2010 vp, s. 453–454). Tällainen sääntely olisi kuitenkin tullut hyväksyä poikkeuslain säätämisyjärjestyksessä (*PeVL* 66/2010 vp, s. 10 ja *LaVM* 44/2010 vp, s. 31).

¹⁴⁶ *HE* 222/2010 vp, s. 143 ja 357–358.

¹⁴⁷ *HE* 222/2010 vp, s. 358.

9 TELEVALVONTA SEKÄ YKSILÖINTITIE TOJEN HANKKIMINEN TELEYRITYKSELTÄ TAI YHTEISÖTILAAJALTA

9.1 Nykyinen sääntely

Televalvonnalla tarkoitetaan salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkimista televiesteistä, jotka on lähetetty yleiseen viestintäverkkoon kytketystä tai siihen liitetyn viestintäverkkoon kytketystä teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu sellaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen. Lisäksi televalvontaan luetaan matkaviestimen sijaintitiedon hankkiminen¹⁴⁸ sekä edellä tarkoitetun teleliittymän tai telepäätelaitteen tilapäinen sulkeminen (PKL 5a:1,2).

Tunnistamistiedolla tarkoitetaan tietoa, joka voidaan yhdistää tilaajaan (joka voi olla myös oikeushenkilö¹⁴⁹) tai käyttäjään ja jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi (SVTSL 2,8). Tunnistamistiedot voivat koskea muun muassa seuraavia seikkoja:

- viestinnän reititys
- viestinnän kesto
- viestinnän ajankohta
- siirretyn tiedon määrä
- käytetty protokolla
- lähettäjän tai vastaanottajan päätelaitteen sijainti tietyn tukiaseman alueella
- lähetävä tai vastaanottava verkko
- yhteyden aloitus- tai lopetusajankohta taikka kesto
- muoto, jossa viesti välitetään verkossa¹⁵⁰.

Televalvonnassa ei siis oteta selkoa viestinnän varsinaisesta sisällöstä, vaan hankitaan muita viestintää kuvaavia tietoja. Lupa televalvontaan voidaan myöntää, kun epäillään rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta tai tällaisen rikoksen rangaistavaa yritystä sekä myös joidenkin muiden rikosten tutkinnassa (PKL 5a:3). Tietomurto ei sisälly näihin rikoksiin, eikä televalvonnan käyttäminen tietomurron esitutkinnassa tule kyseeseen myöskään rangaistusasteikon perusteella. Televalvontalupa voidaan kuitenkin myöntää, kun epäillään automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistunutta

---

¹⁴⁸ Lainsäädäntö ei velvoita teleyrityksiä tallentamaan sijaintitietoja, mutta sääntely mahdollistaa, että esitutkintaviranomaiset voivat saada tietoja, joita teleyritykset ovat jostain syystä tallentaneet (HE 222/2010 vp, s. 125).

¹⁴⁹ HE 125/2003 vp, s. 46 ja HE 222/2010 vp, s. 321.

¹⁵⁰ HE 125/2003 vp, s. 46.

rikosta, joka on tehty telepäätelaitetta käyttäen (PKL 5a:3.1,2). Lisäksi edellytetään, että televalvonnalla saatavilla tiedoilla taikka liittymän tai päätelaitteen sulkemisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi (PKL 5a:3). Merkityksen arviointiin sisältyy toimenpiteen teknisten onnistumismahdollisuuksien arviointi: jos niitä ei lainkaan ole, televalvontaan ei saa ryhtyä¹⁵¹.

Yleensä televalvontalupa kohdistuu rikoksesta epäillyn henkilön käyttämään liittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen. Lisäksi voidaan asianomistajan suostumuksella myöntää televalvontalupa, joka kohdistuu hänen käyttämäänsä liittymään tai teleosoitteeseen (PKL 5a:3.2). Tällöin ei tarvitse arvioida tietojen merkitystä tutkinnalle¹⁵². Jos esitutkinta koskee henkirikosta, uhrin oikeudenomistajien suostumusta ei tarvita (PKL 5a:3.2).

Televalvontaluvan myöntää käräjäoikeus pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kirjallisesta vaatimuksesta (PKL 5a:5.1,2). Itsenäistä syyteoikeutta käyttävä asianomistaja ei voi hakea televalvontalupaa¹⁵³. Jos toimenpide ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa kuitenkin päättää televalvonnasta siihen asti, kun tuomioistuin on ratkaissut asian (PKL 5a:5.2).

Käräjäoikeus voi myös antaa esitutkintaviranomaiselle luvan saada tieto niistä matkaviestimistä, joista on rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana kirjautunut tieto rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellisen paikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään (PKL 5a:3a)¹⁵⁴. Kyse on siis käytännössä niiden matkaviestinliittymien luettelamisesta, joita käyttävät päätelaitteet ovat kyseisenä aikana olleet kyseisen paikan lähellä. Tällöinkin vaaditaan, että tietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi (PKL 5a:3a).

Lisäksi poliisilla on poliisilain nojalla oikeus saada teleyritykseltä ja yhteisötilaajalta tai teknisellä laitteella yhteystiedot sellaisesta teleliittymästä, jota ei mainita julkisessa luette-

---

¹⁵¹ Pölönen 1997, s. 112.

¹⁵² Pölönen 1997, s. 112.

¹⁵³ Ks. esim. *AOA 2384/2/03*, jossa eduskunnan oikeusasiamies antoi käräjätuomarille huomautuksen. Käräjätuomarin olisi tullut jättää asianomistajan tekemä televalvontalupaa koskeva hakemus tutkimatta. Sen sijaan hän oli vaikuttanut paikallispoliisiin, jotta poliisi hakisi televalvontalupaa. Lisäksi käräjätuomari oli kirjannut, että poliisi oli hakenut televalvontalupaa, vaikka kyseinen paikallispoliisin komisario ei ollut sitä tarkoittanut.

¹⁵⁴ Tällaisesta luvasta käytetään toisinaan asiatekstissäkin nimitystä *tolppalupa*.

lossa, tai teleliittymän, sähköpostiosoitteen, muun teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöivät tiedot, jos tietoja yksittäistapauksessa tarvitaan poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi (PoL 36.2). Poliisi voi hankkia teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitiedot myös omatoimisesti, teknistä laitetta käyttäen. Sellainen tiedonhankinta on kuitenkin toiminnallisesti varsin erilaista kuin edellä mainitsemani yksilöintitietojen hankkiminen, joten käsittelen sitä erikseen, kohdassa 11.6.

9.2 Televalvonnan sekä yksilöintitietojen hankkimisen käyttö tämän tutkimuksen empiirisessä aineistossa

Aineistoon kuuluvissa esitutkinnoissa on televalvonnan lisäksi käytetty myös yksilöintitietojen hankkimista teleyritykseltä tai yhteisötilaajalta. Pöytäkirjojen perusteella en voinut kaikissa tapauksissa todeta, kumpaa menettelyä noudattaen poliisi oli hankkinut esimerkiksi rikoksesta epäillyn liittymätiedot. Tämän vuoksi olen esittänyt näiden tiedonhankintatapojen käytön yhteismäärinä. Televalvontaa ja/tai yksilöintitietojen hankkimista teleyritykseltä tai yhteisötilaajalta käytettiin 26 prosentissa aineistoon sisältyvistä jutuista. Kuten kohdassa 3.3 mainitsin, on kuitenkin todennäköistä, että tietomurtorikosten esitutkinnassa hankitaan yksilöintitietoja teleyritykseltä tai yhteisötilaajalta tätä useammin.

Tyypillisesti näitä keinoja käytettiin tilanteessa, jossa rikoksesta epäillyn IP-osoite tiedettiin ja teleyritykseltä tarvittiin tieto siitä, minkä asiakkaan liittymän käytössä osoite oli tekoaikana ollut. Televalvontaa oli joissakin tapauksissa käytetty myös aikaisemmassa vaiheessa, esimerkiksi IP-osoitteen selvittämiseksi internetpalveluntarjoajan lokitiedoista. Televalvonnalla sekä yksilöintitietojen hankkimisella teleyritykseltä tai yhteisötilaajalta onkin erittäin suuri merkitys tietoverkon välityksellä tehtyjen tietomurtorikosten esitutkinnassa. Nämä keinot ovat erityisen hyödyllisiä, kun rikos on tehty Suomesta käsin. Jos jälkien sen sijaan todetaan johtavan ulkomaille, tuloksena voi olla, että esitutkinta lopetetaan prosessitaloudellisin perustein. Rikoksen tekijä voi nimittäin helposti kätkeytyä välityspalvelinten ketjun taakse¹⁵⁵, jolloin lokitietojen saaminen voi olla vaikeaa tai mahdotonta. – Toinen, tässä aineistossa harvinaisempi televalvonnasta saatu hyöty oli rikoksesta epäiltyjen välisen yhteydenpidon toteaminen.

---

¹⁵⁵ Esim. *Ruiz-Martínez* 2012, s. 1477.

9.3 Sääntely 1.1.2014 alkaen

9.3.1 Yleistä

Matkaviestimen sijaintitiedon hankkiminen korvataan määritelmällisesti teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkimisella (uPKL 10:6.1). Muutosta on pidetty tarpeellisenä teknisen kehityksen vuoksi. Uusi määritelmä kattaa kaikkien siirrettävissä olevien teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden sijainnin selvittämisen.¹⁵⁶ Teleosoitteen tai telepäätelaitteen tilapäinen sulkeminen korvataan saman momentin nojalla käytön tilapäisellä estämisellä (uPKL 10:6.1). Käyttö voidaan estää myös hyödyntämällä esitutkintaviranomaisen käytössä olevaa teknistä menetelmää¹⁵⁷, esimerkiksi haittaohjelmaa tai valetukiasemaa¹⁵⁸.

Televalvonnan nykyisistä perusterikoksista tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistunut rikos, joka on tehty telepäätelaitetta käyttäen, korvataan siten, että perusterikokseksi on säädetty teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta (uPKL 10:6.2,2). Rikoksen ei siis tarvitse kohdistua tietojärjestelmään, jotta televalvonta olisi tällä perusteella mahdollista. Sen sijaan perusmuotoinen tietomurto ei enää mahdollista televalvontaa, sillä sen enimmäisrangaistus on yksi vuosi vankeutta.

Hallitus esitti, että televalvontaa olisi voitu käyttää minkä tahansa teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdyn rikoksen esitutkinnassa, rikoksen vähimmäisrangaistuksesta riippumatta¹⁵⁹. Perustuslakivaliokunta kuitenkin katsoi, että näin laajasta televalvonnasta ei olisi voitu säätää tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä¹⁶⁰. Niinpä tämä televalvontaperuste rajattiin koskemaan rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Muutos on herättänyt huolta tietomurtojen esitutinnan vaikeutumisesta¹⁶¹. Hallitus onkin maaliskuussa 2013 antanut uuden esityksen, jonka mukaan televalvonta tulisi mahdolliseksi myös teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdyn, automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneen luvattoman käytön sekä vahingonteon, viestin-

---

¹⁵⁶ HE 222/2010 vp, s. 321.

¹⁵⁷ HE 222/2010 vp, s. 321.

¹⁵⁸ Helminen ym. 2012a, s. 1050.

¹⁵⁹ HE 222/2010 vp, s. 123–124, 321 ja 440.

¹⁶⁰ PeVL 66/2010 vp, s. 7.

¹⁶¹ Esim. Yleisradio 2012.

täsalaisuuden loukkauksen ja tietomurron esitutkinnassa¹⁶². Esityksen valmisteluvaiheen lausunnonantajista eduskunnan oikeusasiamies sekä Suomen Asianajajaliitto r.y. suhtautuvat ehdotukseen kriittisesti: on esimerkiksi esitetty huolta siitä, että lievien rikosten perusteella hankittavia televalvontalupia tosiasiallisesti käytettäisiinkin ylimääräisen tiedon keräämiseksi¹⁶³.

Myös valvottavaa telesoitetta tai telepäätelaitetta hallitsevan henkilön suostumukseen perustuvaa televalvontaa koskeva sääntely muuttuu. Suostumusperusteinen televalvonta on mahdollinen muun muassa, kun on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, jonka johdosta telesoite tai telepäätelaitte on oikeudettomasti toisen hallussa tai joka on tehty telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen (uPKL 10:7.1).

9.3.2 Tukiasematietojen hankkiminen

Tukiasematietojen hankkimisella tarkoitetaan tiedon hankkimista tietyn tukiaseman kautta telejärjestelmään kirjautuneista tai kirjautuvista telesoitteista ja telepäätelaitteista (uPKL 10:10.1). Nykyisessä pakkokeinolaissa tukiasematietojen hankkimista vastaa matkaviestimen sijaintitietojen hankkiminen¹⁶⁴. Uusi sääntely sen sijaan koskee telesoitteita ja telepäätelaitteita yleisesti.

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana oletetun tekopaikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman tietojen hankkimiseen. Perusterikokset ovat samat kuin televalvonnan osalta. Erityisestä syystä lupa voidaan myöntää koskemaan muutakin rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellistä aikaa tai paikkaa (uPKL 10:10.2).

Tuomioistuin päättää tukiasematietojen hankkimisesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa kuitenkin päättää tukiasematietojen hankkimisesta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen (uPKL 10:11.1).

---

¹⁶² HE 14/2013 vp, s. 18–22 ja 84–85.

¹⁶³ Oikeusministeriö 2012, s. 24–25.

¹⁶⁴ HE 222/2010 vp, s. 323–324.

Uusi pakkokeinolaki mahdollistaa sijaintitietojen hankkimisen myös epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi: esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi hankkia tämän hallussa olevan tai oletettavasti muuten käyttämän telesoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitieto, kun häntä on syytä epäillä rikoksesta, jonka esitutkinnassa televalvonta olisi sallittu. Lisäksi edellytetään syytä epäillä, että epäilty pakoilee tai muuten karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. Esitutkintaviranomaiselle voidaan myös antaa lupa edellä tarkoitettujen sijaintitietojen hankkimiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun tavoittamiseksi, jos on syytä epäillä, että tämä pakoilee tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa ja jos sijaintitietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys hänen tavoittamiseksi (uPKL 10:8).

10 TARKKAILU

10.1 Nykyinen sääntely

Nykyisessä pakkokeinolaissa ei säädetä tarkkailusta. Poliisilaissa tarkkailulla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa tiedonhankintaa (PoL 28.1,2). Esitutkinnassa suoritettavaa tarkkailua on pidetty tapaoikeuden nojalla sallittuna¹⁶⁵.

10.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uudessa pakkokeinolaissa tarkkailun määritelmänä on tiettyyn henkilöön salaa kohdistettava havaintojen tekeminen tiedonhankintatarkoituksessa (uPKL 10:12.1). Tarkkailu on passiivista, eli se ei kata esimerkiksi aktiivista tiedonhankintatarkoituksessa tapahtuvaa keskusteluun hakeutumista tiedonhankinnan kohteen kanssa¹⁶⁶. Lainsäätäjä on katsonut, että sellainen tarkkailu, joka ei ole suunnitelmallista, ei edellytä toimivaltuussääntelyä¹⁶⁷.

Tarkkailussa voidaan rikoslaissa säädetyn salakatselukiellon estämättä käyttää esimerkiksi kiikaria, kameraa, videokameraa tai valonvahvistinta (eli pimeänäkölaitetta¹⁶⁸). Tarkkailu voi tapahtua myös tietoverkossa. Esimerkiksi keskustelupalstalla käydyn keskustelun seuraaminen on tarkkailua, ei erikseen säänneltyä teknistä tarkkailua, koska seuranta tekevä henkilö käyttää palvelua kenen tahansa käyttäjän tavoin.¹⁶⁹

Suunnitelmallisella tarkkailulla tarkoitetaan rikoksesta epäiltyyn kohdistuvaa muuta kuin lyhytaikaista tarkkailua (uPKL 10:12.2). Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa suunnitelmallista tarkkailua rikoksesta epäiltyyn, jota on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, taikka varkaudesta tai kätkemisrikoksesta (uPKL 10:12.3). Suunnitelmallista tarkkailua siis voidaan käyttää törkeän tietomurron esitutkinnassa. Suunnitelmallisesta tarkkailusta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies (uPKL 10:13.1).

---

¹⁶⁵ HE 222/2010 vp, s. 116.

¹⁶⁶ HE 222/2010 vp, s. 325.

¹⁶⁷ HE 222/2010 vp, s. 117.

¹⁶⁸ Valonvahvistimien ominaisuuksista esimerkinomaisesti ks. esim. *Puolustusvoimat* 2012.

¹⁶⁹ HE 222/2010 vp, s. 325.

Tarkkailua ei saa kohdistaa asuntoon. Teknistä laitetta ei saa käyttää kotirauhan suojaamaan paikkaan kohdistuvassa tarkkailussa. (uPKL 10:12.4) Nämä rajoitukset koskevat myös suunnitelmallista tarkkailua.

11 TEKNINEN TARKKAILU SEKÄ TELESOITTEEN TAI TELEPÄÄTELAITTEEN YKSILÖINTITIETOJEN HANKKIMINEN TEKNISELLÄ LAITTEELLA

11.1 Yleistä

Tekninen tarkkailu käsittää nykyisen lainsäädännön mukaan kolme pakkokeinoa: teknisen kuuntelun, teknisen katselun ja teknisen seurannan (PKL 5a:1,3). Lisäksi tekniseen tarkkailuun luetaan uuden pakkokeinolain mukainen tekninen laitetarkkailu¹⁷⁰. Telesoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimista teknisellä laitteella on luonteensa vuoksi johdonmukaista käsitellä samassa yhteydessä.

11.2 Tekninen kuuntelu

11.2.1 Nykyinen sääntely

Teknisessä kuuntelussa kuunnellaan tai tallennetaan salaa keskustelu tai viesti, jota ei ole tarkoitettu ulkopuolisten tietoon. Teknistä kuuntelua ei kuitenkaan ole sellaisen keskustelun tallentaminen, johon keskustelua tallentava henkilö itse osallistuu (PKL 5a:1,3a).

Kuuntelu, joka tapahtuu telepäätelaitteeseen tehtyjen kytkentöjen avulla, on teknistä kuuntelua, ei telekuuntelua, sillä yleisen televerkon katsotaan päättyvän talojakamoon¹⁷¹. Teknistä kuuntelua on myös niin kutsuttu näppäimistökuuntelu, esimerkiksi sähköpostiviestiä kirjoitettaessa tehtyjen näppäilyjen tekninen tarkkailu, jolla hankitaan tieto viestin sisällöstä¹⁷².

Esitutkintaviranomainen voi kohdistaa teknistä kuuntelua henkilöön, jota epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tällaisen rikoksen rangaistavasta yrityksestä tai jostain muusta pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 1 tai 3 momentissa luetellusta rikoksesta. Törkeäkään tietomurto ei siis kuulu niihin rikoksiin, joiden perusteella tekniseen kuunteluun voidaan ryhtyä.

Teknisestä kuuntelusta päättää tuomioistuin, jos kuuntelu on tarkoitus kohdistaa vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan henkilöön, jos kuuntelun perusteena on pakkokeino-

---

¹⁷⁰ HE 222/2010 vp, s. 3.

¹⁷¹ HE 52/2002 vp, s. 25. Talojakamo on tila, jossa muun muassa puhelinlinjat haaroitetaan kiinteistön eri huoneistoihin (*Sanastokeskus TSK 2013, hakusana talojakamo*)

¹⁷² HE 52/2002 vp, s. 62 ja HE 222/2010 vp, s. 329.

lain 5 a luvun 4 §:n 3 momentti tai jos kuuntelulaite on tarkoitus sijoittaa epäillyn käyttämään kulkuneuvon tai siihen tilaan, jossa epäilty oleskelee (PKL 5a:5.1). Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa kuitenkin kiireellisessä tilanteessa päättää teknisestä kuuntelusta, kunnes tuomioistuin on ratkaissut asian (PKL 5a:5.2).

Muusta poliisin suorittamassa esitutkinnassa harjoitettavasta teknisestä kuuntelusta päättää

- poliisiyksikön päällikkö tai apulaispäällikkö
- kiireellisessä tilanteessa myös tutkinnanjohtaja, kunnes edellä mainittu virkamies on ratkaissut asian
- tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä (PKL 5a:5.3–4).

11.2.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uudessa laissa teknisen kuuntelun määritelmää on laajennettu käsittämään keskustelun tai viestin kuuntelun ja tallentamisen lisäksi myös sen muun käsittelyn teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla keskustelun tai viestin sisällön tai sen osapuolten taikka epäillyn toiminnan selvittämiseksi (uPKL 10:16.1).

Teknisestä kuuntelusta päättämistä selkeytetään ja helpotetaan: tuomioistuin päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta asuntokuuntelusta¹⁷³ ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisestä kuuntelusta (uPKL 10:18.1). Muusta teknisestä kuuntelusta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies itsenäisesti (uPKL 10:18.2).

11.2.3 Asuntokuuntelu

11.2.3.1 Nykyinen sääntely

Tuomioistuin voi myöntää esitutkintaviranomaiselle luvan kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, jossa rikoksesta epäilty todennäköisesti oleskelee. Luvan myöntäminen edellyttää, että kohdehenkilöä on syytä epäillä jostain kyseisessä pykälässä mainitusta rikoksesta (PKL 5a:4.3 ja 5a:5.1,5); tietomurto tai törkeä tietomurto eivät kuulu näiden rikosten joukkoon. Asuntokuunteluluvan myöntäminen edellyttää lisäksi, että rikoksen selvittäminen lievempiä pakkokeinoja käyttämällä olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta (PKL 5a:4.3). Esitutkintaa toimittavalla virkamiehellä on asuntokuuntelun yhteydessä oikeus sijoittaa kuuntelulaite kuuntelun kohteena oleviin tiloihin sekä laitteen asentamiseksi ja pois ottamiseksi salaa käydä näissä tiloissa (PKL 5a:4.4).

---

¹⁷³ Asuntokuuntelulla tarkoitetaan teknistä kuuntelua, jota kohdistetaan vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, jossa rikoksesta epäilty todennäköisesti oleskelee (uPKL 10:17.1).

11.2.3.2 Säätely 1.1.2014 alkaen

Uuden pakkokeinolain nojalla edellytetään asuntokuuntelun käyttämiseksi, että tämä on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi (uPKL 10:2.2).

11.3 Tekninen katselu

11.3.1 Nykyinen säätely

Tekninen katselu on tietyn henkilön tai sellaisen paikan, jossa epäillyn voidaan olettaa oleskelevan, jatkuvaa tai toistuvaa kuvaamista tai tarkkailua salaa kiikarilla, kameralla, videokameralla tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä (PKL 5a:1,3b). Teknisessä katselussa siis käytetään paikkaan sijoitettuja – esimerkiksi seinään tai kattoon kiinnitettyjä – laitteita, menetelmiä tai ohjelmistoja, joilla kohdetta seurataan yleensä ilman, että esitutkintavirkamies samanaikaisesti tekisi havaintoja tai olisi paikalla. Jos virkamies sen sijaan seuraa kohdehenkilöä omassa hallussaan olevaa laitetta käyttäen, kyse ei ole teknisestä katselusta vaan tarkkailusta tai suunnitelmallisesta tarkkailusta. Muun kuin esitutkintaviranomaisen harjoittama kameravalvonta ei ole teknistä katselua siinäkään tapauksessa, että sen tuloksena syntyneitä kuvatallenteita luovutetaan esitutkintaviranomaiselle.¹⁷⁴

Tekninen katselu edellyttää, että henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta (PKL 5a:4a.1). Tekninen katselu on siis mahdollinen tietomurto rikosten esitutkinnaissa. Lisäksi edellytetään, että katselulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi (PKL 5a:4a.1). Asuntoon ei saa kohdistaa teknistä katselua. Tämä rajoitus ei koske vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaa vankia (PKL 5a:4a.3). Toisaalta vankiin kohdistuva tekninen katselu edellyttää raskaampaa perusterikosta¹⁷⁵ ja tuomioistuimen lupaa. Tuomioistuin päättää teknisestä katselusta myös, kun katselulaite on tarkoitus sijoittaa epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai siihen tilaan, jossa epäilty oleskelee. (PKL 5a:4a.2 ja 5a:5.1,6) Muusta teknisestä katselusta päättää tutkinnanjohtaja (PKL 5a:5.5).

---

¹⁷⁴ HE 222/2010 vp, s. 331–332.

¹⁷⁵ Teknisen katselun kohdistaminen vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan vankiin edellyttää, että epäily koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka huumausainerikosta tai näiden rikosten rangaistavaa yritystä taikka terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelua. Näissäkin tapauksissa edellytetään lisäksi, että katselulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

11.3.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uudessa laissa teknisen katselun määritelmää on muutettu kattamaan myös sellaisen katselun, joka ei ole jatkuvaa eikä toistuvaa (uPKL 10:19.1). Samalla teknisen katselun kynnystä on korotettu: lähtökohtaisesti edellytetään, että henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään yksi vuosi vankeutta. Kun katselu kohdistuu kotirauhan suojaamaan paikkaan – asuntoon sitä ei edelleenkään saa kohdistaa – tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn, kynnyks on korkeampi: tällöin katselun perusterikokset ovat samat kuin teknisen kuuntelun (uPKL 10:19.4)¹⁷⁶.

Lisäksi nykyisten säännösten viittaus vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan vankiin korvataan ilmaisulla ”viranomaisen tiloissa oleva, rikoksen johdosta vapautensa menettänyt rikoksesta epäilty” (uPKL 10:19.3). Uusi ilmaisu siis kattaa myös poliisivankilat. Tuomioistuimien päättää teknisestä katselusta, kun katselu kohdistuu kotirauhan suojaamaan paikkaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn (uPKL 10:20.1). Muusta teknisestä katselusta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies (uPKL 10:20.2).

11.4 Tekninen seuranta

11.4.1 Nykyinen sääntely

Teknisellä seurannalla tarkoitetaan kulkuneuvon tai tavaran seurantaan siihen kiinnitetyllä radiolähettimellä tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä (PKL 5a:1,3c). Tekninen seuranta on mahdollista, kun on syytä epäillä jotakuta rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Teknistä seurantaan siis voidaan käyttää tietomurron esitutkinnassa, joskin sen käytännön merkitys lienee hyvin vähäinen.

Seuranta voi kohdistua epäillyn käyttämään kulkuneuvon tai rikoksen kohteena olevaan tavaraerään (PKL 5a:4b.1). Esitutkintaa toimittavalla virkamiehellä on oikeus salaa sijoittaa seurantalaite seurattavan kulkuneuvon sisälle ja ottaa se pois (PKL 5a:4b.2). Teknisestä seurannasta päättää tutkinnanjohtaja (PKL 5a:5.5).

---

¹⁷⁶ Tämä tarkoittaa, että katselun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, huumausainerikoksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta tai törkeästä tulliselvitysrikoksesta.

11.4.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uuden pakkokeinolain nojalla teknistä seurantaa saa kohdistaa rikoksen kohteena olevaan tai rikoksesta epäillyn oletettavasti hallussa olevaan tai käyttämään esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen, kun epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään yksi vuosi vankeutta (uPKL 10:21.2). Näin ollen perusterikosten joukko supistuu, mutta seuranta laajenee koskemaan epäillyn käyttämän kulkuneuvon tai rikoksen kohteena olevaan tavaraerän lisäksi mitä tahansa epäillyn hallussa oletettavasti olevaa esinettä. Teknistä seurantaa koskeva päätösvalta on uuden pakkokeinolain nojalla pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä, ei siis enää tutkinnanjohtajalla (uPKL 10:22.2).

Henkilön tekninen seuranta on teknisen seurannan alamuoto, jossa seurantalaite sijoitetaan epäillyn yllä oleviin vaatteisiin tai hänen mukanaan olevaan esineeseen. Tällöin perusterikosten joukko on sama kuin teknisessä kuuntelussa (uPKL 10:21.3). Henkilön teknistä seurantaa ei näin ollen voida käyttää törkeääkään tietomurtoa epäiltäessä. Henkilön teknisestä seurannasta päättää tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi kuitenkin päättää seurannan aloittamisesta kiireellisessä tilanteessa (uPKL 10:22.1).

11.5 Tekninen laitetarkkailu

Tekninen laitetarkkailu on uusi pakkokeino, jota nykyinen pakkokeinolaki ei tunne. Teknisellä laitetarkkailulla tarkoitetaan tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen (esimerkiksi älypuhelimien tai kulunvalvontajärjestelmän¹⁷⁷) taikka sen ohjelmiston muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä (uPKL 10:23.1). Teknisessä laitetarkkailussa ei seurata laitteen sijaintipaikkaa näkö- eikä kuulohavainnoin. Nykyisessä pakkokeinolaissa vastaavaa sääntelyä ei ole, mutta teknisen laitetarkkailun mahdollistamista on pidetty tarpeellisena, koska esitutkintaviranomainen ei voi olla varma siitä, missä mukana pidettäviä laitteita käytetään.¹⁷⁸ Nykytilanteessahan laitteeseen kohdistuva tekninen kuuntelu on keskeytettävä, jos laite viedään asuntoon eikä lupaa asuntokuunteluun ole¹⁷⁹.

---

¹⁷⁷ HE 222/2010 vp, s. 335.

¹⁷⁸ HE 222/2010 vp, s. 335.

¹⁷⁹ Helminen ym. 2012a, s. 1082–1083.

Tekninen laitetarkkailu voi kohdistua laitteen tai ohjelmiston toimintaan tai sen sisältämiin tietoihin (uPKL 10:23.1). Se voi olla esimerkiksi niin kutsuttua näppäimistökuuntelua, jolla voidaan selvittää vaikkapa käyttäjän salasanoja¹⁸⁰. Teknisellä laitetarkkailulla ei kuitenkaan saa hankkia tietoa viestin sisällöstä eikä tunnistamistiedoista (uPKL 10:23.2). Tämän kiellon noudattamista on arvioitu hankalaksi¹⁸¹.

Teknistä laitetarkkailua saadaan kohdistaa laitteeseen tai ohjelmistoon, jota rikoksesta epäilty todennäköisesti käyttää. Peruserikokset ovat samat kuin teknisen kuuntelun osalta (uPKL 10:23.3); tietomurtoerikokset eivät siis kuulu niihin. Teknisestä laitetarkkailusta päättää tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatuksesta. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa kuitenkin kiireellisessä tilanteessa päättää teknisestä laitetarkkailusta, kunnes tuomioistuin on ratkaissut asian (uPKL 10:24.1).

Esitutkintavirkamies saa sijoittaa tekniseen laitetarkkailuun käytettävän laitteen, menetelmän tai ohjelmiston esimerkiksi tietojärjestelmään, jos tarkkailun toteuttaminen edellyttää sitä. Tällöin hän saa myös esimerkiksi kiertää, purkaa tai muulla vastaavalla tavalla tilapäisesti ohittaa tietojärjestelmän suojauksen tai haitata sitä (uPKL 10:26.1). Asuntoon laitteen, menetelmän tai ohjelmiston saa kuitenkin asentaa vain tuomioistuimen luvalla (uPKL 10:26.2). Näiden toimivaltuuksien on katsottu heikentävän tietoturvallisuutta, ja niitä on luonnehdittu poliisille annetuksi oikeudeksi tehdä salaisia tietomurtoja¹⁸².

11.6 Telesoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen teknisellä laitteella

11.6.1 Yleistä

Telesoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen tarkoittaa, että viranomaisen erityisellä laitteella, niin kutsutulla siepparilla, hankkii tietoonsa telesoitetta tai telepäätelaitetta koskevia yksilöintitietoja. Televalvonnan ja telekuuntelun välttämiseksi rikolliset käyttävät ennalta maksettuja liittymiä (nk. prepaid-liittymiä).¹⁸³ Koska tällaisen

---

¹⁸⁰ HE 222/2010 vp, s. 119 ja 335.

¹⁸¹ KM 2009:2, Juha Haapamäen eriävä mielipide.

¹⁸² Ks. esim. *Jounio* 2011, s. 63–64 sekä *Helsingin Sanomat* 2011.

¹⁸³ HE 266/2004 vp, s. 35.

liittymän käyttäjää ei tarvitse laskuttaa, liittymä voidaan hankkia nimettömästi¹⁸⁴. Teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimisen avulla poliisi voi kuitenkin hankkia myös ennalta maksettujen liittymien yksilöintitietoja. Tämä puolestaan mahdollistaa televalvontaa tai telekuuntelua koskevan luvan hakemisen tuomioistuimelta.¹⁸⁵

11.6.2 Nykyinen sääntely

Teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen ei nykyisin edellytä minikäänlaista rikosepäilyä, vaan ehtona on vain, että tietoja yksittäistapauksessa tarvitaan poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi (PolL 36.2).

11.6.3 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uuden lain mukaan yksilöintitietojen hankkiminen on mahdollista vain, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään yksi vuosi vankeutta (uPKL 10:25.1). Tämä kynnys ei siis estä säännöksen hyödyntämistä tietomurron esitutkinnassa. Yksilöintitietojen hankkimisesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies (uPKL 10:25.3).

11.7 Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poistaminen

11.7.1 Nykyinen sääntely

Esitutkintavirkamies saa sijoittaa tekniseen kuunteluun tai tekniseen katseluun käytettävän laitteen kuuntelun kohteena oleviin tiloihin, jos kuuntelu tai katselu edellyttää sitä. Hän saa tällöin laitteen asentamiseksi ja poistamiseksi mennä kyseisiin tiloihin salaa (PKL 5a:4.4 ja 5a:4a.4). Esitutkintavirkamies saa vastaavasti sijoittaa seurantalaitteen seurattavaan kulkuneuvoon, jos seuranta edellyttää sitä, ja tällöin laitteen asentamiseksi ja poistamiseksi käydä kulkuneuvossa salaa (PKL 5a:4b.2).

11.7.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Esitutkintavirkamies saa myös sijoittaa tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen, menetelmän tai ohjelmiston toimenpiteen kohteena olevaan tietojärjestelmään. Tällöin hän saa salaa käydä myös tietojärjestelmässä sekä tilapäisesti ohittaa sen suojauksen tai haitata tätä (uPKL 10:26.1). Vakituiseen asuntoon tällaisen laitteen, menetelmän tai ohjelmiston saa kuitenkin asentaa vain tuomioistuimen luvalla (uPKL 10:26.2).

---

¹⁸⁴ Esim. *Viestintävirasto* 2010, s. 6.

¹⁸⁵ *HE 266/2004 vp*, s. 35.

Lainsäätäjä on katsonut, että suojausten ohittaminen tai haittaaminen rinnastuu lukituksen avaamiseen¹⁸⁶. Tämä vertaus on voimakkaasti yksinkertaistava, sillä tietojärjestelmään murtautuminen on huomattavasti monitahoisempi toimenpide kuin ulko-oven lukon avaaminen. Valiokuntakäsittelyssä on pidetty lähtökohtana, että laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamisella tai poistamisella ei aiheuteta vahinkoa¹⁸⁷. Uutta toimivaltuutta on kuitenkin arvosteltu poliisille annettuna oikeutena tehdä salaisia tietomurtoja, jotka voivat haitata tietojärjestelmien toimintaa ja uhata myös sivullisten, kuten kanssakeskustelijoiden, tietoturvallisuutta¹⁸⁸. Huolta on ilmaistu myös siitä, riittääkö viranomaisten tietotekninen osaaminen arvioimaan tietojärjestelmän suojausten purkamiseen käytettävään teknologiaan liittyviä riskejä ja rajoitteita¹⁸⁹.

---

¹⁸⁶ HE 222/2010 vp, s. 337.

¹⁸⁷ LaVM 44/2010 vp, s. 28

¹⁸⁸ Palmulehto – Apajalahti 2011, s. 3.

¹⁸⁹ PTK 170/2010 vp, s. 19.

12 PEITELTY TIEDONHANKINTA, PEITETOIMINTA JA TIETOLÄHDETOIMINTA

12.1 Peitelty tiedonhankinta

Uudessa pakkokeinolaissa säädetään peitelystä tiedonhankinnasta, joka on uusi pakkokeino ja jota on luonnehdittu peitetoiminnan kevytversioksi¹⁹⁰. Peitelty tiedonhankinta on tiettyyn henkilöön kohdistuvaa, lyhytkestoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja (uPKL 10:14.1). Peitelty tiedonhankinta on siis lyhytaikaista, eikä siinä muodosteta samanlaista luottamussuhdetta kohdehenkilön kanssa kuin jäljempänä käsiteltävässä peitetoiminnassa, jota on pidetty tarpeettoman raskaana menettelynä tällaisia tiedonhankintatapahtumia varten. Peitelty tiedonhankinta voi kohdistua muuhunkin henkilöön kuin rikoksesta epäiltyyn.¹⁹¹

Peitelystä tiedonhankinnasta päättää keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies (uPKL 10:15.1). Peiteltyä tiedonhankintaa saadaan käyttää ensinnäkin, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Lisäksi peitelty tiedonhankinta on mahdollinen muutaman muun peruserikoksen esitutkinnessa (uPKL 10:14.2). Peiteltyä tiedonhankintaa ei voida käyttää törkeänkään tietomurron esitutkinnessa.

12.2 Peitetoiminta

12.2.1 Nykyinen sääntely

Nykyisessä pakkokeinolaissa peitetoiminta mainitaan vain viittaussäännöksessä, jonka mukaan peitetoiminnasta säädetään poliisilaissa siltäkin osin, kuin sitä voidaan käyttää rikosten selvittämisessä (PKL 6:7). Poliisilaissa peitetoiminta määritellään jatkuvaksi tai toistuvaksi henkilöön tai henkilöryhmään taikka tämän toimintaan kohdistuvaksi, soluttautumalla suoritettavaksi tiedonhankinnaksi (PolL 28.1,4). Soluttautumisella tarkoitetaan,

---

¹⁹⁰ Helminen ym. 2012b, s. 417.

¹⁹¹ HE 222/2010 vp, s. 327.

että henkilö liittyy ryhmään hankkiakseen tietoja ryhmän sisältä tai vaikuttaakseen sen toimintaan¹⁹². Peitetoiminta on siis pikemminkin toimintakehys kuin toimenpide¹⁹³.

Peitetoimintaan on oikeus vain poliisimiehellä (PolL 31a.1). Peitetoiminnan toteuttaa keskusrikospoliisi tai suojelupoliisi, ja siitä päättää keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö (poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun asetuksen 174/2008 3–4 §). Peitetoiminnan perusterikokset ovat pääosin samat kuin telekuuntelun (PolL 31a §). Törkeänkään tietomurron esitutkinnassa ei siis voida käyttää peitetoimintaa. Peitetoiminta on tarkoitettu viimesijaiseksi tutkintamenetelmäksi¹⁹⁴.

12.2.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Kun peitetoimintaa harjoitetaan yksinomaan tietoverkossa, toisen osapuolen henkilöllisyyden selvittäminen voi olla vaikeaa. Tietoverkossa tapahtuva peitetoiminta on toisaalta helppo dokumentoida tarkasti, eikä siihen liity samanlaisia turvallisuusuhkia kuin muuhun peitetoimintaan. Näiden seikkojen vuoksi peitetoiminnan kynnys on tietoverkossa matalampi kuin muualla.¹⁹⁵ Uuden pakkokeinolain nojalla poliisi saakin tietoverkossa kohdistaa peitetoimintaa henkilöön, jota on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta (uPKL 10:27.3). Tietoverkossa peitetoimintaa siis voidaan käyttää törkeän tietomurron esitutkinnassa. Tällaisesta peitetoiminnasta päättää keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies (uPKL 10:31.1). Peitetoimintaa saa kuitenkin käyttää vain, kun se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi (uPKL 10:2.2).

Muun kuin yksinomaan tietoverkossa toteutettavan peitetoiminnan lisäedellytyksenä on, että se on tarpeen rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka ennakoitavissa olevan jatkuvuuden tai toistuvuuden vuoksi (uPKL 10:27.2). Peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen on tällöin myös saatettava Helsingin käräjäoikeuden ratkaistavaksi, ovatko peitetoiminnan edellytykset olemassa (uPKL 10:32). Tuomioistuimelle on toimitettava ainoastaan asian käsittelemiseksi välttä-

---

¹⁹² HE 222/2010 vp, s. 338.

¹⁹³ Helminen 2006, s. 190–191.

¹⁹⁴ Haapaniitty 2012, s. 66.

¹⁹⁵ HE 222/2010 vp, s. 339.

mättömät tiedot (uPKL 10:43.6). Lain esitöiden mukaan tuomioistuimelle ei tarvitsisi ilmoittaa esimerkiksi, keitä rikoksesta epäillään tai millä paikkakunnalla peitetoimintaa harjoitettaisiin. Asioiden keskittäminen Helsingin käräjäoikeuteen johtuu osittain tarpeesta pitää peitetoiminnan käytöstä tietoisien henkilöiden piiri mahdollisimman suppeana. Kantelun tekeminen peitetoimintaa koskevasta päätöksestä on kielletty (uPKL 10:43.5), jotta muutoksenhakutuomioistuimet eivät kanteluasioiden kautta saisi tietoa peitetoiminnasta.¹⁹⁶

12.3 Turvakuuntelu ja turvakatselu

Uuden pakkokeinolain nojalla poliisimies, joka suorittaa peiteltyä tiedonhankintaa taikka peitetoimintaa tai valeostoa, voidaan varustaa kuuntelun ja katselun mahdollistavalla laitteella, jos se on perusteltua hänen turvallisuutensa varmistamiseksi (uPKL 10:38.1). Omien keskustelujen tallentamista ei tosin nykyisenkään sääntelyn nojalla pidetä rangaistavana salakuunteluna (ks. RL 24:5.1). Salakatselun rangaistavuus puolestaan edellyttäisi, että teko olisi oikeudeton (RL 24:6.1), ja ilmeisesti tällä perusteella turvakatseluakaan ei pidettäisi rangaistavana¹⁹⁷. Korkein oikeus on katsonut, että henkilö voi salakatseluun syyllistymättä äänittää ja kuvata keskustelua, johon hän itse osallistuu ja joka käydään paikassa, jossa hän oleskelee luvallisesti¹⁹⁸.

12.4 Tietolähdetoiminta

12.4.1 Nykyinen sääntely

Pakkokeinolaissa ei säädetä tietolähdetoiminnasta. Poliisilaissa tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan tietojen hankintaa käyttämällä tietolähteenä poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä (Poll 28.1,8). Poliisi voi käyttää tällaista tietolähdettä tehtäviensä hoitamiseksi, ja tietolähteelle voidaan maksaa palkkio (Poll 36 a §).

12.4.2 Sääntely 1.1.2014 alkaen

Uudessa laissa tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan muuta kuin satunnaista luottamuksellista rikoksen selvittämiseksi merkityksellisten tietojen vastaanottamista poliisin ja muun esitutkintaviranomaisen ulkopuoliselta henkilöltä, eli tietolähteeltä (uPKL 10:39.1). Yksittäisten

---

¹⁹⁶ HE 222/2010 vp, s. 136 ja 351–352.

¹⁹⁷ Ks. HE 222/2010 vp, s. 347.

¹⁹⁸ KKO 1990:36.

tietojen antajaa ei siis pidetä laissa tarkoitettuna tietolähteenä¹⁹⁹. Tietolähteen ohjatulla käytöllä tarkoitetaan, että poliisi pyytää tähän tarkoitukseen hyväksytyä, henkilökohtaisilta ominaisuuksilta sopivaa, rekisteröityä ja tiedonhankintaan suostunutta tietolähdettä hankkimaan edellä tarkoitettuja tietoja (uPKL 10:39.2). Tällaiselle toiminnalle on luonteenomaista, että tiedot hankitaan tiedonhankinnan kohteen tietämättä²⁰⁰. Tietolähteen ohjatus- ta käytöstä päättää keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies (uPKL 10:40.1).

Epäilylle on lähtökohtaisesti ilmoitettava salaisen pakkokeinon käytöstä (uPKL 10:60.1–2). Ilmoitus saadaan jättää kokonaan tekemättä vain, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi (uPKL 10:60.3). Lain esitöissä käytetyn konditionaali-ilmaisun voidaan kuitenkin tulkita merkitsevän, että tietolähteen ohjattua käyttöä koskevan ilmoituksen tekemistä pidetään epätodennäköisenä: ”Jos tietolähteen ohjattu käyttö jouduttaisiin [uuden pakkokeinolain 10 luvun] 60 §:n mukaisesti paljastamaan, tarkoittaisi se käytännössä poliisin velvollisuutta suorittaa henkilöturvallisuustoimenpiteitä tietolähteen suojaamiseksi”²⁰¹.

---

¹⁹⁹ HE 222/2010 vp, s. 347.

²⁰⁰ HE 222/2010 vp, s. 347.

²⁰¹ HE 222/2010 vp, s. 348.